

**TIRIŠO YA TEKOLAPEJANA LE TEKOLANTHAGO
DINGWALONG TŠA SEPEDI**

R. S. PHALA

2005

University of Pretoria etd – Phala, R S (2006)

**TIRIŠO YA TEKOLAPEJANA LE TEKOLANTHAGO DINGWALONG
TŠA SEPEDI**

RAGOSEBO SALOME PHALA

E neelwa bjalo ka karolo go ya ka dinyakwa tša dikrii ya

BONGAKA

LEFAPHENG LA THUTABOMOTHO

MOHLAHLI: PROF. M. J. MOJALEFA

MOTHUŠI: PROF. P. S. GROENEWALD

YUNIBESITHI YA PRETORIA

PRETORIA

JULAE 2005

DITEBOGO

Ke lebiša ditebogo go mohlali wa ka, Prof. M. J. Mojalefa. Ke leboga tlhahlo le kgokgoetšo tša gago, Mogale. Go se fele pelo ga gago ke gona go nkgontšhitšego go tshela nokakgolo ye. Ka wena ke ile ka lemoga gore kganthe ke nnete ge go thwe 'seo se rilego ke yo wela, se boditše pelwana ya sona'. Ka nnete ka ikokotlela ka mmolelwana wo, go fihlela ke tshwana. Gola o fete tlou, Mogale!

Go wena Prof. P. S. Groenewald, ke kwa ke felelwa ke mantšu ge ke gopola botho bja gago. Ga ke tsebe gore a go leboga wena nka a thwala kae. Le ge go le bjalo, nka se lebale kgotlelelo, mabobo le lerato la gago. Ruri, o bile lehloto leo ke ikokotletšego ka lona ge ke be ke katana le go phethagatša modiro wo mogolo wo. Anke Ramaatlaohle a go okeletše matšatši, Mokone, gobane šaba la Mong le sa go botile.

Ke leboga gape le Mohumagatšana Maria Prozesky, yo a bilego sentšwelakae peakanyong ya mošomo wo ka bokgwari bja go se kakwe. O sware bjalo, le go yo e sego nna.

Ga ke lebale Dr. M. M. Marggraff, yo a nkhotšego go menagane ka phetolelo malebana le kakaretšo ya nyakišišo ye. Ke re, o se lahle.

Ke buša ke leboga motlanyi wa nyakišišo ye, Mohumagatšana Mamokgabo Paulinah Mogodi. Ke leboga ge o ile wa itlhokiša maroko Setsi, wa ikemišetša go nthakgela mošomo wo ka bokgwari bjo bo šišago. O se re ke lemile, Mokone. A Morena a go okeletše maatla a go iša pele mošomo wo mokaone wo o o swerego. O se fetše ka nna, Motubatse.

Gape ke leboga ba Bokgobapuku bja Yunibesithi ya Pretoria, e lego Hamilton Mphidi, Johann van Wyk le Anna-Marie Bezuidenhout, bao ke bego ke sa ba tene nako le nako ge ke kgopela thušo malebana le go hwetša methopo ya go hlama nyakišišo ye.

Go batsinkedikanna, Barena Thobakgale Raphehli (Ngoaketse), Maila Ramalau (Hlabirwa), Magapa Ntepele (Mphela), gotee le Mohumagadi Kgeledi Lebaka

(Pebetse), ke re re sepedišane tsela magagešo. Ba nepile Baswana ge ba re 'go lema ke go lemišana'. Nka se le lebale.

Nakong ye a ke fetole mawa, ke itie ka tolwane, ke bile ke opa leopo ge ke lebantše malebo go tatagobanake, Melomong Augustinos. Go wena Mamorei 'a Phasha 'a Phaahla, ke leboga thušo yeo o mphilego yona dinakong ka moka ge ke be ke swaragane le modiro wo. Thekgo ya gago nka se e lekanye le selo, Mokone.

Ke leboga le dithorwana tša rena, Noko, Tshetlwane, Reratilwe, Segopane, Ramathetše le Makgatše, ge ba ile ba kgotlelela ge ka mabaka a mantši ke be ke ba tlogela ba nnoši ke gopotše go yo hlola mašengwana a ka kua Tshwane. Lehono ke mo gobotse ge le lena le tla etša ba bangwe la kgona go hwetša borutho bja mmagolena.

Go bana ba mme, Mphela, Mahlako, Phaahla, Motšoadi le Ngwato, ke re nka se lebale tlhohleletšo ya lena boMpedi. Ditlou tša Mašikwane 'a Mogoši.

Ke leboga batswadi bao ba mpelegego, mohu Makgatše le Ramathetše Seroka. Ke re ya lena tema le e kgathile Nekwana 'a Mphela le Nogana 'a Monare. Ke leboga melao le kgodišo tšeo le mphilego tšona, la ba la nthulela tsela malebana le tša thuto. Lebogang ge ke se ka nwa moro wa kgaka ka timela.

Go tše ka moka, a ke leboge Mohlodi wa tšohle ge a ntotile mabakeng ka moka ge ke be ke swaragane le go ngwala nyakišišo ye.

DITENG

LETLAKALA

KGAOLO YA PELE	1
1.1 Matseno	
1.2 Maikemišetšo	2
1.2.1 Banyakišiši bao ba sekasekilego tirišo ya tekolapejana	2
1.2.1.1 Maila, R. A.: <i>Tshekatsheko ya A mo swina ngwanana' thakana</i> (1997)	3
1.2.1.2 Lekganyane, E. M.: <i>Noto-ya-Masogana: Padi ya Boitshwaro</i> (1997)	4
1.2.1.3 Magapa, N. I.: <i>Papetšo ya dikanegelotseka tša Lebopa</i> (1997)	5
1.2.1.4 Mampho, E. E.: <i>Mamogobo: Mongwadi wa padisetšo ya mathomo</i> (1999)	6
1.2.1.5 Lebaka, K. J.: <i>Megokgo ya Lethabo: Kanegelorato ya Sepedi</i> (1999)	8
1.2.1.6 Phala, R.S.: <i>Thellenyane Batlabeledela: Tiragatšo ya Boitshwaro</i> (1999)	9
1.2.1.7 Mojalefa, D.D.: <i>Tshekatsheko ya Hlwayang Tsebe</i> (1994)	10
1.2.1.8 Mosidi, M.H.: <i>Khuetšo ya O.K. Matsepe go bangwadi ba Sesotho sa Leboa</i> (1994)	11
1.2.1.9 Mojalefa, M. J.: <i>Tshekatsheko ya Sebilwane bjalo ka thetokanegelo</i> (1993)	12
1.2.1.10 Kgatla, P. M.: <i>Kgolo, tšwelopele le katlego ya kanegelokopana ya Sepedi (1951-1999)</i> (2000)	13
1.2.1.11 Kekana, M.I.: <i>Moelelwa: Padinyana ya Boitshwaro</i> (2000)	14
1.2.2 Kakaretšo	15
1.2.3 Banyakišiši bao ba sekasekilego tirišo ya tekolanthago	16
1.2.3.1 Mampho, E. E.: <i>Mamogobo: Mongwadi wa padisetšo ya mathomo</i> (1999)	17
1.2.3.2 Mosidi, M.H.: <i>Khuetšo ya O. K. Matsepe go bangwadi ba Sesotho sa Leboa</i> (1994)	18
1.2.3.3 Lekganyane, E. M.: <i>Noto-ya-Masogana: Padi ya Boitshwaro</i> (1997)	19
1.2.3.4 Magapa, I. N.: <i>Papetšo ya dikanegelotseka tša Lebopa</i> (1997)	19
1.2.3.5 Phala, R. S.: <i>Thellenyane Batlabeledela: Tiragatšo ya Boitshwaro</i> (1999)	20
1.2.3.6 Mojalefa, M. J.: <i>Tshekatsheko ya Sebilwane</i> (1993)	21
1.2.3.7 Mojalefa, D. D.: <i>Tshekatsheko ya Hlwayang Tsebe</i> (1994)	21
1.2.3.8 Thobakgale, R.M.: <i>Tshekatsheko ya dikanegelokopana ka S. N. Nkadimeng</i> (1996)	22
1.2.3.9 Kgatla, P. M. : <i>Kgolo, tšwelopele le katlego ya kanegelokopana ya Sepedi (1951-1999)</i> (2000)	23
1.2.3.10 Kekana, M. I.: <i>Moelelwa: Padinyana ya Boitshwaro</i> (2000)	24
1.2.3.11 Thumo	25
1.3 Mokgwa wa nyakišišo	27
1.4 Taetšonyakišišo	31
1.4.1 Diteng	32
1.4.2 Thulaganyo	33
1.4.3 Mongwalelo	36
1.5 Tshepedišo ya ditaba	37

KGAOLO YA BOBEDI	40
2.1 Thekniki	40
2.1.1 Matseno	40
2.1.1.1 Tlhalošo ya thekniki	40
2.1.1.2 Mehola ya dithekniki	44
2.1.1.3 Mehuta ya dithekniki	45
KGAOLO YA BORARO	48
3.1 Tekolapejana	48
3.1.1 Matseno	48
3.1.1.1 Tlhalošo ya tekolapejana	48
3.1.1.2 Mehola ya tekolapejana	52
3.1.1.3 Mehuta ya tekolapejana	54
3.1.1.4 Dibopego tša tekolapejana	55
KGAOLO YA BONE	72
4.1 Tekolanthago	72
4.1.1 Matseno	72
4.1.1.1 Tlhalošo ya tekolanthago	72
4.1.1.2 Mehola ya tekolanthago	75
4.1.1.3 Mehuta ya tekolanthago	76
4.2 Dikokwane tše di fapantšhago tekolapejana le tekolanthago	80
4.2.1 Dikokwane tša tekolapejana	81
4.2.2 Dikokwane tša tekolanthago	82
KGAOLO YA BOHLANO	85
5.1 Tirišo ya tekolapejana dingwalong tša Sepedi	85
5.1.1 Tshepedišo	85
5.2 Tekolapejana I	85
5.2.1 Matseno	85
5.3 <i>Noto-ya-Masogana</i>	86
5.3.1 Matseno	86
5.3.2 Kakaretšo	86
5.3.3 Moriti	88
5.3.4 Toro	89
5.3.5 Thumo	91
5.4 <i>Megokgo ya Bjoko</i>	91
5.4.1 Matseno	91
5.4.2 Kakaretšo	92
5.4.3 Thulaganyo ya <i>Megokgo ya Bjoko</i>	93
5.4.3.1 Dithekniki tše di lemošago mmadi gore go na le molaodiši	93
5.4.3.2 Semelo sa molaodiši	96
5.4.4 Tiragalo ya magokobu	100
5.4.5 Thumo	103
5.5 <i>Nonyana ya Tokologo</i>	103
5.5.1 Matseno	103
5.5.2 Kakaretšo	104
5.5.3 Toro	105
5.5.4 Polelo ya Mmane Sibongile	106

5.5.5 Thumo	108
5.6 Kakaretšo	108
KGAOLO YA BOSELELA	109
6.1 Tekolapejana II	109
6.1.1 Matseno	109
6.2 <i>A mo swina ngwanana'thakana</i>	109
6.2.1 Matseno	109
6.2.2 Kakaretšo	110
6.2.3 Motifi	116
6.2.4 Thumo	119
6.3 <i>Leretheng la Mohwelere</i>	119
6.3.1 Matseno	119
6.3.2 Kakaretšo	120
6.3.3 Seema	122
6.3.4 Letswalo	123
6.3.5 Toro	123
6.3.6 Thumo	124
6.4 <i>Mahlatse a Madimabe</i>	124
6.4.1 Matseno	124
6.4.2 Kakaretšo	125
6.4.3 Ditaola	126
6.4.4 Thumo	128
6.5 <i>Ke dirišitšwe ke Wena</i>	128
6.5.1 Matseno	128
6.5.2 Kakaretšo	128
6.5.3 Pono	130
6.5.4 Thumo	131
6.6 Kakaretšo	131
KGAOLO YA BOŠUPA	133
7.1 Tirišo ya tekolanthago dingwalong tša Sepedi	133
7.1.1 Tshepedišo	133
7.2 Tekolanthago I	133
7.2.1 Matseno	133
7.3 Go fetola tatelano ya ditaba	134
7.3.1 Matseno	134
7.4 <i>Megokgo ya Bjoko</i>	134
7.4.1 Kakaretšo	134
7.4.2 Go fetola tatelano ya ditaba	135
7.4.3 Thumo	137
7.5. <i>Ke dirišitšwe ke wena</i>	140
7.5.1.Matseno	140
7.5.2.Kakaretšo	141
7.5.3.Go fetola tatelano ya ditaba	142
7.5.4 Thumo	144
7.5.5 Kakaretšo	145
7.6 Go tsentšha ditiragalo	146
7.6.1 Tshepedišo ya ditaba	146
7.6.2 Tekolanthago ya ka ntle	147

7.6.2.1 Kakaretšo	147
7.6.2.2 Tekolanthago ya ka ntle	148
7.6.2.3 Thumo	149
7.7 Kakaretšo	149
KGAOLO YA SESWAI	150
8.1 Tekolanthago II	150
8.1.1 Matseno	150
8.2 Tekolanthago ya ka gare	150
8.2.1 Matseno	150
8.2.2 Kakaretšo	151
8.2.3 Tekolanthago ya ka gare	152
8.2.4 Thumo	155
8.3 Tekolanthago ya motswako	156
8.3.1 Matseno	156
8.3.2 Kakaretšo	156
8.3.3 Tekolanthago ya motswako	157
8.3.4 Thumo	159
8.4 Go swantšha ditaba	160
8.4.1 Matseno	160
8.4.2 'Roko ye ntsho'	161
8.4.2.1 Kakaretšo	161
8.4.2.2 Go swantšha ditaba	162
8.4.2.3 Thumo	163
8.5 <i>Letsogo la Molao</i>	164
8.5.1 Matseno	164
8.5.2 Kakaretšo	164
8.5.3 Go swantšha ditaba	165
8.5.4 Thumo	167
8.6 Kakaretšo	169
KGAOLO YA SENYANE	170
9.1 Thumo	170
9.1.1 Matseno	170
9.1.2 Kgaolo ya pele	170
9.1.3 Kgaolo ya bobedi	172
9.1.4 Kgaolo ya boraro	173
9.1.5 Kgaolo ya bone	174
9.1.6 Kgaolo ya bohllano	175
9.1.7 Kgaolo ya boselela	175
9.1.8 Kgaolo ya bošupa	176
9.1.9 Kgaolo ya seswai	177
9.1.10 Mošomo wa thekniki	177
9.1.11 Mehuta ya tekolanthago	178
9.1.12 Kamano magareng ga tekolanthago le sebopego sa paditseka	181
10. Bibliokrafi	183
A. Dipuku tša mothopo	183
B. Dipuku tša teori tše di tsopotšwego	184
C. Dipuku tša teori tše di badilwego, eupša tša se tsopolwe	197

11. Summary	200
12. Samevatting	204

KGAOLO YA PELE

1.1 MATSENO

Tekolopejana le tekolanthago ke tše dingwe tša dithekniki tše bangwadi ba di šomišago ge ba rulaganya ditaba tša dingwalo tša bona; nepo e le go godiša maatlakgogedi le go tšwetša moko wa ditaba pele. Bothata bjo bogolo ka dithekniki tše ke gore, di nyakile go swana. Kwano yeo ya tšona e tlišwa ke gore bobedi di na le kokwane ya poeletšo. Taba yeo e kgonthišišwa ke Marggraff (1994: 76) ka go re:

Although many critics would consider foreshadowing and flashback only under order, the compiler of this dissertation is convinced that these techniques are also a form of repetition.

Ka go realo, ka tirišo ya dithekniki tše, tiragalo (goba selo) e tšweletšwa mo mathomong a sengwalo, gomme ya boeletšwa mafelelong. Go tšwela pele Morson (1994: 44-45) o tlaleletša ka gore ntle le kokwane ya poeletšo, dithekniki tše di swana ka kokwane ya boitemogelo. Ke go re, tirišo ya tšona e theilwe godimo ga boitemogelo bja mongwadi.

Gape bothata bja dithekniki tše bo tšwelela mo tlhalošong ya tšona. Gantši ge basekaseki ba di hlaloša, ba na le go di swantšha. Go tšweletša taba yeo, Irwin (1985: 289) o hlaloša thekniki ya tekolapejana ka go re:

...(it) involves the ability to look backward into the past as a means of looking forward into the future... This ability to see the future by looking into the past implies, of course, that past events foreshadow future events.

Ka go le lengwe, Morson (1994: 234) ge a hlaloša thekniki ya tekolanthago yena o re:

Backshadowing may be defined as foreshadowing after the fact. The past is viewed as having contained signs pointing to what happened later, to events known to the backshadowing observer.

Bothata bjo bo tšwelelago ditlhalošong tše pedi tšeo, ke bja gore basekaseki bao ga ba bontšhe phapano magareng ga dithekniki tšeo. Ka go realo, o ka re ba gatelela gore dithekniki tšeo di a swana. Taba yeo ke yona e fago mathata. Ka fao go nyakega tlhalošo ye e tseletšego ya dithekniki tše, le ka mo di šomišwago ka gona dingwalong tša Sepedi, gore mathata ao a tle a rarologe.

1.2 MAIKEMIŠETŠO

Nyakišišo ye e theilwe godimo ga (a) tlhalošo le (b) tirišo ya dithekniki tše pedi, e lego tekolapejana le tekolanthago dingwalong tša Sepedi. Go phethagatša maikemišetšo ao, go yo hlokomelwa mehola le mehuta ya dithekniki tše, go be go lekolwe le phapano yeo e lego gona magareng ga tšona. Morago ga fao go yo hlokomelwa dibopego tša dithekniki tšeo (tekolapejana le tekolanthago), le gore di ka lemogwa bjang mo dingwalong.

Pele ga ge dithekniki tšeo di ka sekasekwa, go bohlokwa gore go ke go kgonthiše ge e ka ba go na le banyakišiši bao ba šetšego ba di sekasekile. Go yo thongwa ka thekniki ya tekolapejana, morago go latele tekolanthago.

1.2.1 Banyakišiši bao ba sekasekilego tirišo ya tekolapejana

Diphatišišong go lemogilwe gore go na le bafatišiši ba mmalwa go akaretšwa le ba dipolelo tše dingwe, bao ba sekasekilego tšhomišo ya thekniki ye ya

tekolapejana. Le ge go le bjalo, nyakišišo ye e yo tseparela fela basekaseki ba dingwalo tša Sepedi ka ge maikemišetšo a yona a lebane le tirišo ya dithekniki tšeo mo Sepeding. Basekaseki bao ke Maila (1997), Lekganyane (1997), Magapa (1997), Mampho (1999), Lebaka (1999), Phala (1999), Mojalefa (1994), Mosidi (1994), Mojalefa (1993), Kgatla (2000) le Kekana (2000). Go yo thongwa ka nyakišišo ya Maila.

1.2.1.1 Maila, R. A.: Tshekatsheko ya *A mo swina ngwanana' thakana* (1997)

A mo swina ngwanana' thakana (1991) ke terama ya bone ya Serudu. Malebana le moakanyetšo, terama ye e wela mehuteng ye mebedi, e lego (a) wa boitshwaro le (b) wa masetlapelo. Ke ka fao Maila a sekasekilego thulaganyo ya yona a hlokometše mahlakore a mabedi ao. Gona fao Maila o bontšhitše gore go tšwelela ga meakanyetšo ye mebedi ka nako e tee go bea bofokodi bja Serudu pepeneneng malebana le thulaganyo ya terama ye.

Maila o tšwela pele ka go re Serudu o šomišitše dithekniki tše di fapafapanego ge a rulaganya ditaba tša terama yeo ya gagwe. Magareng ga dithekniki tšeo, Maila o bontšhitše ka fao Serudu a dirišitšego thekniki ya tekolapejana ka gona. Bjale go yo lekolwa ka fao Maila a sekasekilego thekniki ye mo terameng ya Serudu.

Maila o bolela gore Serudu o šomišitše thekniki ya tekolapejana (a) go tšwetša pele moko wa ditaba le (b) go goka mmadi go balela pele (go godiša maatlakgogedi). Ntle le mehola ye, Maila o bolela gore thekniki ye, e na le dibopego tšeo o ka rego ke metheo ya go e bonagatša. Mo go *A mo swina ngwanana' thakana*, o ntšhitše dibopego tše di latelago go bonagatša thekniki ye:

- **Ditaola:** Mologadi o etela ngaka Matonya gomme a utollelwa gore Lekope o tlo mo hlala.
- **Polelo ya Lekope:** Makalo ya ge Mmatlala a re Lekope a hlale Mologadi. Polelo ye le yona ke sebopego se se utollago ditiragalo tšeo di yago go diragalela Lekope.
- **Motifi:** Wo o tšweletšwago ke thaetlele ya terama ye.

Le ge Maila o ka re ga a bolele gore tirišo ya thekniki ye ya tekolapejana mo terameng ya Serudu e na le maatla, fela ge go lekodišišwa polelo yeo ya gagwe, go tlo lemogwa gore thekniki ye, e na le maatla ka gobane ditiragalo tša go hlalwa ga Mologadi gotee le masetlapelo ao a tlogo wela Lekope, di nyareditšwe mo mathomong a terama ye, gomme tša phethagala kua mafelelong. Ge thekniki ye e dirišitšwe ka tsela ye, ke gona go thwego e na le maatla. Ka go realo, Maila o lekotše tirišo ya thekniki ye gabotse.

1.2.1.2 Lekganyane, E. M.: *Noto-ya-Masogana: Padi ya Boitshwaro* (1997)

Noto-ya-Masogana (1954) ke sengwalo se nnoši sa go ngwalwa ke Tsebe. Ke padinyana ya go itiša yeo e welago mohuteng wa tša lerato le tša boitshwaro goba thuto. Le ge go le bjalo, Lekganyane o e sekasekile bjalo ka padi ya boitshwaro.

Mo lengwalonyakišišong la gagwe, Lekganyane o bolela gore Tsebe o šomišitše dithekniki tše di itšego ge a rulaganya ditaba tša padi ye. Mo go dithekniki tšeo Tsebe a di šomišitšego, Lekganyane o laeditše ka fao Tsebe a dirišitšego thekniki ya tekolapejana ka gona. Go tloga fa go yo hlokomelwa ka fao Lekganyane a ahlaahlilego thekniki ye mo go *Noto-ya-Masogana*.

Maikemišetšo a Lekganyane a go utolla tirišo ya thekniki ye, ke go gatelela mehola ya yona, e lego go tšwetša pele moko wa ditaba gammogo le go godiša kgogedi, ka ge mmadi a gokega go balela pele go bona pheletšo ya ditaba. Go

tšwela pele, Lekganyane o hlaloša gore thekniki ye ya tekolapejana e na le diboego tšeo e tšwelelago ka tšona; gomme o re mo go *Noto-ya-Masogana*, thekniki ye e bonagatšwa ka diboego tše:

- **Moriti:** Dikwata ke moriti wa Lesibana, mola Mosadinyana e le moriti wa Mamahlo.
- **Toro:** Pele ga ge mongwadi a bušetša Lesibana gae, Lesibana o ile a lora ge a le kua kgolegong. Toro yeo e laetša gore o tlo nyala Mamahlo. Gape toro yeo e gatelela poelano ya Lesibana le Mamahlo.

Ka gona, bobedi bja diboego tšeo (moriti le toro), di na le mošomo wa go utolla ditiragalo tše bohlokwa tšeo di sa tlogo.

Go ka rungwa ka gore, tirišo ya thekniki ye ya tekolapejana mo pading ya Tsebe, e na le maatla, le ge Lekganyane a sa bontšhe taba yeo. Maatla a yona a gatelelwa ke ka fao ditiragalo tše pedi tše, e lego go lebalwa ga Mamahlo le go boelana ga gagwe le Lesibana di utolotšwego mo go kalotaba pele di ka phethagala kua mafelelong. Ka fao ge thekniki ye e šomišitšwe ka mokgwa woo, go thwe e na le maatla. Ka go realo, Lekganyane o tsinketše tšhomišo ya tekolapejana pading ye ka katlego.

1.2.1.3 Magapa, N. I.: *Papetšo ya dikanegelotseka tša Lebopa (1997)*

Dikanegelokopana tše: 'Ntlo ya monna yo mongwe' le 'Bomahlwabadibona' ke dingwalo tša botseka tše di ngwadilwego ke Lebopa, gomme tša rulaganywa ke Mampuru mo go *Makhura' Lefehlo* (1991). Mo go mehuta ya tša botseka, Magapa o bontšhitše gore dikanegelokopana tšeo di a fapana, ka ge 'Ntlo ya monna yo mongwe' e wela mo go mohuta wa **leina la mogobošwa/mmolawa ke sephiri**, mola 'Bomahlwabadibona' yona e wela go tša **nyakišišo ya go utolla sephiri**.

Ge a tšwela pele, Magapa o re Lebopa ge a beakanya ditaba tša dikanelokopana tše pedi tšeo, o šomišitše dithekniki tša mehutahuta. Go mehuta yeo ya dithekniki, Magapa o laeditše ka mokgwa wo Lebopa a dirišitšego thekniki ya tekolapejana mo go 'Ntlo ya monna yo mongwe' fela, ka ge thekniki yeo e sa tšwelele mo go 'Bomahlwabadibona'. Go tlo tsinkelwa ka fao Magapa a ahlaahlilego thekniki ye mo go 'Ntlo ya monna yo mongwe' ka gona.

Magapa ge a lekola thekniki ya tekolapejana o re mohola wa yona ke:

- Go tiiša moko wa ditaba.
- Go godiša maatlakgogedi.
- Go raraganya ditaba, nepo e le go lemoša ka tiragalo ye e sa tlogo.

Ka ntle le mehola ye, Magapa o hlaloša gore tekolapejana e na le dibopego tšeo e bonalago ka tšona mo dingwalong. Mo go 'Ntlo ya monna yo mongwe', o re thekniki ye e tšweletšwa ke sebopego se tee, e lego **polelo** ya Shadi ge a botša Tumo gore monna wa gagwe Vincent, ga a gona, gomme a ka no tla ka lapeng. Ka fao polelo yeo ke sebopego seo se utollago go ratana ga Shadi le Tumo mo go sa tlogo.

Ka boripana tirišo ya thekniki ye ya tekolapejana mo kanegelongkopana ya Lebopa ke yeo e nago le maatla le ge Magapa a sa tšweletša taba yeo gabotse. Go ba le maatla ga thekniki ye go tiišwa ke gore tiragalo ya go ratana ga Shadi le Tumo ka nepo ya go tla go bolaya Vincent e tšweletšwa mo mathomong a kanegelongkopana, gomme ya tla ya diragala kua mafelelong. Ka gona Magapa o atlegile go ahlaahla tirišo ya tekolapejana kanegelongkopana ye.

1.2.1.4 Mampho, E. E.: *Mamogobo: Mongwadi wa padisetšo ya mathomo* (1999)

Mamogobo ke yo mongwe wa bangwadi ba pulamadibogo mo dingwalong tša Sepedi. *Kgamphuphu* (1953) ke padi ya bohloko mo sengwalong tša Sepedi ebile ke padisetšo ya mathomo mo Sepeding. Mo mehuteng ya dingwalo, Mampho o bontšhitše gore padi ye e wela mohuteng wa **tša go godiša molwantšhwa**.

Mampho ge a sekaseka thulaganyo ya *Kgamphuphu*, o lemogile gore go na le dithekniki tše di itšego, tšeo Mamogobo a di dirišitšego ge a rulaganya ditaba tša padi ye. Mo go dithekniki tšeo, Mampho o sekasekile tirišo ya thekniki ya tekolapejana. Ka gona, go bohlokwa go lekola ka fao a ahlaahlilego thekniki ye ka gona.

Mabapi le bohlokwa bja thekniki ye, Mampho o gatelela gore e na le mošomo wa go tšweletša moko wa ditaba wa sengwalo. Gape o hlaloša gore thekniki ye e na le mohola wa go gapeletša mmadi go balela pele le pele go fihlela a fetša sengwalo. Go tšwela pele Mampho o laeditše gore thekniki ye ya tekolapejana e na le dibopego tše di rilego, tšeo e ka lemogwago ka tšona, gomme o re mo go *Kgamphuphu* thekniki ye e bonagala ka:

- **Sereto sa Kgamphuphu** seo se nago le mošomo wa go lemoša mmadi gore Kgamphuphu e tlo ba mogale ge a godile.
- **Polelo** ya Tšelane ge a botša Kgamphuphu gore tšele e baka polao. Polelo yeo e na le mohola wa go lemoša ka ga polao ya Mmabzi ye e sa tlogo.
- **Toro** ya Tlapalathunya yeo e tšweletšago taba ye šoro (polao) ye e tlogo diragalela Tšelane le Tlapalathunya.
- **Leeba** leo le botšago Kgamphuphu gore o a itahla ge a etela felo fao a sa go tsebego (Taamane). Fela taba ye botse ke gore leeba leo ebile le utolla gore le ge Kgamphuphu a itahla, o tla boa, a ba tlela le tlabologo.

Mamogobo o dirišitše tekolapejana ya go ba le maatla, le ge Mampho a sa utolle taba yeo. Maatla a thekniki ye a tlišwa ke gore ditiragalo tše bohlokwa tša padi ye, e lego bogale bja Kgamphuphu, go bolawa ga Mmabzi, go bolawa ga Tšelane le Tlapalathunya le go ya le go boa ga Kgamphuphu Taamane, di nyareditšwe mo mathomong a padi ye, gomme tša phethagatšwa ka mafelelong a yona. Ge thekniki e šomišitšwe ka tsela yeo, go thwe e na le maatla. Ka go realo, Mampho o sekasekile tirišo ya thekniki ye gabotse.

1.2.1.5 Lebaka, K. J.: *Megokgo ya Lethabo: Kanegelorato ya Sepedi (1999)*

Megokgo ya Lethabo (1992) ke kanegelorato ya go ngwalwa ke Lentsoane. Ke ye nngwe ya dikanegelorato tša go itiša tša Sepedi.

Ge Lebaka a sekaseka tirišo ya dithekniki tša thulaganyo ya *Megokgo ya Lethabo* o hweditše gore Lentsoane o šomišitše le thekniki ya tekolapejana. Ka thekniki yeo, Lebaka o re moko wa ditaba wa kanegelo ye, e lego phetogo ya bophelo, o tšwetšwa pele. Ge a tšwela pele o re thekniki ye ke sebetša se segolo sa go godiša maatlakgogedi le go tsoša kgahlego ya mmadi gore a balele pele, ka ge a rato tseba tšeo di tlogo diragala ka morago. Bjalo ka ge go šetše go boletšwe gore thekniki ye e na le dibopego tšeo e bonagalago ka tšona, Lebaka le yena o re mo go *Megokgo ya Lethabo*, tekolapejana e tšweletšwa ka wona **moko wa ditaba** wa yona, e lego phetogo ya bophelo. Ka go fetoga ga bophelo bja segologolo go ya go bja sebjalebja, o re mmadi o sebotšwa gore Kgoteledi le yena mafelelong o tlo fetoga.

Lentsoane o šomišitše tekolapejana ye e nago le maatla, le ge o ka re Lebaka ga a tšweletša taba yeo gabotse. Maatla a thekniki ye a thekgwa ke kwano ye e lego gona gare ga tiragalo ya mathomo le ya mafelelo; ke go re, seo se tšweleditšwego mo mathomong a kanegelo ye, e lego go fetoga ga bophelo, se boeletšwa gape mafelelong ge Kgoteledi a fetoga. Ge thekniki e šomišitšwe ka

mokgwa woo, go bolelwa gore e na le maatla. Ka fao Lebaka o kgonne go tsinkela tšhomišo ya thekniki ye ka tshwanelo.

1.2.1.6 Phala, R.S.:*Thellenyane Batlabolela:Tiragatšo ya Boitshwaro (1999)*

Le ge Puleng e le mongwadi yo mogolo wa direkto, o ile ngwageng wa 1991, a ngwala terama ya gagwe ya mathomo, e lego *Thellenyane Batlabolela*. Malebana le lenaneotlhophangwalwa, Phala o lemogile gore terama yeo e hlophelwa go mohuta wa tša boitshwaro.

Phala o ile ge a lekola ka fao Puleng a šomišitšego dithekniki go rulaganya ditaba tša terama ye, a utolla gore magareng ga dithekniki tšeo, Puleng o dirišitše le tekolapejana. Go tšwela pele o re bohlokwa bja thekniki ye ke go godiša maatlakgogedi. Go phethagatša mošomo wo wa go tanya šedi ya mmadi, o re Puleng o šomišitše **toro** bjalo ka sebobego sa tekolapejana. Ka fao toro yeo e na le mošomo wa go lemoša babadi ka ga kotsi ye šoro yeo e tlogo hlagela Thellenyane.

Tirišo ya tekolapejana terameng ye, ke mathata, le ge o ka re Phala ga a bontšhe taba yeo gabotse. Mathata a thekniki ye ke gore Puleng o latelantše toro (ye e lego temošo ya kotsi) le kotsi kudu, ke go re mmadi o rile a sa theeditše tša toro, ya be e šetše kotsi e direga. Ka go realo, Puleng o sentše maatla a thekniki ye a go godiša kgogedi. Godimo ga fao thekniki ye e tšweleditšwe mo gare ga puku, mola seo e se lemošago le sona se phethagetše gona ka fao gare. Bjale se ke sona se dirilego gore maatla a yona a fokotšege. Ka fao ge thekniki e dirišitšwe ka tsela yeo, go thwe ke thekniki yeo e hlokago maatla.

1.2.1.7 Mojalefa, D.D.: *Tshekatsheko ya Hlwayang Tsebe* (1994)

Hlwayang Tsebe (1986) ke padithuto ya go ngwalwa ke Mphahlele. Go fapana le dipadithuto tšela tša kgale tša Sepedi, tšeo di bego di gatelela kotlo, yona e gatelela phetogo. Ke ka fao Mojalefa a e sekasekilego bjalo ka padithuto yeo e lebanego le ditiragalo tše di swantšhago bophelo ka botlalo. Gape o re e lebane le thutasetho, ke go re, motho ge a sentše, o lebanwe ke kotlo gore a fetoge motho wa go loka, gape wa go ba le botho.

Mojalefa o tšwela pele ka go re Mphahlele o dirišitše dithekhiki tše mmalwa go ala ditaba tša padi ye. Gona fao o lemogile gore ye nngwe ya dithekniki tšeo, ke tekolapejana. Go ya ka Mojalefa, thekniki ye e na le mešomo ye e lebanego le go godiša maatlakgogedi le phego ka gobane e dira gore mmadi a ipotšiše dipotšišo mabapi le tekolo ya gagwe, ka go realo, mmadi o tlo balela pele le pele gore a bone ka fao ditaba di tlogo phethagala ka gona mo kanegelong. Gape o re tekolapejana e utollela mmadi ditaba le go lootša megopolo ya gagwe mabapi le seo a se balago. Malebana le dibopego tša thekniki ye, Mojalefa o re Mphahlele o šomišitše **polelo (seema)** ya mongwadi ye e lemošago Kgofadi ka mathata ao a tlogo mo hlagela, e lego go bolawa ga morwagwe, Marupu. Gape o re Mphahlele o sa dirišitše polelo ya mongwadi bjalo ka sebopego sa tekolapejana ge a utolla taba ya gore le ge Rentse a bolaile Marupu, o tlo swarwa a otlwa (ripša matsogo) gomme mafelelong a lebalelwa.

Ka boripana, Mphahlele o dirišitše tekolapejana ye e nago le maatla. Kgontho ya taba ye e hlatselwa ke Mojalefa ge a re mongwadi o thomile padi ye ka go nyaretša polao ya Marupu ye e sa tlogo, mo matsenong a yona. Ka go realo, matseno a padi ye a kgokagana le mafelelo; gomme seo se hlatsela gore Mojalefa o ahlaahlile tirišo ya tekolapejana mo pading ye gabotse.

1.2.1.8 Mosidi, M.H.: *Khuetšo ya O.K. Matsepe go bangwadi ba Sesotho sa Leboa (1994)*

Matsepe ke yo mongwe wa bangwadi ba maemo a godimo dingwalong tša Sepedi. Bohlokwa bja gagwe bo tlišwa ke khuetšo yeo a nago le yona go bangwadi ba bafsa ba Sepedi. Ke ka fao Mosidi a ahlaahlilego taba yeo ya khuetšo ya Matsepe mo lengwalonyakišišong la gagwe.

Ge Mosidi a le gare a bapetša mešomo ya bangwadi bao le dipuku tša Matsepe, o lemogile gore bangwadi bao, bjalo ka Matsepe, ba šomišitše dithekniki tše di itšego ge ba rulaganya ditaba tša dipuku tšeo tša bona. Magareng ga dithekniki tšeo, Mosidi o utollotše gore Lebopa mo go *Motho wa Maloba* (1975), o šomišitše thekniki ya tekolapejana go swana le Matsepe ge a e dirišitše mo go *Megokgo ya Bjoko* (1968). Ge a tšwela pele Mosidi o re bohlokwa bja thekniki ye bo lebane le kutollo ya taba ye e sa tlogo gammogo le go galefiša phišegelo ya mmadi go balela pele. Ke go re e godiša maatlakgogedi. Gape o re thekniki ye e godiša thulano yeo e tiišago moko wa ditaba. Mabapi le dibopego tša tekolapejana, Mosidi o re mo go *Megokgo ya Bjoko* Matsepe o tšweleditše tekolapejana ka go šomiša **magokobu** ao a topago le go metša ditaola tša mangaka ao a bego a bothane kgorong ya Kgoši Nthumule. Tiragalo yeo ya magokobu e bohlokwa ka ge e sebotša Kgoši Nthumule ka ga ntwale yeo e tlogo lwewa magareng ga gagwe le Kgoši Lefehlo. Mo go *Motho wa Maloba*, Lebopa o šomišitše **polelo** ya mongwadi le **toro** bjalo ka dibopego tša tekolapejana. Polelo yeo e šoma go sebotša ka ga ntwale yeo e tlogo lwewa; mola toro yeo le yona e nyaretša ntwale yeo e sa tlogo magareng ga Tau le Leepa go fihlela a boetša setulo sa bogošile go Lenkwe.

Matsepe le Lebopa ba šomišitše tekolapejana ya go ba le maatla, le ge Mosidi a sa bolele selo malebana le maatla a thekniki yeo. Maatla a thekniki ye mo dipading tšeo, ke go re ditiragalo tšeo tše bohlokwa, di nyaretšwa mo

mathomong gomme tša phethagala mafelelong. Ka go realo, Mosidi o atlegile go tsinkela tirišo ya tekolapejana dipading tše pedi tše.

1.2.1.9 Mojalefa, M. J.: *Tshekatsheko ya Sebilwane bjalo ka thetokanegelo (1993)*

Sebilwane (1961) ke sengwalo ka se tee ka monwana sa go ngwalwa ke Matome Fela. Mo mehuteng ya dingwalo, Mojalefa o utolotše gore pukwana ye e wela dingwalong tša thetokanegelo. Gape *Sebilwane* e bile thetokanegelo ya bobedi dingwalong tša mohuta wo tša Sepedi.

Ge Mojalefa a swaragane le mošomo wo wa go ahlaahla thulaganyo ya thetokanegelo ye, o ile a lemoga gore Fela o dirišitše mehutahuta ya dithekniki gore ditaba tša yona di gatele pele. Ye nngwe ya dithekniki tše ke tekolapejana. Go tšwela pele Mojalefa o re maikemišetšo a Fela ge a šomiša thekniki ye ke go tšwetša pele moko wa ditaba wa *Sebilwane*, e lego go boloka lesea ka potego gore le tle le kgone go fihliša mmagolona, Mmamorati, gae. Go feta fao, Mojalefa o re ka tekolapejana ye, Fela o rata go tšwetša pele thulano yeo e tlogo hlola kgogedi go babadi ge ba tla be ba rata go tseba pheletšo ya ditaba. Ka thokong ya dibopego tša thekniki ye, Mojalefa o re Fela o šomišitše fela **polelo** ya moreti go tšweletša tekolapejana. O re Fela o hlaloša atmosfere ya go hlaba gabotse ga letšatši, gomme taba yeo e fa mmadi temošo ya gore le ge Mmamorati le lesea ba le mathateng, fela ka morago ditaba di tlo loka ge bophelo bja lesea bo phologa. Gape o re ge Fela a re Mmamorati a šale mahlasedi morago, taba yeo le yona e sa le tshebotšo go babadi gore mafelelong Mmamorati le lesea ba tla fihla gae Bokgalaka ba bolokegile.

Le ge Mojalefa a sa bolele phaa gore Fela o dirišitše tekolapejana ya go ba le maatla, fela polelo ya gagwe e utolla taba yeo. Maatla a thekniki yeo a tlišwa ke go boeletšwa ga tiragalo ya go phologa ga lesea, mo go boletšwego mo mathomong a pukwana ye, gomme gwa phethagala mo mafelelong a yona.

1.2.1.10 Kgatla, P. M.: *Kgolo, tšwelopele le katlego ya kanegelokopana ya Sepedi (1951-1999)* (2000)

Maikemišetšo a magolo a Kgatla ge a ngwala lengwalonyakišišo la gagwe, e be e le go lekodišiša kgolo, tšwelopele le katlego ya dikanegelokopana tša Sepedi. Ka mo gare ga kgolo yeo, tabakgolo e be e le go nepiša tlhopho ya dikanegelokopana tšeo go ya ka fao di kwanago ka gona. Ka go realo, Kgatla o be a katana le go nyaka go tseba tsela ye kaone yeo dikanegelokopana di ka hlopšhago ka yona go ena le yeo borateori ba bangwe ba šetšego ba e latetše. Go phethagatša tebanyo yeo ya gawe, o lekodišitše dikanegelokopana tše dintši. Le ge go le bjalo, dikanegelokopana tšeo di ka se tšweletšwe fa ka moka, eupša go tla tsopolwa fela tšeo a di hlokometšego ge a lekola tirišo ya tekolapejana.

Kgatla ge a sekaseka ka fao bangwadi ba dikanegelokopana ba di thomago ka gona, o hlaloša gore Ramaila mo go 'Reratilwe le Ruth wa Springs', go tšwa go *Molomatsebe* (1951) le Mpepele mo go 'Nka se sa boeletša' go tšwa go *Medupi ya Megokgo* (1985), ba šomišitše thekniki ya tekolapejana go tšweletša matseno a dikanegelokopana tšeo. Mo go 'Reratilwe le Ruth wa Springs' o bolela gore Ramaila o dirišitše sebopego sa **boprofeta** ge a thoma kanegelokopana yeo ka ge a e thomile ka go lemoša mmadi gore a itote, gomme a tšhabe baprofeta ba maaka. Go tšwela pele Kgatla o hlatholla gore mohola wo mogolo wa profeto yeo ke go loma mmadi tsebe mabapi le mathata ao a tlogo hlagela Ruth ge a fihla Mosambiki, mo a hwetšago monna wa gagwe a ena le basadi ba babedi. Le ge go le bjalo, o hlaloša gore bohlokwa bja thekniki yeo ke gore mmadi ga a makale mathata ao a Ruth, ka ge mongwadi a šetše a a rotošitše matsenong pele ga ge a ka diragala mo mafelelong. Mo go “Nka se sa boeletša”, o bolela gore Mpepele o tšweleditše tekolapejana ka go diriša **polelo** ya mongwadi bjalo ka sebopego sa thekniki ya tekolapejana. Ka polelo yeo, mongwadi o hlaloša ka fao Pherefere a bego a itlhokotše ka gona letšatšing tsoko. Mohola wa polelo yeo, Kgatla o utolla gore ke go hlohleletša

mmadi go balela pele le pele ka ge a tla be a lemogile gore go itlhokola fao ga Pherefere go na le taba; gomme o rata go e tseba. Ntle le go tsinkela tirišo ya tekolapejana ge go thongwa dikanegelokopana, Kgatla o lekotše le tirišo ya thekniki ye ge bangwadi ba rata go raraganya ditaba tša dipuku tša bona. Taba yeo Kgatla o re e lemogilwe mo go 'Ntlo ya monna yo mongwe' ya Lebopa, go tšwa go *Makhura' Lefehlo* (1991). Mo kanegelongkopana ye, o bolela gore Lebopa o dirišitše **polelo** ya Shadi (mogatša' Vincent) go tšweletša tekolapejana, gomme o re mantšu ao a Shadi a na le mediro ye mebedi, e lego (a) go utollela mmadi semelo sa Shadi le (b) go kgolela mogopolo wa mmadi tsela gore a se ke a tšhoga ge seemo sa ditaba se thoma go tšhoša kua pele (ge Shadi a rera go bolaya Vincent).

Ka boripana, Kgatla o tiiša gore Ramaila, Mpepele le Lebopa ba dirišitše tekolapejana ye e nago le maatla mo dikanegelongkopana tša bona. Maatla a thekniki yeo a bonagala ge ditiragalo tša matseno a dikanegelokopana tšeo di kwana le ditiragalo tša go rungwa ga tšona. Ka go realo, go ka thwe, bangwadi bao ba šomišitše thekniki yeo gabotse.

1.2.1.11 Kekana, M.I.: *Moelwa: Padinyana ya Boitshwaro* (2000)

Moelwa (1940) ke padi ya mathomothomo ya Sepedi ya go ngwalwa ke SehloDIMELA. Maikemišetšo a Kekana ge a fetleka padi ye, e bile go e sekaseka bjalo ka padinyana ya boitshwaro.

Ge a le gare a ahlaahla thulaganyo ya *Moelwa*, Kekana o lemogile gore go na le dithekniki tšeo SehloDIMELA a di šomišitšego go tšwetša pele moko wa ditaba wa padinyana ye, wo o lebanego le go kgala bobodu. Gare ga dithekniki tšeo,

Kekana o bolela gore go dirišitšwe le thekniki ya tekolapejana. Go tšweletša thekniki ye, Kekana o bolela gore SehloDIMELA o šomišitše sebopego sa **ditaola**; gomme bohlokwa bja tšona ke go utolla mathata ao a tlogo hlagela Moelelwa ka moso, e lego go rakwa bogadi.

Seo Kekana a se lemošago ke gore tirišo ya tekolapejana pading ye, e na le maatla gobane e dirišitšwe mo mathomong a puku, ka nepo ya go nyaretša mathata ao a tlogo hlaga mafelelong. Ka go realo, matseno a yona a tlemaganywa le mafelelo.

1.2.2 Kakaretšo

Banyakišiši ba ba hlaloša tekolapejana ka gore ke thekniki yeo mongwadi a e šomišago ge a rata go tšweletša seo se tlogo diragala mafelelong a sengwalo. Gona fao ba bile ba gatelela le kwano yeo e lego gona gare ga ditiragalo tšeo tše pedi (ya mathomo le ya mafelelo). Mabapi le mohola wa thekniki ye, ba hlatholla gore tekolapejana e šoma:

- Go tšwetša pele moko wa ditaba
- Go goka mmadi go balela pele le pele
- Go tiiša moko wa ditaba
- Go raraganya ditaba
- Go lemoša ka tiragalo ye e sa tlogo
- Go godiša phego
- Go lootša mogopolo wa mmadi
- Go tšwetša pele thulano ya sengwalo

Morago ga fao ba lemošitše gore tekolapejana e ka bonagala ka diboego tše:

- Ditaola
- Polelo
- Motifi
- Toro
- Sereto
- Phoofolo ye e itšego
- Seema
- Tiragalo ye e itšego
- Boprofeta

Mediro ya banyakišiši bao ba sekasekilego tekolapejana e lekotšwe, go tloga fa go tlo lekolwa mešomo ya bao ba nyakišišitšego tirišo ya tekolanthago.

1.2.3 Banyakišiši bao ba sekasekilego tirišo ya tekolanthago

Ge go hupudišišwa basekaseki ba Sepedi bao ba šetšego ba ahlaahlile tšhomišo ya thekniki ya tekolanthago, go lemogilwe gore banyakišiši bao, bontši bja bona, ke bao go šetšego go boletšwe ka bona ge go be go ahlaahlwa tirišo ya tekolapejana. Bona ke Mampho (1999), Mosidi (1994), Lekganyane (1997), Magapa (1997), Phala (1999), Mojalefa (1993), Mojalefa (1994), Thobakgale (1996), Kekana (2000) le Kgatla (2000).

Go banyakišiši bao go šetšego go boletšwe ka bona ge go lekolwa tekolapejana, go ka se hlwe go hlalošwa bokamorago bja dipuku tšeo ba di nyakišišitšego, eupša go tla lekolwa fela ka fao ba ahlaahlilego tirišo ya thekniki ye, tekolanthago, ka gona.

1.2.3.1 Mampho, E. E.: *Mamogobo: Mongwadi wa padisetšo ya mathomo* (1999)

Ge Mampho a ahlaahla tirišo ya tekolanthago mo go *Kgamphuphu* (1953), o laeditše gore mohola wo mogolo wa thekniki ye ke go godiša maatlakgogedi gotee le go gopotša mmadi ka ditiragalo tšeo di fetilego. Go tšwela pele, o re Mamogobo o tšweleditše mešomo yeo ka go šomiša ditiragalo tše di latelago bjalo ka dibopego tša tekolanthago:

▪ **Mamadikwane o bolaya Tšelane**

Mampho o re ka tiragalo ye, lehloyo le bošoro bja Mamadikwane di a tiišwa, gomme mošomo wa yona (tiragalo yeo), ke go lemoša mmadi gore Mamadikwane o be a na le se sengwe mo polelong ya gagwe, seo se mo gapeleditšego gore a bolaye Tšelane.

▪ **Lehu la Malekunutu**

Malebana le tiragalo ye, Mampho o hlaloša gore ge Tšelane a bolailwe, mongwadi o tsentšha ditaba tša lehu la Malekunutu tšeo di hlolegilego kgale; gomme seo se gopotša mmadi ka ga lehu le sehlogo la Malekunutu. Gape o re

lehu leo le gopolwa ka gobane le amana le leo la Tšelane, yo e lego morwedi wa gagwe.

▪ **Kgamphuphu o gopola Pshiring**

Mampho o hlaloša gore ka tiragalo ye, Kgamphuphu o gopotšwa ka ga lehu la tatagwe, ge ba be ba hlasetšwe ke banna ba Mmabzi. Ka go realo, tekolanthago yeo e gatelela le go tiiša bošoro bja Mmabzi. Mampho o gatelela gore Mamogobo o dirišitše tekolanthago ya go ba le maatla. Maatla a yona a tšweletšwa ke gore tiragalo ye e diregago mafelelong, e gopotša mmadi ka ga tiragalo yeo e diregilego mathomong. Ka go realo, go ba le tlemagano magareng ga ditiragalo tšeo, gomme ge ditiragalo di le ka tsela yeo, go thwe tekolanthago yeo e na le maatla.

1.2.3.2 Mosidi, M.H.: *Khuetšo ya O. K. Matsepe go bangwadi ba Sesotho sa Leboa (1994)*

Mosidi ge a tsinkela tirišo ya tekolanthago mo go *Megokgo ya Bjoko* (1968) le *Motho wa Maloba* (1975) o bolela gore maikemišetšo a bangwadi bao (Matsepe le Lebopa), e be e le go gatelela moko wa ditaba wa dipadi tšeo le go godiša maatlakgogedi. Ge a tšwela pele o bolela gore mo go *Megokgo ya Bjoko*, Matsepe o tšweleditše tekolanthago ka go dira gore Kgoši Nthumule a gopole ka ga ntwala ya gagwe le Maphuthe. Ka go dira bjalo, tiragalo ya kgale e tlemaganywa le ya bjale gore moko wa ditaba o tšwele pele. Mo go *Motho wa Maloba*, Mosidi o hlaloša gore thekniki ye Lebopa o e tšweleditše ge Tau a sa gopola ditiragalo tša mola e sa le mošemane, ge a bethwa ke tatagoLeepa yoo a bego a mo tlogetše le dihuswane. Ka gona, Tau o gopola tša bophelo bja gagwe bja kgale, le ka moo a godilego ka gona. Gape Tau o sa gopola tša mohlang a

nyako bolawa ke batho nakong ya ge rragoLeepa a hloko-fala. Ka fao tiragalo ya kgale e tswalanywa le ya bjale. Malebana le sebopego sa tekolanthago, Mosidi o bolela gore bobedi bja bangwadi ba ba šomišitše **megopolo** ('memories') ya baanegwa.

Mo Mosidi o gatelela maatla a thekniki ye, ao a tšweletšwago ke ge ditiragalo tša mafelelo le tša mathomo di na le kamano.

1.2.3.3 Lekganyane, E. M.: *Noto-ya-Masogana: Padi ya Boitshwaro* (1997)

Malebana le tirišo ya thekniki ya tekolanthago, Lekganyane ga se a fatolla kudu ka ga yona. Seo a se dirilego ke go fa tlhalošo ya yona, gomme o bolela gore mohola wa tekolanthago ke go gopotša motho ditiragalo tša morago. Mabapi le sebopego sa thekniki ye, o bolela gore Tsebe o šomišitše **megopolo** ya moanegwa, e lego Lesibana ge a re go hlagelwa ke mathata, a thoma go gopola ditshepišo tša gagwe go Mamahlo. Ka gona tiragalo yeo ya mafelelo, e kgogaganywa le tiragalo ya kua mathomong.

Le ge Lekganyane a se a nyakišiša thekniki ye ka mo go lekanego, fela o gatelela go ba le maatla ga yona, ao a tšweletšwago ke go tswalana ga tiragalo ya mafelelo le ya morago.

1.2.3.4 Magapa, I. N.: *Papetšo ya dikanegelotseka tša Lebopa* (1997)

Magapa o hlaloša gore tekolanthago mo go 'Ntlo ya monna yo mongwe', e na le mehola ye meraro, e lego (a) go raraganya ditaba, (b) go gatelela bohlokwa bja tiragalo le (c) go tsoša goba go tliša kgogedi go mmadi. Go tšweletša mešomo

ye, o bolela gore Lebopa o dirišitše polelo ya Shadi ge a utolla gore Vincent o mo hweditše a na le dikgwebo go tloga kgale. Ka go realo, polelo yeo e lebane le ditiragalo tšeo di diregilego morago, gomme ka polelo yeo ditaba di napile di raragana le go feta gore go be le phišegelo.

Go ka rungwa ka gore, le ge nyakišišo ya Magapa e se ya tsenelela, malebana le thekniki ye, fela o gatelela bohlokwa bja thekniki ye, bjo bo lebanego le tharano ya ditiragalo gore go be le maatlakgogedi.

1.2.3.5 Phala, R. S.: *Thellenyane Batlabolela: Tiragatšo ya Boitshwaro* (1999)

Ge Phala a ahlaahla tirišo ya tekolanthago mo go *Thellenyane Batlabolela*, o bontšhitše mehola ye mebedi ya thekniki ye, e lego (a) go tšwetša pele moko wa ditaba le (b) go amanya ditaba tša morago le tše mpsha. Go tšwela pele o bolela gore Puleng o tšweleditše mešomo yeo ka go diriša **polelo** ya Tintela ge a laodišetša bagwera ba gagwe gore ke ka lebaka la eng Thellenyane a ile a yo nwa bjala letšatšing la diphadišano. Ka gona, tiragalo ya go wela kotsing ga Thellenyane e gopotša Tintela ka ga go se lale go robetše ga Thellenyane ge a gopola ka ga go hlahla dikhwaere tše pedi letšatšing le le latelago.

Ka boripana, Phala o lemoša gore tirišo ya tekolanthago terameng ye, e na le maatla ka gobane tiragalo ya kotsi ye e tšwelelago mo sehloeng e swaraganywa le ya boitshwaro bja bošaedi (botagwa) bjo a bilego le bjona pele ga kotsi. Ka go realo, moko wa ditaba o tšwetšwa pele.

1.2.3.6 Mojalefa, M. J.: *Tshekatsheko ya Sebilwane* (1993)

Mojalefa ge a ahlaahla thekniki ya tekolanthago mo go *Sebilwane* (1961), o bontšhitše gore mohola wa yona ke go tšwetša ditaba tša thetokanegelo ye pele. Gape o bolela gore thekniki ye e bohlokwa ka gobane e godiša ditaba tša sengwalo go fihla sehloeng, gore sehloa e be sehloahloa. Malebana le sebopego sa tekolanthago, o re Fela o šomišitše **polelo** ya Mmamorati yeo e tšwelelago makga a mabedi (matl. 17 le 24). Mo lekgeng la mathomo, Mojalefa o hlaloša gore polelo yeo ya Mmamorati e laetša ka fao Mmamorati a bego a gopola ka gona. O be a gopola tša ge a sa le boitshebong, ke go re go wa fao ga maboto go mo gopotša matshwenyego ao a bilego go ona. Ge e le polelo ya bobedi, o re e gopotša Mmamorati tšeo di fetilego, e lego tlhaselo, phokolo le tlaišego tšeo di mo diragaletšego. Ka go realo, polelo yeo e na le mošomo wa go kopanya ditiragalo tšeo di fetilego le tša bjale.

Go tšwela pele, Mojalefa o bolela gore Fela o dirišitše tekolanthago gabotse ka ge e na le mohola wa go amanya ditiragalo tše pedi tšeo di diragaletšego Mmamorati, e lego matshwenyego le phologo.

1.2.3.7 Mojalefa, D. D.: *Tshekatsheko ya Hlwayang Tsebe* (1994)

Mojalefa (1994) o hlaloša gore mohola wa tekolanthago mo go *Hlwayang Tsebe* ke (a) go latelantšha ditiragalo (b) go raragantšha ditaba le (c) go tšwetša pele moko wa ditaba. Go tšwela pele Mojalefa o hlaloša gore Mphahlele o šomišitše sebopego sa **polelo** ya mongwadi go tšweletša mehola ya thekniki ye. Polelo ya mathomo e tšwelela mo go tšwetšopele, ge Mphahlele a bolela ka ga

go hlabja ga mekgolokwane. O re Mokgekolo Mašobadieta o hlabile mekgolokwane maloba ge Marupu a aloga, lehono o itia mekgolokwane wa ge a hlokofetše. Polelo yeo ya mongwadi e godiša makalo le tlalelo; gomme go tlalelwa le go makala fao go tsoša maatlakgogedi. Gape Mojalefa o bolela gore Mphahlele o tšweleditše tekolanthago mo sehloeng sa padi ye ka go šomiša go hlabja mokgoši. O re Marupu ge a hlokofala o hlabile mokgoši gabedi goba gararo, gomme Rentse le yena o phapha mokgoši ge a kgonolwa matsogo. Ka fao, mokgoši wa Rentse o dira gore mmadi a gopole ka ga selo sa Marupu ge a hlokofala.

Go ka rungwa ka gore Mojalefa o gatelela go logagana ga tiragalo ya mafelelo le ya mathomo; mola ka go le lengwe a lemoša gore ka tekolanthago gantši tiragalo ya mafelelo e fela e makatša mmadi ka ge a be a se a e letela.

1.2.3.8 Thobakgale, R.M.: *Tshekatsheko ya dikanegelokopana ka S. N. Nkadimeng (1996)*

Nkadimeng ke yo mongwe wa bomatwetwe ba dingwalo tša dikanegelokopana tša Sepedi. Puku ya gagwe ya mathomo ya dikanegelokopana ke yeo e bitšwago *Mantšhaotlogele* (1984). Le ge pukwana ye e le kgoboketšo ya dikanegelokopana tše lesome, fela maikemišetšomagolo a Thobakgale e bile go epela dinala mo go yeo e bitšwago “O nyalwa lenyalo mang ...”, yeo a e tsinketšego bjalo ka kanegelokgegeo.

Ge Thobakgale a swaragane le modiro woo wa go sekaseka thulaganyo ya “O nyalwa lenyalo mang ...”, o lemogile gore Nkadimeng o šomišitše dithekniki tše di fapafapanego. Go dithekniki tše, o utolotše thekniki ya tekolanthago. Go ya ka Thobakgale, bohlokwa bja thekniki yeo ke go gatelela ditaba tše

bohlokwa tša kanegelokopana yeo. Go tšweletša mošomo woo, o bolela gore Nkadimeng o dirišitše sebopego sa **motifi** wo o tšweletšwago ke thaetlele ya kanegelokopana ye, e lego “O nyalwa lenyalo mang ...”. Potšišo yeo e bilego e le thaetlele, e botšišwa letlakaleng la 105, gomme ya boeletšwa mo go la 109. Gona fao, Thobakgale o hlaloša gore ka potšišo yeo ya mafelelo, mmadi o gopola tšeo di hlagilego kua morago, e lego go tloga ga Tshorakatloga bogadi gotee le phetolo ya Mošito go Moretlwa ge a mmotša gore Tabagaelale ga se a fetša go mo nyalela.

Seo Thobakgale a se tiišetšago ke gore tekolanthago e na le mošomo wa go gopotša goba go lemoša babadi ka ditiragalo tšeo di fetilego. Ka go realo, ka tekolanthago kutu ya ditaba tša kanegelo e a tsupologa.

1.2.3.9 Kgatla, P. M. : *Kgolo, tšwelopele le katlego ya kanegelokopana ya Sepedi (1951-1999) (2000)*

Ge Kgatla a tsinkela mekgwa yeo bangwadi ba dikanegelokopana ba rumago dikanegelokopana ka gona, o utolotše gore Ngoepe mo go 'Ditsotsi tšona di sa robetše', go tšwa go *Seswai sa Ditabanatodi* (1980), o šomišitše thekniki ya tekolanthago go ruma kanegelokopana yeo. Go tšwela pele o hlatholla bohlokwa bja thekniki yeo gomme o re bo lebane le tlabego ka ge mafelelong a kanegelokopana yeo go rotoga seo mmadi a sego a se letela. Ka fao makalo yeo e hlola phišego go mmadi ka ge a rata go tseba go tsenelela ka ga taba yeo. Malebana le sebopego sa thekniki ye, Kgatla o hlaloša gore Ngoepe o dirišitše:

- **Phišegelo ya moanegwa**

Mathomong a kanegelokopana ye, Ramaobane o fišegelwa go fa barutiši polelo malebana le bohlokwa bja thuto. Taba yeo e ba semaka go babadi ge mafelelong ba lemoga gore phišegelo yeo ya Ramaobane e be e se ya thuto, eupša ya lerato leo a le bonego go morutišigadi yo mongwe ge go be go swerwe kopano.

- **Thaetlele ya kanegelokopana: 'Ditsotsi tšona di sa robetše'**

Ge Ramaobane a fologa setimela o botšiša radithekethe gore ga go na le makgema majabatho ao a tlogo mmolaya naa? Radithekethe a mo fetola ka gore ditsotsi ga di gona, fela tšeo di ka bego di le gonanyana tšona di sa robetše. Mafelelong mmadi o thoma go lemoga gore phetolo yeo ya radithekethe e be e sa šupe ditsotsi, eupša e be e bolela ka lerato leo le bego le sa robetše pelong ya Ramaobane.

Ka boripana, Kgatla o gatelela gore ge mongwadi a diriša tekolanthago go ruma ditaba tša kanegelokopana, o dira gore e felele ka tlabego ka ge mafelelong a yona e tla be e se ao mmadi a a letetšego. Ka go dira bjalo, go agega kgogedi ya go tseba ditaba go iša pele.

1.2.3.10 Kekana, M. I.: *Moelelwa: Padinyana ya Boitshwaro* (2000)

Kekana o hlatholla gore mošomo wa tekolanthago mo go *Moelelwa*, ke go gopotša mmadi ditaba tšeo di diregilego morago. Go tšweletša mohola wa thekniki ye, o hlaloša gore Sehlodimela o šomišitše tiragalo ya **go goroga ga Moelelwa** ge a etšwa bjaleng bjalo ka sebopego sa tekolanthago. Malebana le tiragalo ye, Kekana o hlaloša gore go goroga fao ga Moelelwa go hlola thulano magareng ga Moelelwa le monna wa gagwe, Janaware; gomme tiragalo ye e

bohlokwa ka gobane e gopotša mmadi ka ga thulano ya mmagoMoelelwa le mokgonyana wa gagwe, e lego Janaware, ge a be a mo raka a re o tagilwe.

Kekana o gatelela gore ka tekolanthago, ditiragalo tša kgale di nyalantšhwa le tša lebaka la bjale gore moko wa ditaba o tšwele pele.

1.2.3.11 Thumo

Ge go akaretšwa mešomo ya basekaseki ba, go ka thwe, ba hlaloša tekolanthago ka gore ke thekniki yeo ka yona go ukangwago ditiragalo tše di fetilego, tše o mmadi goba moanegwa a di gopolago ge go diragala tše mpsha. Godimo ga fao ditiragalo tše o tša kgale di gopolwa ka ge di na le tswalano le tše o tše mpsha. Malebana le bohlokwa bja tekolanthago, banyakišiši bao ba hlatholla gore thekniki ye mo sengwalong e na le mešomo ye e latelago:

- Go hlola le go godiša maatlakgogedi
- Go gatelela moko wa ditaba
- Go gopotša mmadi ka ga ditiragalo tše di fetilego
- Go gatelela bohlokwa bja tiragalo
- Go tswalanya tiragalo ya kgale le ye mpsha
- Go raraganya ditaba
- Go tšwetša pele moko wa ditaba
- Go latelantšha ditiragalo
- Go gatelela ditaba tše bohlokwa
- Go tliša tlabego

Go tšwela pele ba hlaloša gore tekolanthago e ka tšweletšwa ka diboepo tše:

- ❖ Ditiragalo tše di itšego
- ❖ Megopolo (*'memories'*)
- ❖ Polelo
- ❖ Motifi
- ❖ Thaetlele
- ❖ Phišegelo

Le ge banyakišiši ba ba lekile go tsinkela dithekniki tše pedi tše, e lego tekolapejana le tekolanthago, fela dinyakišišo tša bona ga se tša nepiša dithekniki tše. Lebaka le le dirilego gore ba se tonkulle dithekniki tše ka botlalo ke gore maikemišetšo a bona e be e se go di sekaseka ka botlalo, ka ge seo se be se tla telefatša mešomo ya bona. Le ge nyakišišo ye e amogela maikemišetšo a banyakišiši bao, fela go sa na le mathata ao a lebanego le phapano goba tshwano magareng ga dithekniki tše. Ke go re, banyakišiši bao ga ba bontšhe ka fao dithekniki tše di fapanago goba di tswalanago ka gona. Bjale go rarolla bothata bjo, go yo tsongwa phapano/tshwano yeo ka go hlaloša dikgopolo tše ka botlalo. Fela pele ga ge dikgopolo tše di ka hlathollwa, go swanetše go hlalošwa kgopolo ye thekniki ka boyona, ka gobane tekolapejana le tekolanthago ke tše dingwe tša dikokwane tša thekniki. Fela pele ga tše ka moka, go yo hlokomelwa mokgwa wa nyakišišo wo o tlogo šalwa morago tshekatshekong ye.

1.3 MOKGWA WA NYAKIŠIŠO

Nyakišišo ye e ya go šala morago mekgwanyakišišo ye meraro e lego:

- Go hlaloša ('describe')
- Go hlatholla ('interpret')
- Go bapetša ('compare')

Mekgwa ye meraro ye e ya go šomišwa ge go hlalošwa, go hlathollwa ebile go bapetšwa dithekniki tše pedi tša thulaganyo, e lego tekolapejana le tekolanthago. Pele ga ge mekgwa ye meraro ye e ka hlalošwa, go bohlokwa go bolela gore go hlaloša le go hlatholla ge di ka se hlalošwe ka tshwanelo, di ka hlola kgakanego, ka gobane mo polelong ya ka mehla di dirišwa bjalo ka dikgopolo tše di swanago.

- **Go hlaloša**

Liberman le Foster (1968: 35) ba hlaloša kgopolo ye go hlaloša ka gore ke:

Expository details, whereby the characteristics of a fictional setting and the characters who inhabit it are portrayed.

Ka go realo, go hlaloša ke go bea ditaba ka moka tše di amanago le sengwalo pepeneneng. Tlhalošo ye e katološwa ke Prince (1987: 19) ka go bolela gore ge

selo se hlalošwa, go tšweletšwa dikarolwana tšeo di se bopilego, gore se tsebjie ka tšona.

Ka thokong ye nngwe, Shipley (1968: 92) o rotoga ka polelo ye e rego, go hlaloša ke go fa tlhalošo ya selo goba kgopolo ka go diriša mantšu goba mafoko. Taba yeo e tiišwa ke Persall (1999: 386) ge a re go hlaloša ke:

To give a detailed account in words of something.

Ke ka tsela yeo Serudu (1989: 25) a gatelelago gore mantšu ao a dirišwago ge go hlalošwa, a tšweletša sebopego, seemo goba kamano ya selo se tee le tše dingwe.

Go akaretša ditaba tše, Kgatla (2000:19) gotee le Horward (1962:179) ba re go hlaloša ke go fa polelo ye e tseneletšego ya selo, gwa utollwa diphapantšho tša sona gore sebopego sa sona se šale se ikanegile molaleng.

- **Go hlatholla**

Borateori ba, Wales (1995:256); Serudu (1989:25); Hawthorn (2000:179) le Culler (1981:5) ba eme ka lentšu le tee leo le rego kgopolo ye go hlatholla e amana le kwešišo. Kwešišo yeo e ka ba ya polelo, tlhalošo goba moko wa ditaba wa sengwalo. Taba ye e tiišwa ke Wales (1995:256) ge a re go hlatholla go ra:

...the interpretation of the language derived from the analysis of the formal and semantic patterns which leads to the assessment of the significance of findings for the interpretation of the text's overall meaning.

Ka go realo, go hlatholla go šupa go hlalošiša sengwalo gore se be se kwešišege gabotse. Ke ka lebaka leo Mojalefa (1995:30) a rego ditaba di re go hlalošwa, gwa šitlelwa ka mabaka gore di kwešišege.

Go tšwela pele, Abrams (1993:91) le Hirsch (1967:186) ba bolela gore go hlatholla go lebane le tsinkelo ye e tebilego ya sengwalo ka botlalo, go utolla tabataba ye e se rwelego. Polelo ya borateori ba, e kgonthišwa ke Harris (1992:172) ge a re go hlatholla ke:

The understanding and /or explanation of the meaning intended by an author through words, allusions, sentences, portions of texts or texts as wholes.

Go akaretša ditaba tše, Mahole (2002:5); Mampho (1999:5) gotee le Phala (1999:6) ba tabeng e tee ya gore go hlatholla ke go nepišwa goba go gatelelwa ga mešomo ya diphapantšho tša selo seo se hlalošwago.

- **Go bapetša**

Wellek le Warren (1942: 41) ba hlaloša kgopolo ye go bapetša ka go re:

Comparative literature is the study of literature in its totality, 'with world-literature', with 'general' or 'universal literature'.

Polelo ye e bontšha gore ge dingwalo di bapetšwa le tše dingwe, go kgonthišwa gore di tsinkelwe ka botlalo, ntle le go tlogela selo. Go tlaleletša polelo ya borateori ba, Shipley (1970: 60) o re go bapetša ke mokgwa wa go nyakolla ka fao dingwalo di nyalelanago ka gona. Ka go realo, kamano gare ga dingwalo e a gatelelwa. Ke ka fao Jost mo go Swanepoel (1990: 42) a hlalošago go bapetša (ge a bolela ka ga mantšu) ka go re:

It entails the study of relationships and analogies between words with organic affinities.

Ke ka fao go ka rungwago ka gore, go bapetša ga dingwalo ke go ithuta tswalano gare ga tše di swanago, ka nepo ya go nyakolla ka tsela yeo di swanago goba di fapanago ka gona.

1.4 TAETŠONYAKIŠIŠO

Taetšaonyakišišo ye e yago go dirišwa mo ke ya naratholotši. Borateori ba bantši bjalo ka boHarris (1992: 258) ba šetše ba hlalošitše kgopolo ye naratholotši gore ke mokgwa wo go tsinkelwago sebopego sa sengwalo ka wona. Le ge go le bjalo, mo nyakišišong ye ga go yo šalwa nthago taetšonyakišišo yeo ya naratholotši ka kakaretšo, eupša go yo latelwa mokgwa wa naratholotši wo o bitšwago naratholotši ye e fetotšwego, wo o dirišwago ke ba Lefapha la Maleme a Mafrika ka Yunibesithing ya Tshwane, e lego Groenewald le Mojalefa. Lebaka la go kgetha mokgwa woo ke gore bao boGroenewald, go fapana le boStrachan, ge ba hlaloša matlalo a mararo a sengwalo, e lego diteng, thulaganyo le mongwalelo, ba gatelela dikokwane tše di rilego tša ona. Go fa mohlala, ge ba hlaloša diteng, ba gatelela sererwa; mo go thulaganyo, ba tšweletša bohlokwa bja moko wa ditaba; mola ge ba hlaloša mongwalelo, ba gatelela taba ya khuduego.

Go matlalo a mararo ao, nyakišišo ye e yo nepiša letlalo la thulaganyo go feta la diteng le la mongwalelo ka gore dithekniki tše pedi tše, e lego tekolapejana le tekolanthago, di theilwe godimo ga thulaganyo. Le ge go le bjalo, diteng le mongwalelo di ya go hlalošwa ka boripana ka ge le tšona di bopa karolo ya sebopego sa sengwalo.

Bjale go yo hlalošwa matlalo ao a sebopego sa sengwalo, e lego (a) diteng, (b) thulaganyo le (c) mongwalelo.

1.4.1 Diteng

Peck le Coyle (1986: 132) ba hlaloša kgopolo ye diteng ka go re ke seo se bolelwago sengwalong, mola Sklovskij (1921: 297) a re diteng e no ba ditaba tšeo di dirišwago go bopa thulaganyo. Ditlhalošo tša borateori ba ga di nweše a mokgako. Ke ka fao Maila (1997:18) gotee le Kgatla (2000: 21) ba tšwelago pele ka go re diteng ke letlalo la mathomo, la ka garegare le gona le bohlokwa ge go tsinkelwa sebopego sa sengwalo. Mahon (1988: 31) Kennedy (1989: 40), Chatman (1967: 19) le Strachan (1990: 98) ba oketša polelo ya borateori bao ka go bolela gore diteng ke ditaba tšeo e lego kgale di le gona pele ga ge sengwalo se ka hlangwa. Ka go realo, ditaba tšeo tša diteng ga di thongwe ke mongwadi, eupša mongwadi o hweditše di le gona, sa gagwe ya ba go hlama sengwalo ka tšona.

Go tšwela pele Strachan (1988: 5), Mohlala (1994: 25), Van Luxemburg, Bal le Weststeijn (1981: 48) gotee le Chatman (1978: 19-20) ba bolela gore ge ditiragalo tšeo tša diteng di hlolega, go ba le lenaneo la tatelano leo di le šalago morago. Gona fao Groenewald (1991: 18) o lemoša gore tatelano yeo e laolwa ke melao yeo motho a e tlwaetšego, gomme tatelano yeo ke ye e kwagalago. Mojalefa (1994: 20) o re ge ditaba tšeo di latelana bjalo, di tlemaganywa ke selo se tee, gomme selo seo se bitšwa sererwa ('*topic*'). Marggraff (1994: 61) o hlaloša sererwa ka go re ke kgopolokgolo ya mafelelo yeo mmadi a e fihleletšego mo sengwalong, ke gore, ke ge mmadi a fihlile magomong a mafelelofelelo ao a ka se sa kgonago go tšwela pele go akaretša ditaba tšeo a ratago go di akaretša.

Ka go realo, sererwa se bohlokwa ka gore se laola dielemente tše nne tša diteng, e lego baanegwa, ditiragalo, nako le felo. Ke ka fao Mojalefa (1995: 20) a bilego a akaretša bohlokwa bja sererwa ka go re:

- Se kgokagantšha ditiragalo
- Se laola ditiragalo, tikologo (nako le felo)
- Mongwadi o phetha moo ditaba di thomago gona le moo di felelago gona, gomme sephetho seo se laolwa ke sererwa
- Se lemoša mmadi ditiragalokgolo le moanegwagolo

Go ka rungwa ka gore diteng ke ditaba tšeo di hlagilego kgale, tša tanya šedi ya mongwadi, a ba a rata go ngwala sengwalo ka tšona. Ditaba tšeo di laolwa le go kgokaganywa ke sererwa gore e be selo se tee.

1.4.2 Thulaganyo

Thulaganyo ke letlalo la bobedi, la gare la sengwalo. Borateori ba, Kgatla (1988: 3), Sekeleko (1985: 34), Jafta (1978: 72) le Notestein (1974: 52) ba dumelelana ka taba e tee ya gore thulaganyo ke ge mongwadi a beakanya ditiragalo tša sengwalo sa gagwe ka lenaneo leo a ikgethetšego lona. Fela seo borateori bao ba se gatelelago mo polelong ya bona ke gore ditiragalo tšeo ge di beakanywa bjalo, di swanetše di swarane gore ditaba tša sengwalo di gatele pele. Taba yeo ya tlemagano ya ditiragalo e tiišwa ke Tennyson (1966: 124) ge a re:

Plot is the arrangement made by the playwright of events of the story of a play, an arrangement designed to show not only sequence but also cause and effect. Plot in its entirety is the pattern of interlocking events that propels a story forward from conflict to resolution.

Go oketša polelo yeo, Serudu (1989: 48) o re thulaganyo ke freimi goba motheo wo mongwadi a hlamago taba ya gagwe godimo ga wona. Go yona ditiragalo di latelana go ya ka mo di hlolanago ka gona.

Ka go le lengwe, borateori ba ba bjalo ka boSerudu (1980: 27), Tleane (1989:3), Potter (1967: 24), Masola le Kgatla (1993: 79), Perrine (1983: 41) le Abrams (1981: 137) ba tiba ka mošito o tee wa gore thulaganyo ke tsela yeo mongwadi a rulaganyago ditiragalo tša sengwalo sa gagwe ka gona. Le ge ba realo, gabotse ba gatelela gore tabakgolo moo peakanyong ya ditiragalo ke seo se hlolago ditiragalo tšeo. Go thekga borateori bao, Heese le Lawton (1988: 135) ba tsopola Forster (1978: 87) ka go re:

*Forster defined the plot as a narrative of events,
the emphasis falling on causality.*

Tlhalošo ya borateori ba e farologane le ya Mojalefa (1995) le ya Groenewald (1993), ka gore Mojalefa (1995: 16) o re thulaganyo ke mokgwa woo mongwadi a dirišago ditaba tša diteng gore maikemišetšo goba tebanyo ya gagwe e tle e bonagale. Yona tebanyo goba maikemišetšo ao ke seo se bitšwago moko wa ditaba; mola Groenewald (1993: 3) a tlaleletša ka gore

thulaganyo ke tlhopho ya dithekniki ge di amana seng sa tšona; ge ye nngwe le ye nngwe e lebane le moko wa ditaba. Ka gona bao boGroenewald ba gatelela dikokwane tše bohlokwa ge go ahlaahlwa thulaganyo ya sengwalo, e lego moko wa ditaba le thekniki.

Ge ba hlaloša seo moko wa ditaba e lego sona, Serudu (1989: 33), Mogale (1991: 45) le boMaibelo (1991:1) ba re ke kgwekgwe goba tabakgolo ya sengwalo ka gore ge mongwadi a šala a ngwala puku, o nyaka go kgala se sengwe bophelong. Ke ka fao Mojalefa (1995: 27) a thekgago borateori bao ka go re:

Moko wa ditaba ke ge mongwadi a hlaloša kgopolo goba tebelelo ya gagwe ge a ngwala mabapi le taba goba tiragalo yeo a e lemogilego bophelong. Ka gona moko wa ditaba ke maikemišetšo goba thuto yeo mongwadi a ratago go e lemoša mmadi ge a tlo ngwala sengwalo. Ka fao moko wa ditaba ke motheo wa sengwalo sa mongwadi ofe goba ofe.

Ka gona moko wa ditaba o bohlokwa sengwalong, gomme Groenewald (1993: 4) o akaretša bohlokwa bja wona ka go re moko wa ditaba:

- O tlemaganya ditaba tša thulaganyo gore di be kgopana
- O swaraganya goba go tlemaganya dithekniki tša thulaganyo gore di lebane.

Go tšwela pele Groenewald (1991: 22) o re ntle le go tšweletša moko wa ditaba, thulaganyo ye botse ya ditiragalo e ka hlola maatlakgogedi go mmadi wa tlhokomelo, gomme o re:

Maatlakgogedi a thoma ge mongwadi a rulaganya
ditaba gore go be le thulano/ bothata/ marara.

Go ruma ditaba tše tša thulaganyo, Mojalefa (1994: 21) o re thulaganyo e ama:

- Tlholego le kanego ya ditiragalo go ya ka nako ye e itšego.
- Tšhomišo ya baanegwa ba ba fapafapanego.
- Mo tswakatswakanong ya mediro ya bona, go hlolega thulano.
- Thulano yeo e hlola maatlakgogedi.

Kgopolo ye thekniki yona e yo tsinkelwa ka botlalo mo kgaolong ya bobedi.

1.4.3 Mongwalelo

Mongwalelo ke letlalo la boraro, la ka ntle la sengwalo. Borateori ba, Mogale (1991: 37), Mohlala (1994: 26), Abrams (1971: 165), Lucas (1974: 49) le Cuddon (1982: 663) ba hlaloša mongwalelo ka go re ke mokgwa wo mongwadi a tšweletšago dikgopolo le maikutlo ka wona. Ka wona mongwalelo woo, mongwadi o kgona go godiša maatlakgogedi a sengwalo. Go tšwela pele, Buffon, mo go Serudu le ba bangwe (1980: 39), Strunk (1959: 53), Serudu le

Makena (1995: 38) gotee le Murray (1996: 65) ba re mongwadi o tšweletša dikgopolo tšeo ka go kgetha mantšu le go beakanya mafoko a a tanyago mmadi, a nago le mošito. Ka fao ge go tsinkelwa mongwalelo wa mongwadi, go swanetše go elwa hloko kgetho le tirišo ya mantšu, diema le dika, dikapolelo, tlhamego ya mafoko, tshwantšhokgopolo le dikakanyo. Gona fao Ohman (1972: 47) o lemoša gore modiro wo mogolo wa mongwadi ga se fela go beakanya dikgopolo tša gagwe, eupša o swanetše go tšea maemo malebana le seo a ngwalago ka sona.

Go akaretša tlhalošo ya kgopolo ye Groenewald (1993: 5) o bolela gore letlalo la mongwalelo le bonagatša sengwalo gore mmadi a se lemoge, gore a kgone go se bala. Letlalo le le lebane le polelo ya mongwadi. Ka polelo yeo mmadi o kwešiša sengwalo; o kwešiša tebanyo ya mongwadi (e lego moko wa ditaba). Gape polelo yeo e tšwetša maikutlo a mongwadi pele, mabapi le taba yeo e bolelwago; gomme maikutlo ao a sepedišana le khuduego.

1.5 TSHEPEDIŠO YA DITABA

Kgaolong ya mathomo go lekotšwe mathata ao a lebanego le dithekniki tše pedi, e lego tekolapejana le tekolanthago. Morago ga fao go nyakišišitšwe maikemišetšo a basekaseki bao ba šetšego ba ahlaahlile tirišo ya dithekniki tše mo dingwalong tša Sepedi. Go tloga fao go boletšwe ka mekgwanyakišišo ye, go hlaloša, go hlatholla le go bapetša. Taetšonyakišišo ya naratholotši ye e fetotšwego le yona e kgonthišišitšwe, gomme go lemogilwe gore sengwalo se na le matlalo a mararo, e lego diteng, thulaganyo le mongwalelo. Go tloga kgaolong ya mathomo lengwalonyakišišo le le ya go beakanywa ka mokgwa wo:

Kgaolong ya bobedi go yo hlalošwa kgopolo ya thekniki dingwalong ka kakaretšo, go lebeletšwe dintlha tše: tlhalošo, mehola le mehuta.

Kgaolo ya boraro e lebane le tekolapejana, kudu go nepišwa dingwalo tša Sepedi ka go hlokomela dintlha tše: tlhalošo, mehola, mehuta le dibopego tša tekolapejana.

Mo go kgaolo ya bone, go yo hlalošwa tekolanthago ka go nepiša dingwalo tša Sepedi, gomme go dirišwe lenaneo le: tlhalošo, mehola le mehuta ya tekolanthago.

Kgaolo ya bohlanano e malebana le tekolapejana I. Go yona go yo hlokomelwa tirišo ya tekolapejana ka go šomiša dipuku tše: *Noto-ya-Masogana* (1954), *Megokgo ya Bjoko* (1968) le *Nonyana ya Tokologo* (1985).

Kgaolo ya boselela e lebane le tekolapejana II, yeo go yona go sa tšwelwago pele ka tekolo ya tekolapejana. Dipuku tša tirišo ke: *A mo swina ngwanana' thakana* (1991), *Leretheng la Mohwelere* (1996), *Mahlatse a Madimabe* (1981) le *Ke dirišitšwe ke Wena* (1994).

Kgaolo ya bošupa e yo lebanywa le tekolanthago I. Go yona go yo tsinkelwa tirišo ya tekolanthago dipukung tše: *Megokgo ya Bjoko* (1968), *Ke dirišitšwe ke Wena* (1994) le *Lenong la Gauta* (1982)

Kgaolo ya seswai e lebane le tekolanthago II, yeo go yona go tlogo išwa pele ka kahlaahlo ya tirišo ya tekolanthago mo go 'Ralato I' (*Nka se labale*, 1972), *Letsogo la Molao* (1984) le 'Roko ye Ntsho' (*Le diphiri di tla Utologa*, 1994).

Kgaolo ya senyane, e lego ya mafelelo, e lebane le thumo ya dikgaolo ka moka tša nyakišišo ye.

KGAOLO YA BOBEDI

2.1 THEKNIKI

2.1.1 Matseno

Kgaolong ye, go yo hlalošwa kgopolo ye thekniki ge e lebane le dingwalo ka bophara, ka go šomiša dintlha tše di latelago:

- Tlhalošo ya thekniki
- Mehola ya thekniki
- Mehuta ya thekniki

2.1.1.1 Tlhalošo ya Thekniki

Fokkema (1998: 10-11), Rice le Waugh (1989: 16) gotee le Selden le Widdowson (1993: 27) ba hlaloša gore "Russian Formalists" ke basekaseki ba mathomo bao ba ilego ba lemoga gore mo letlalong la thulaganyo, bangwadi ba diriša dithekniki tše di fapafapanego ge ba beakanya ditaba tša dingwalo tša bona. Eagleton (1983: 2) o tiiša taba yeo ka go re:

Formalists see a literary work as an assemblage of devices which are interrelated elements or functions within a total textual system.

Polelo ye ya Eagleton e gatelela gore sengwalo se na le dithekniki tšeo di logaganego; tšeo di nago le mošomo wo di o dirago mo sengwalong. Bertens (2001: 31) o hlaloša gore mošomo woo ke wa go tšweletša kgopolo ye e tlwaelegilego gore e bonwe e ke ke ye mpsha, *'to make that which has become familiar ... strange again'*.

Ge go ka hlokomedišišwa polelo ya borateori ba, go tlo lemogwa gore ga ba itebanya le go hlaloša kgopolo ye thekniki bjalo ka ge go be go letetšwe, eupša seo ba se gatelelago ke mohola wa yona mo sengwalong. Ka fao go bohlokwa gore kgopolo ye thekniki e ke e hlalošwe ka botlalo ka ge e le karolo ye bohlokwa ya thulaganyo.

Lazarus le Smith (1983: 288) ba hlaloša kgopolo ye thekniki ka go re:

A technique is in general, an artist's working method. Technique is amongst other things, loosely a synonym for style.

Polelo ya borateori ba e šupa gore thekniki le mongwalelo ke selo se tee ka gore ba re *'a technique is a synonym for style'*. Tlhalošo ye e tsoša mathata ka gobane go ka thwe, dikgopolo tšeo ke mahlalošetšagotee. Ka go realo, tlhalošo

yeo ya bona ga e kgotsofatše; gomme go bohlokwa gore go hlalošwe seo thekniki e lego sona.

McLuthan (mo go Lazarus le Smith (1983: 289)), o bolela gore thekniki ke seo mongwadi a se bolelago goba a se boletšego ka go se ngwala. Ge a katološa tlhalošo yeo, Kerkhoff (1962:16) o hlaloša gore thekniki ke seo se bonwago, seo se thušago go tšweletša seo se bolelwago. Go tšwela pele Cohen (1973: 198) o bolela gore tšona dithekniki tšeo go thwego di bonwa mo sengwalong, ke didirišwa, ka gobane o re thekniki ke:

*Any resources or any combination of means used
by an author to shape his material.*

Ka go realo go ka thwe, Cohen o gatelela gore dithekniki ke ditlabelo tša mongwadi tša go hlama sengwalo sa gagwe.

Ka go le lengwe, Mampho (1999: 89) o lemoša gore tšona dithekniki tšeo ge di dirišwa mo sengwalong, di na le tswalano, gomme o kgonthiša seo ka go bolela gore thekniki ke kgopolo yeo e lebanego le kamano. Kamano yeo e na le mahlakore a mabedi, e lego lehlakore le le tsepamego ('vertical') le leo le rapamego ('horizontal'). Ge a tšwela pele o re kamano ye e tsepamego e lebane le papetšo ya diteng le thulaganyo ya sengwalo; mola kamano ye e rapamego e lebane le ge dikgaolo tša sengwalo (padi) seo di bapetšwa seng sa tšona.

Groenewald (1995: 32) o tšweletša pharologantšho ye nngwe ya thekniki ka go bolela gore thekniki e lebane le go rulaganywa ga ditaba ka go di tiiša goba ka go di aroša. Ke ka fao Mojalefa (1994: 158) le Mohlala (1994: 58) ba rego thulaganyo yeo ya ditaba e laolwa ke mokgwa wa mongwadi ka ge ba re thekniki ke mokgwa wo mongwadi a tšwetšago moko wa ditaba pele ka wona.

Go tšwela pele, Mojalefa (1995:24) o bolela gore thekniki e lebane le ditsejanatsejana tšeo mongwadi a di tšeago ge a hlaloša ditaba tša sengwalo sa gagwe.

Go akaretša ditaba tše, Mojalefa (1995: 38) o re thekniki ke kakanyo. E ka lemogwa ka kokwane goba sebopego se tee goba go feta. Dithekniki di theilwe godimo ga dikokwane goba dibopego gomme di bile di na le mošomo. Ke ka fao Marggraff (1996: 68) a thekgago polelo yeo ya Mojalefa ka go re:

*A technique can function in different ways
...Techniques functioning on level two are
henceforth termed structural techniques, while
those functioning on level three are termed
stylistic techniques. Stylistic techniques also have
a function to perform.*

Ka go realo, borateori ba ba utolla gore dithekniki tšeo di hwetšwago mo go thulaganyo le mo go mongwalelo, di na le mediro yeo di e phethagatšago.

2.1.1.2 Mehola ya dithekniki

Rice la Waugh (1989: 17) ba re ‘*Russian Formalists*’ ke basekaseki ba mathomo ba dingwalo bao ba ilego ba lemoga bohlokwa bja dithekniki mo dingwalong. Jefferson le ba bangwe (1989: 38) ba re go ya ka basekaseki bao ba Rašia, mošomo wo mogolo wa thekniki ke go fetola tirišo ye e tlwaelegile ya selo, tiragalo goba lentšu. Taba yeo e tiišwa ke Eikhenbaum (mo go Lemon le Reis, 1965:136) ge a re:

The concept of defamiliarization of that which is familiar, is brought about by the use of literary devices ... by the use of these devices, we no longer regard the objects of day to day experience as being typical and familiar.

Ka fao go ka thwe, dithekniki di na le mohola wa go swantšha, ka ge di dira gore dilo goba ditiragalo tšeo di bonwago letšatši ka letšatši, di fetoge dika.

Go tšwela pele, Mamabolo (1995: 89) o re bohlokwa bja dithekniki ke gore di thuša mongwadi go tšweletša bokgabo bja gagwe. Gape o re ke ka tirišo ya dithekniki fao mongwadi a kgonago go tšweletša dikganyogo tšeo a bilego le tšona ge a tla ngwala sengwalo sa gagwe. Tabeng yeo, Cohen (1973: 9) o tlaleleletša ka go bolela gore dithekniki di tšweletša maikutlo a mongwadi. Mark Schorer (mo go Lazarus le Smith, 1983: 288) o oketša polelo yeo ka go re maikutlo ao ke ona molaetša wa mongwadi, gomme mongwadi o bonagatša molaetša woo go babadi ka go diriša dithekniki. Ge a tšwetša pele taba yeo, Marggraff (1994: 126) o re ntle le go tšweletša maikemišetšo a mongwadi,

dithekniki di na le mohola wa go hlola phego ('*suspense*'); yeo e dirago gore sengwalo se be le maatlakgogedi.

Go akaretša dipolelo tša borateori ba, Groenewald (1993: 17) o re thekniki e na le mediro ye mebedi, e lego:

- Go gatelela, go godiša le go tiiša kgopolo ye e itšego
- Go lebantšha kgopolo yeo le moko wa ditaba

Ge a ruma ditaba tše, Mojalefa (1995: 24) o re go na le mehuta ye e fapafapanego ya dithekniki yeo e ka šomišwago ke mongwadi. Ke go re, go na le dikokwane tše mmalwa tša tšwetšopele tšeo, ge mmadi a ka di diriša, di fetogago dithekniki. Ka go realo, fa go utollwa gore ge bangwadi ba rulaganya ditaba tša dingwalo tša bona, ba diriša mehutihuta ya dithekniki, go bonagatša maikemišetšo a bona.

2.1.1.3 Mehuta ya dithekniki

Ge go tsinkelwa mehuta ya dithekniki, go lemogwa gore basekaseki ba di arola ka dikarolo tše pedi, e lego (a) dithekniki tšeo di lebanego le mehuta ya dingwalo, le (b) dithekniki tšeo e lego tša sebopego sa sengwalo.

Taylor (1981: 165), Mampuru (1991: 74), Kgobe (1994: 210), Mamabolo (1995: 90), Moloti le Legodi (1995: 39) le Tladi (1996: 107) ba re go na le

dithekniki tšeo bangwadi ba di dirišago go rulaganya diteng tša direkto tša bona, bjalo ka putlano, metara, mošito, morumokwano, dikapolelo, bjalobjalo. Go ya ka borateori ba, bangwadi ba šomiša dithekniki tšeo mo thetong, ka nepo ya go hlathollela babadi melaetša ya bona.

Ka go le lengwe, Bitzer (1998: 73) o re go na le dithekniki tšeo di šomišwago go rulaganya diteng tša dingwalo tša metlae, ka nepo ya go segiša babadi. Tše dingwe tša dithekniki tšeo ke pheteletšo, tshegišo, kgegeo, papalontšu, metlae, kgatelelo, bjalobjalo.

Go tšwela pele Groenewald (1995: 6) le boKeuris (1997: 76) ba bolela gore go na le dithekniki tšeo di lebanego le thulaganyo ya ditaba tša terama. Tšona di bitšwa ditaetšopapadi, bjalo ka seširo, ketapele, leina la terama, lenaneo la baanegwa, le tše dingwe. Go ya ka borateori ba, bohlokwa bja dithekniki tše, bo lebane le tlaleletšo ya tlhalošo ya mongwadi. Ke go re, mongwadi o di diriša ge a rata go tlaleletša ditiragalo tša tiragatšo.

Mabapi le dingwalo tša kanegelo, Jones le Faulkner (1961: 3-13) ba hlaloša gore go na le dithekniki tšeo di šomišwago go kopanya mafoko ge go ngwalwa dikanegelo bjalo ka, poeletšo, mašala, morumokwanoputla, maina, makopanyi, mahlathi, mahlaodi, madiri, bjalobjalo. Ntle le dithekniki tše, Scholes le Kellogg (1971: 240) gotee le Heese le Lawton (1988: 136-137) ba tlaleletša ka go re, go na le dithekniki tša sengwalo sa kanegelo, e lego kgegeo, tshwantšhišo, sekai le tebelelo. Gona fao Sebate (1994: 133), Maake (1996: 127) le Boulton (1975: 30) ba gatelela gore go na le mehutana ya thekniki ya tebelelo bjalo ka, tebelelo-ke, tebelemekaretši le tebelelotlhaedi.

Ka fao borateori ba ba ka godimo, ba lemoša le go gatelela gore mohuta wo mongwe le wo mongwe wa sengwalo, o na le dithekniki tšeo di o lebanego.

Malebana le dithekniki tša sebopego sa sengwalo, Mojalefa (1995: 24), Maila (1997: 10) le Phala (1999: 79) ba hlaloša gore go na le dithekniki tšeo di šomišwago mo letlalong la thulaganyo, bjalo ka nepišo, boipoeletšo, tebelelo, polelonoši, go akgofiša nako, leboo, molaodiši, thaetlele ya sengwalo, tekolapejana, tekolanthago, le tše dingwe. Ka lehlakoreng le lengwe Marggraff (1994: 64) o re go na le tšeo di lebanego le letlalo la mongwalelo, go swana le poeletšo, poeletšomodumo, phapantšho, bjalobjalo.

Le ge borateori ba ba hlophile dithekniki tšeo ka dihlopha tše pedi, e lego dithekniki tša go lebana le mehuta ya sengwalo le tša sebopego sa sengwalo, fela nyakišišo ye ga e yo šala nthago tšeo tša mohuta wa sengwalo, ka gobane maikemišetšo fa ga se go hlopha dingwalo, eupša ke go lekola dithekniki tša go lebana le sebopego sa sengwalo, go lebeletšwe letlalo la thulaganyo. Ka ge dithekniki tša thulaganyo e le tše dintši, go yo hlokomelwa fela dithekniki tše pedi, e lego tekolapejana le tekolanthago ka gobane ke dithekniki tšeo di hlolago kgakanego, ka ge di nyakile go swana. Taba yeo e kgonthišwa ke Genette (1980: 67) le Zulu (2000: 35) ge ba re go na le mehuta ye mebedi ya '*anachroni*', e lego tekolapejana le tekolanthago. Le ge dithekniki tše pedi tše di tšeelana mello, fela go na le mo di fapanago gona.

Ka fao maikemišetšomagolo fa ke go hlaloša le go lekola tirišo ya tšona gore go lemogwe phapano goba tshwano magareng ga tšona. Go yo lekolwa tekolapejana pele.

KGAOLO YA BORARO

3.1 TEKOLAPEJANA

3.1.1 Matseno

Mo kgaolong ye go yo hlalošwa kgopolo ye tekolapejana kudu go nepišwa dingwalo tša Sepedi, ka go hlokomela dintlha tše:

- Tlhalošo ya tekolapejana
- Mehola ya tekolapejana
- Mehuta ya tekolapejana
- Dibopego tša tekolapejana

3.1.1.1 Tlhalošo ya tekolapejana

Van Gorp (1991: 147) ge a hlaloša tlhologo ya lereo le, tekolapejana, o re ke:

*Flash-forward [Eng. Flash = flits; forward =
voorwaarts; synoniemen: vooruitwijzing:
anticipantie < Lat. Anticipation = vooraf –
neming; proleps < Gr. het vooraf nemen; Dts.
Vorausdeutung]*

Ge go lekodišišwa mantšu a a ka godimo, go tlo lemogwa gore a šupa gore lentšu le tekolapejana ke **ponelopele** goba go bonega tša masa. Ke ka fao Van Gorp a tšwelago pele ka go hlaloša gore tekolapejana ke thekniki yeo ka yona go bonwago tša ka moso; gomme tša ka moso tšeo di etwa pele ke ditiragalo tšeo di itšego. Go iša pele o re le ge mmadi a ka re a bala sengwalo a hwetša se na le mokgwa wa go ba le phego, fela ge mongwadi a ka diriša tekolapejana, e napile phego yela e a fokotšega ka ge go tla be go na le lesedi la gore ditaba di ile go diragala bjang; gomme taba yeo ke yona e tlošago letšhogo go mmadi.

Gómez de Silver (1991: 190) ge a tšwetša pele polelo yeo ya Van Gorp o re tekolapejana ke lentšu leo ka tlholego e lego la Segerika '*prolepsis*' leo le šupago go bonela pele goba go dira selo pele ga nako. Ge a tiiša taba yeo, Baldick (1990: 178) o bolela gore ponelopele yeo e ka tšwelela ka mekgwa ye meraro, e lego (a)mokgwa wa polelo, (b)mokgwa wa sekapolelo le (c)mokgwa wa sengwalo. Ge a hlaloša mokgwa wa polelo o re ge batho ba babedi ba phenkgišana, yo mongwe a ka thakanetša mophenkgišane wa gagwe ka go mo araba pele ga ge a ka tšweletša dingongorego tša gagwe.

Gona letlakaleng leo la ka godimo, Baldick o tšwela pele go hlaloša mokgwa wa sekapolelo ka go bolela gore mo mokgweng wo, motho a ka tšweletša tlhalošo ya tiragalo pele e ka tšwelela ka nnete. Go fa mohlala, motho a ka re mola a gobetše wo šoro, a be a šetše a laodišetša batho goba a phapha mokgoši wa go re 'ke hwile'. Ge ka morago a hlokofala ka nnete, batho ba tla be ba lemogile kgale gore o tlo hlokofala.

Go tšwela pele Baldick o re mo go mokgwa wo wa sengwalo, tekolapejana e amantšhwa le go tsenyatsenya ditiragalo tšeo di sa tlogo makgatheng ga ditiragalo tšeo di tla bego di tšwela pele lebakeng la bjale. Ke mo mokgweng wo wa boraro, mo tekolapejana e tšwelelago e le lelatodi la tekolanthago. Ka go realo go ka thwe, mošomo wa mekgwa ye meraro yeo, ke go gatelela bohlokwa bja thekniki ya tekolapejana, e lego go utolla ditiragalo tšeo di sa tlogo.

Go ya ka Irwin (1985: 288-312), ditiragalo tšeo di fetilego di nyaretša tšeo di sa tlogo. Ka go realo, ditiragalo tšeo di hlolegago mafelelong a sengwalo, ke tšeo di kilego tša hlolega mathomong a sona. Ke ka fao a fago mohlala go tšwa Bibeleng ka gore go na le ditiragalo tšeo di diregilego mo go Testamente ye Tala, tšeo di lekolago tšeo di lego mo go Testamente ye Mpsha; gomme o ruma ka go re ditiragalo tšeo tša Testamente ye Tala, ke dika tša ditiragalo tša

Testamente ye Mpsha. Ke ka fao Morson (1994: 42-81) a rego tekolapejana ke ge mongwadi a efa mmadi seka seo se šupago selo seo se tlogo latela ka morago. Ke ka lebaka leo a bilego a re tekolapejana e ama ditiragalo tšeo di šetšego di phethagetše.

Phillips (1974: 469) o gatelela gore tekolapejana ke thekniki yeo mohola wa yona o lebanego le go sedimošetša mmadi ditaba tšeo di sa tlogo direga kua pele mo sengwalong. Ka go realo, ge tekolapejana e ka tswakantšhwa le thekniki ya kgegeo, e ka kgona go fa mmadi lethabo ka ge a tla rata go bona pheletšo ya seo a šetšego a se nyareleditšwe. Ke ka lebaka leo a bilego a oketša ka go bolela gore gabotse tekolapejana ke kgegeo.

Ka go le lengwe, Giannetti le Eyman (1991: 50) ba re tekolapejana ke thekniki ye bohlokwa mo tiragatšong ya difilimi. Thekniki ye e dirišwa ke motšweletša-difilimi ka nepo ya go tsenyatsenya ditiragalo tšeo di sa tlogo mola papadi e le gare e kगतलपाना. Borateori ba ba gatelela gore bohlokwa bja thekniki yeo mo go difilimi, ke go kgokaganya ditiragalo tša bjale le tše di sa tlogo. Genette (1980: 40) le Holman (1936: 418) bona ba re mohuta wo wa thekniki o na le mohola wo o lebaganego le tsenatseno ya moela wa tatelano ya ditiragalo ka go tšweletša tiragalo pele ga lebaka leo e swanetšego go tšweletšwa ka lona. Dietrich le ba bangwe (1978: 117) ba re le ge o ka re ditiragalo tšeo di bonala di senya kelelo ya ditiragalo, ebile e ke ga di bohlokwa lebakeng leo di nyaretšwago ka lona, fela ga go bjalo, ka gobane ke tšona di rwelego molaetša wa sengwalo ka ge e le ditšhupetšo tša ditiragalo tšeo di sa tlogo. Ka go realo, di bohlokwa sengwalong.

Mojalefa (1994: 89) o amanya tekolapejana le mokgwa wa mongwadi wa go sebotša goba go fahloša mmadi mabapi le dikgopolo goba ditiragalo tšeo di tlogo tšwetšwa pele ke moanegwa yo a itšego. Go tlatša polelo yeo ya Mojalefa, Cuddon (1991: 326) o re dikgopolo tšeo di tšweletšwago di tlemaganywa gore e be ngatana e tee gore molaetša wa puku o bonale gabotse.

Le ge go le bjalo o re tebanyo yeo ya mongwadi e phethagala ka tshwanelo ge fela mongwadi a dirišitše tekolapejana mathomothomong a sengwalo sa gagwe; gomme o re:

A well constructed novel, for instance, will suggest at the very beginning what the outcome may be; the end is contained in the beginning and this gives structural and thematic unity.

O gatelela gore maatla a tirišo ya thekniki ye a lebane le mathomo le thumo ya sengwalo; ke go re thekniki ye e tlemaganya kalotaba le tlemollahuto tša sengwalo.

Go tšwela pele, Yelland le ba bangwe (1983: 121) ba re ka thekniki ya tekolapejana, seemo goba tiragalo mo sengwalong, se utollwa pele ga nako. Ke ka lebaka leo Prince (1987: 3) a re go ge moanegwa mo sengwalong a ka laetša go ba le lerato le legolo go mebala go tloga bjaneng, gomme a feleletša e le mapentane ge a godile, seo se šupa gore tiragalo yela ya mathomong e be e le makgoladitsela a yeo ya mafelelo.

McDonell, Cohen le ba bangwe (1979: 538) gotee le Brooks le ba bangwe (1975: 884) ba oketša ka go re tekolapejana ga e lebane fela le mathomo le thumo ka gobane gape e ka dirišwa le mo gare ga sengwalo, ke go re mongwadi o fela a šomiša dintlhatlhahlo le dikekišo tša ditiragalo tšeo di tlogo latela ge a le gare ga kanegelo ya gagwe.

Borateori ba, Serudu (1989: 43), Cohen (1973: 183), Grobler (1991: 12), Swanepoel (1989: 80) le Rimmon-Kenan (1983: 46) ba akaretša tlhalošo ya kgopolo ye tekolapejana ka go bolela gore tekolapejana ke thekniki yeo

mongwadi a e dirišago ge a rata go hlaga seo se tlogo direga mafelelong goba seo se utollago gannyane ditiragalo tšeo di sa tlogo diragala ka moragonyana mo sengwalong sa gagwe. Beckson le Ganz (1961: 21) ba napile ba ruma ka gore le ge tekolapejana e fela e amantšhwa le atmosfere, gabotse ke ye nngwe ya dithekniki tša thulaganyo.

Bjale go yo lekolwa bohlokwa bja tekolapejana

3.1.1.2 Mehola ya tekolapejana

Sebate (1994: 71) o utolla bohlokwa bja tekolapejana ka go re:

Foreshadowing is important for it contributes to unity of structure since it links and connects the different events of the story.

Ka go realo, go ka thwe, thekniki ye e bjalo ka lešika leo le bofaganyago ditaba tša sengwalo. Lazarus le Smith (1983: 121) ba oketša polelo yeo ka go bolela gore mo go dinonwane le dipapadi thekniki ye e lokišetša mmadi/mmogedi gore a dule a letetše ditlamorago tša thaloko. Ke ka fao Morson (1994: 42) a rego, ge mmogedi a sa letetše mafelelo ao a papadi, go hlolega phego ka ge a sa tsebe tsela yeo ditaba di tlogo fela ka yona. Ka fao go ka thwe, tekolapejana e na le mošomo wa go hlola phego mo sengwalong.

Strachan (1990: 102) o re ntle le go hlola phego, tekolapejana e tliša ngangego monaganong wa mmadi/mmogedi ka ge a tla be a swara di kgaoga malebana le bonnete bja phethagalo ya seo a se boditšwego. Yelland le ba bangwe (1983: 184) ba re le ge thekniki ya tekolapejana e bonala o ka re e na le go tshwenyana le phego, fela mohola wa yona ke go re e fokotša letšhogo, kudu mo sengwalong sa masetlapelo. Ke gore, ge tiragalo yeo ya masetlapelo e tšwelela

mo mafelelong a sengwalo, e tla be mmadi a šetše a e tsebile kgale, a bile a e amogetše.

Phillips (1994: 469-482) o re mehola ye mengwe gape ya tekolapejana ke:

- Go dirišwa ge go swerwe dipoledišano
- Go maatlafatša atmosfere
- Go hlola phego
- Go tlemaganya dielemente tša thulaganyo
- Go fa terama atmosfere ya boteramatiiki

Mojalefa (1994: 89) o tlaleletša mehola yeo ya ka godimo ka go hlatholla gore tekolapejana mo sengwalong e šoma:

- Go godiša maatlakgogedi le phego ka gobane e dira gore mmadi a ipotšiše dipotšišo mabapi le tekolo ya gagwe; ka go realo mmadi o tlo balela pele le pele gore a bone ka fao ditaba di tlogo phethagala ka gona mo kanegelong.
- Go utollela mmadi ditaba tšeo di sa tlogo.
- Go lootša mogopolo wa mmadi mabapi le seo a se balago.

Groenewald (1993: 22) o tšweletša modiro wo mongwe gape wa thekniki ya tekolapejana ka go re e gatelela seo se tlogo direga.

Bjale go yo hlokomelwa mehuta ya thekniki ye ya tekolapejana.

3.1.1.3 Mehuta ya tekolapejana

Swanepoel (1989: 80), Genette (1980: 68) le Strachan (1990: 102) ba tšweletša mehuta ye meraro ya tekolapejana, e lego (a) tekolapejana ya ka ntle (*'external anticipation'*), (b) tekolapejana ya gare (*'internal anticipation'*) le (c) tekolapejana ya motswako (*'mixed anticipation'*).

- **Tekolapejana ya ka ntle**

Swanepoel (1989:80) le Strachan (1990: 102) ba bolela gore ka tekolapejana ya ka ntle, tiragalo goba selo seo se tlogo diragala, se lekolwa ka ntle ga nako ya ditiragalokgolo tša sengwalo, gomme sa ba sa phethagala gona ka fao ntle. Go kgonthiša seo, Strachan o re mongwadi a ka tsopola tše di tlogo hwetšwa sengwalong sa gagwe ka go fa mmadi kakaretšo ya ditaba tša sengwalo bjalo ka ketapele. Go fa mohlala, mo go *Leretheng la Mohwelere* (1996), Matsimela o tšweletša tekolapejana ya ka ntle ka go utollela mmadi tše a tlogo gahlana le tšona sengwalong ka go re:

Tiragatšo ye e mabapi le rakgwebo yo a ilego a thwala kgarebe e botse, yeo morago e ilego ya mo nyakela bahlakodi, bao ba itšego ba tla ba mo tšeela diketekete tša diranta.

Bohlokwa bja kakaretšo ye ke go sebotša mmadi ka ga mathata ao a tlogo hlagela molwantšhwa, e lego Lekgeswa.

- **Tekolapejana ya ka gare**

Strachan (1990: 102) o tšwela pele ka go hlaloša gore mo go tekolapejana ya ka gare, selo goba tiragalo yeo e tlogo phethagala lebakeng leo le tlogo, e lekolwa ka gare ga nako ya ditiragalokgolo, gomme ya ba ya phethagala gona

ka fao gare. Go fa mohlala, mo go *Dikgomo tšešo* (2003), Rapitsi o lora a kgaogane le mosadi wa gagwe Selina, ka ge lesogana tsoko le mo amogile yena. Ge ditaba di sešo tša fihla kgole, toro yela e a phethagala ge Selina a hlala monna wa gagwe, a ratana le Sy le Rampe. Gona letlakaleng leo, Strachan o bolela gore ge tekolapejana e tlile ka sebopego sa toro, e na le mošomo wa go hlola ngangego, ka gobane gantši mmadi o fela a gonona ge eba toro e tla phethagala ka mokgwa woo e bilego ka gona goba aowa.

- **Tekolapejana ya motswako**

Strachan (1990: 102) o bolela gore ka tekolapejana ya motswako, tiragalo goba selo seo se tlogo phethagala mafelelong a sengwalo, se tšweletšwa ka gare ga nako ya ditiragalokgolo gomme sa diragala ka ntle ga nako ya ditiragalokgolo tše. Ka gona go ka thwe, tekolapejana ya motswako ke motswako wa mehuta ye mebedi ya ka godimo (tekolapejana ya ka ntle le ya ka gare).

Go akaretša ditaba tše, gona letlakaleng leo, Strachan o bolela gore go na le ditekolapejana tše e lego gore pheletšo ya ditaba ga e kamakwe, ke go re ge mmadi a sebeditšwe ka selo seo se itšego, se phethagala ka nnete, le tše e lego gore ga go bonnete bja phethagalo ya selo/tiragalo.

3.1.1.4 Diboepgo tša tekolapejana

Ge dibopego tša tekolapejana di yo hlalošwa, di yo hlokomelwa ka fase ga dibopego tše tharo tše dikgolo e lego:

- Ditumelo
- Merero ya kakanyo ya boso
- Dibopego tše dingwe

□ **Ditumelo**

Morson (1994: 42) gotee le Makwala (x: 79) ba bontšha gore Baswana ba be ba na le tumelo ye e itšego yeo ba bego ba sepediša maphelo a bona ka yona. Tumelo yeo e be e ba lemoša botšo le boyo bja maphelo a bona. Ke go re, ba be ba re ge tiragalo ye e itšego e hlaga, ba be le tumelo ya gore e ba sebotša ka tiragalo ye e itšego, ntle le go gonona gore e ka phethega goba ya se phethege. Ditumelo tše le tšona, di ka arolwa ka diripana tše dingwe gape tše pedi, e lego:

- Dipontšho
- Diila

Pele ga ge dipontšho le diila tše di ka ahlaahlwa, go bohlokwa go bontšha gore ye nngwe le ye nngwe ya tšona e tlo hlokomelwa ka fase ga dihlogwana tše pedi, e lego **dipontšho tše e lego dilo le dipontšho tše e lego diakanywa**; le **diila tše e lego dilo le diila tše e lego diakanywa**, ka gobane go lemogilwe gore go na le dipontšho goba diila tše e lego dilo, ebile go na le dipontšho goba diila tše di ka akanywago.

• **Dipontšho**

Ka ge go šetše go boletšwe ka mo godimo, dipontšho ge e le sebopego sa tekolapejana, di ya go hlalošwa ka fase ga dihlogwana tše pedi, e lego **dipontšho tše e lego dilo le dipontšho tše e lego diakanywa**.

○ **Dipontšho tše e lego dilo**

Go ya ka Makwala (x: 79), dipontšho ge e le dilo e ka ba dilo tša go swana le **thokgola**. Thokgola ye e ka ba seruiwa bjalo ka kgomo, nku goba kgogo. Ka thokgola ye, bagologolo ba be ba dumela gore ge lapa le na le mathata a a itšego, go išwa dithapelo go badimo ka yona; gomme badimo ba ba robalela.

Ka go realo, go na le kgokagano magareng ga ditiragalo tše pedi, e lego tiragalo ya ge ba dumela gore thokgola ka nnete e tla ba išetša melaetša go badimo, ya ba ya amogelwa, le nakong ya ge badimo ba ba araba.

Go tšwela pele Serudu (1989: 45), Owley (1991: 204) le Makwala (x: 83) ba re bangwadi ba ka diriša **ditaola** go utolla ditiragalo tšeo di sa tlogo. Ditaola tše le tšona go be go dumelwa gore ke mahlo le baeletši ba Baswana; ka gore ba be ba itekola tša masa le go ithekga ka tšona ka dinako tša go fapanafapana. Mo go *Maganogano* (1985: 25), Koma o hlaloša gore Ngaka Poromane o ile go tšholla ditaola mesong ya letšatši le lengwe, tša mo utollela ka ga bošula bjo morwagwe Kakhutša a tlogo mo dira bjona, e lego go mo amoga mosadi. Ka kgonthe tiragalo yeo ya go lekolwa ke ditaola, e phethagala ge letlakaleng la masomešupaseswai, Kakhutša a ratana le Maphatlane, mosadi wa tatagwe.

Ka go le lengwe, Masola (1988: 50) o bolela gore **dihlare tša mmeleng** le tšona e ka ba dibopego tša thekniki ya tekolapejana ka ge go dumelwa gore ge motho a thekgilwe ka tšona, a ka se hlagelwe ke dikotsi. Go kgonthiša taba ye, Matsepe (1981: 5) o re Seitshwenyeng o ile go belegwa, gwa bitšwa ngaka ya lapa gore e tle e mo thekge ka dihlarere. Ka go dira bjalo, batswadi ba ngwana yo ba be ba na le tumelo ya gore ge a hlabetšwe ka dihlarere bjalo, a ka se ganelelwe ke maduma goba go wela melabeng.

Go iša pele, Makwala (x: 80) o bolela gore dipontšho tše dingwe e ka ba ge motho a dumela gore **ge a bone selo se se itšego**, go tlo hlaga tiragalo ye e itšego. Letlakaleng la masomeseswaišupa o fa mohlala ka go bolela gore ge motho a ka bona noga ya marabe ka ngwakong, ke go re go tlo hlaga lehu; mola ge khunkhwane ye e bitšwago mokhoro e ka bonwa, go dumelwa gore go tlo ba le mokhoro. Ka fao tiragalo yeo go dumelwago gore e tlo diragala nakong ya ge go bonwa selo, e tlemagana le ge bjale e phethagala ka nnete.

o **Dipontšho tše e lego diakanywa**

Go ya ka Magee (1995: 216) dipontšho ge e le diakanywa e ka ba maikutlo a bjalo ka **go kamaka, go gonona** goba **go belaela**. O re ge motho a ka ikwa a gonona, a kamaka goba a tlelwa ke pelaelo pele ga ge a dira selo seo se itšego, gantši o tlo hlagelwa ke tiragalo yeo e sego ye botse. Go fa mohlala, Mphahlele (1986: 33) o hlaloša gore Bjanyeng o ile a kwa a tlelwa ke pelaelo ya gore afa mosadi yo a gopotšego go mo nyala o tla tle a mo dulela. Ka kgonono yeo, Bjanyeng o be a nyareletšwa gore ka nnete yo Ramoraswi, le yena bjalo ka Nkwegadi, ga ba tlo aga motse.

Go feta fao, Irwin (1985:288) o re dipontšho ge e le diakanywa di ka tla ka tsela ya **go itiwa ke letswalo**. Le gona fa go dumelwa gore letswalo la motho le kgona go utolla ditiragalo tšeo di tlogo mo hlagela. Go tiiša taba ye, Matsimela (1996), o tšweletša Ntemoge a re go modiredi wa bona Leuba:

Motho yo monna Leuba, ga ke mmone gabotse.

Hleng ke no ba le letswalo ge ke mmona?

(letl.14).

Ka go realo, tiragalo yeo ya go itiwa ke letswalo ge a bona Nkganyoge, e be e lemoša Ntemoge ka ga bošula bjo kgarebjana yeo e tlogo mo dira bjona, e lego go mo tšeela monna le go mo rapela bahlakodi.

Gona letlakaleng leo, Irwin o tšwela pele ka gore **dipono** le tšona di ka dirišwa bjalo ka dipontšho tša diakanywa. Go kgonthiša polelo ye, Phasha (1994: 31) o bolela gore Mothubi o ile ge a tšhabišeditše Dintenne go mogweragwe Dintlabile, a lala a bona dipono tše e sa lego a betlwa a sa kago a di bona. Dipono tšeo e be e le go mo lemoša gore Dintenne o tlo šala a nagana go bolaya leseana la bona.

Groenewald (1995: 34) o tlaleletša ka go re **ditoro** e ka ba ditekodi tša diakanywa. Puleng (1991: 36) o tliša kgonthe ya taba ye ka go tšweletša toro ya Gaseselo, yeo e bego e nyaretša masetlapelo ao a tlogo wela Thellenyana, e lego go kgaoga leoto kotsing ya sefatanaga.

Ka go le lengwe, Morson (1994: 42) o hlaloša gore dipontšho ge e le diakanywa, di ka tšwelela ka tsela ya **profeto**; gomme o re profeto ke pego malebana le bokamoso. Mo go 'Thapelo ya pula' (*Mantšhaotlogele*, 1984), Nkadimeng o hlaloša go re Moprofeta Tema o ile a kgobokanya setšhaba a se botša gore Modimo o re pula ke ye ntši, sa bona ke go rapela gore a ba nešetše yona. Ba ile go rapela ka tumelo ya gore nnete ba tla fiwa pula, kgonthe gwa ba bjalo ka ge e ile ya tla ya tšhologana. Ka fao tiragalo ya pula yeo Tema a e profetilego, e phethagala morago ga thapelo.

Makwala (x: 85) o re dipontšho tše dingwe tša diakanywa e ka ba ge batho **ba phasa badimo**. Ka tiragalo ya go phasa, go dumelwa gore le ge badimo ba be ba befetšwe, ge ba phasitšwe ka tšeo ba di nyakilego, ba tlo ba robalela. Go hlatsela polelo ye, Moswane (1980) o bolela gore setšhaba sa kgoši Kgobokanang se ile go bona badimo ba ba fularetše ka lebaka la mediro ya go tšwa tseleng ga kgoši ya bona, ba nyaka diphihlwana tša mabjala ka lebelo ba ba phophotha, kgonthe badimo ba ba theeletša.

Go tlaleletša fao, Makwala (x: 81) o re **lelopo** le lona ke ye nngwe ya ditsela tša go tšweletša sebopego sa tekolapejana seo se akanywago; gomme o re lelopo ke seemo seo motho yo badimo ba ratago go tliša melaetša go batho ka yena, a ikhwetšago a le go sona. Ka go realo, batho ba holofela gore ditaba tšeo motho a di utollelwago ke badimo nakong ya ge a tsenwe ke lelopo, di tlo phethega ka nnete. Ka gona moya woo wa bolopo o tšewa go ba tsela ya go lekola ditiragalo tšeo di sa tlogo. Go thekga polelo ye, Koma (1985: 89) o hlatholla gore ka letšatši le lengwe Mokgalabje Setsiba le Maperegwane ba ile ba etetše morwarragobona Ngaka Poromane, ba hwetša go tletše batho ba ba

bego ba tlišitše molwetši yo a bego a swerwe ke malopo gomme a tlile go tielwa lelopo. Kgonthe o ile go bintšhwa le go retwa ka direto, a ba utollela ditaba tšeo bomakgolwagwe ba mmoditšego tšona, gomme di swanetšego ke go phethwa gore a tle a fole.

Gape Makwala (x: 87) o re ditiragalo tše dingwe ge di direga, le ge di sa bonwe, di kgona go tšewa bjalo ka ditekodi tša ditiragalo tšeo di itšego. Gona fao o re **ge digwagwa di ka lla ka bontši**, ke go re di lekola pula. Gape o re **ge mpša e hlaba modi bošego**, e lekola lehu. Go fa mohlala, mo go 'Ke nna A le O', go tšwa go *Le diphiri di tla Utologa* (1994: 45), Puleng o re Mokgalabje Padi le mokgekolo wa gagwe Madimabe ba ile ba kwa dimpša di hlaba modi bošego; gomme pele go esa, ngwana wa bona a hlokofala. Ka fao, mollo wa dimpša o lekotše lehu leo.

- **Diila**

Kgobe (1992: 50-52) le Makwala (x: 88) ba bolela gore Baswana ba be ba sepela ka diila. Diila tše di be di ba gapeletša go ya ka melao ye e itšego, ebile ba lemošwa gore ge ba ka tshela melao yeo, ba tlo hlagelwa ke madimabe. Ka gona, diila tše le tšona e be e le ditekodi ka gobane ge di tshetšwe, go be go dumelwa gore motshedi wa tšona o tlo diragalelwa ke tiragalo yeo e itšego. Bjalo ka dipontšho, diila le tšona di yo ahlaahlwa ka fase ga dihlogwana tše:

(a) **diila tše e lego dilo** le (b) **diila tše e lego diakanywa**.

- **Diila tše e lego dilo**

Kgobe (1992: 50-52) o bolela gore diila tše e lego dilo e ka ba dilo tšeo di ka bonwago ge selo goba motho a di dira. Ke ka fao Makwala (x: 88) a mo tlatšago ka gore go a ila **ge monna a ka tsena dikobong le mosadi a le mabakeng goba a senyegetšwe ke mpa**, ka gore monna yoo a ka babja kudu goba a hlokofala. Go tiiša taba ye Koma (1985) o hlaloša gore Poromane o ile

go tse na le Maphatlane dikobong mola a sa tšwa go phuma mpa, a babja wa go bakwa le badimo. Ka gona, tiragalo ya go tshela seila se, e lekola tiragalo ya go babja ga Poromane.

○ **Diila tše e lego diakanywa**

Kgobe (1992: 50-52) o bolela gore diila ge e le diakanywa e ka ba tše:

- ❖ Ge monna a ka lora noga mola mosadi wa gagwe a ithwele, mosadi yoo a ka goma tseleng
- ❖ Go lora nama goba tšhelete ye ntši, go hlola lehu

Ka fao ditiragalo tše pedi tše, e lego go lora noga le go lora nama/tšhelete, di fetoga dibopego tša tekolapejana ka gobane ge di direga di hlola letšhogo, leo le lemošago molori ka ga tiragalo yeo a lebanego le yona kua pele.

□ **Merero ya kakanyo ya boso**

Merero ya kakanyo ya tša boso bjalo ka dibopego tša thekniki ya tekolapejana, di yo ahlaahlwa ka fase ga dikarolwana tše pedi, e lego (a) dilo tša leratadima le (b) dihoroskoupo, ka gobane bobedi bja dibopego tše bo swana tabeng ya gore di šoma go lekola ditiragalo tše motho a ka di letelago nakong ye e tlogo. Le ge nyakišišo ye e lemogile gore dilo tša leratadima le dihoroskoupo le tšona di bopa karolo ya ditumelo, fela di fapana le ditumelo tše go boletšwego ka tšona ka godimo ka ge tšona di amana kudu le thuto, tlhahlo gotee le maitemogelo ao a itšego malebana le merero ya kakanyo ya boso.

Ke go re, ge raleratadima (go fapana le motho yo a se nago thuto goba tlhahlo ya merero ya kakanyo ya boso) a bona seka sa leratadimeng se tšwelela ka sebopego se se itšego, ka pelapela o kgona go amanya tiragalo yeo le tsebo yeo a nago le yona, yeo e ka bago e hlotše tiragalo yeo, ntle le go no dumela gore selo seo se lekola tiragalo ye nngwe ye e tlogo latela. Radihoroscoupo le yena, go no swana le raleratadima, ge a bona kuranta goba kgatišobaka e tšweletša horoscoupo ye ‘Gemini’, go fa mohlala, o kgona go lemoga ditiragalo tšeo di tlogo hlagela batho bao ba belegwego matšatšing ao, le gore ke ka lebaka la eng ge di hlaga, ntle le go no dumela tlholego ya ditiragalo tšeo di lekolwago.

Ka go realo, karolwana ye ya merero ya kakanyo ya boso, go fapana le dipontšho le diila, go fa mohlala, ga e amane le tumelo yeo e hlokago thuto goba kwešišo ye e rilego. Ke ka fao Bilham (1947: 11-20) a rego ešita le batsomi ba kgalekgale ba be ba swanetše go ba le bohlae le tsebo ya go kgona go hlatholla dilo tšeo tša leratadima ge di eme ka tsela yeo e sego ya tlwaelega.

- **Dilo tša leratadima**

Nellis (1986: 5) le Bilham (1947: 18) ba hlaloša gore thekniki ya tekolapejana e ka bonagatšwa ka dilo tšeo di hwetšwago mo leratadimeng, bjalo ka **naledi**, **ngwedi**, **maru**, **legadima**, le tše dingwe. Go tšwela pele ba bolela gore dibopego tšeo di ka dirišetšwa mehuteng ye e fapanego ya ditekolo, bjalo ka (a) tekolo ya diiri tše masomepedinne, (b) tekolo ya lebaka le lekopana, (c) tekolo ya lebaka le letelele go swana le beke go iša go tše pedi goba kgwedi, le (d) tekolo ya go sebotša ka kotsi go swana le go tla ga phefo ye šoro ye e ka tshwenyago boradikepe.

Go lekola timelo ya Tšhwahledi le lehu la Kgoši Taudi tšeo di tlogo hlaga, Matsepe (1974) o diriša **ngwedi** ka tsela ye:

... **ngwedi** le wona o tagile, fela o sekame ka mokgwa wo o laetšago gore go na le seo o se solago eupša wena o sa se tsebego [letl. 80].

Gape Matsepe (1974) o tšwela pele go bontšha tirišo ya **maru** bjalo ka selekodi ka go re:

E rile mantšiboa a mangwe ya gadima kua tlasetlase ... ya re ge go robalwa, **maru** a be a šetše a le dihlogong. Ka nako ya ge go robalwa, ke ge a thibile khurukhuru, e baila e kgaba mo nkego ke matlapa a a kgokologago a tšamago a thumana [letl. 87].

Ka go realo, tiragalo ya ge go bonwa maru, e lekotše go na ga pula ye kgolo mo go ilego gwa latela.

Go tšwela pele Matsepe (1968) o laetša tekolo ya ntwaga magareng ga setšhaba sa kgoši Lefehlo le Kgoši Nthumule ka go diriša **naledi**, **leru** gotee le magokobu ka mokgwa wo:

Bonang! Hle bonang bathong! Mmalo! Jo nna jo!
Ke dife bjalo?

Mahlo a bohle ba ba bego ba kgobokane fao a ile a lebelela godimo moo ba bonego eng ka ntle ga semaka fela? Thoko ya bohlabela go ile gwa rotoga **leru** leo le bego le šetšwe morago ke **naledi** ya mosela wo motelele. Le be le sešo la dikela, ka gona ba se kwešiše gore ba ka re ke eng. Leru leo le tlile ka boiketlo go fihlela le le dihlogong tša bona moo le ilego la letela naledi yeo e ilego ya tla ya iphihla ka gare ga lona [letl. 48].

Gantši Ramaila (*Taukobong*, 1953) o diriša sebopego sa **legadima** go lekola mahu a baanegwa dikanegelong tša gagwe. Mo go 'Ga se legadima ke Ditshego', pula ya dikgadima e rile go rotoga, magadima a fafanyega a bile a rathatha, morago gwa begwa go rathwa ke legadima ga yo mongwe wa barwa ba Mogapi (letl. 20); mola letlakaleng la masomepeditee, magadima a rile go bakaila bjalo, gwa begwa lehu la mošemane wa Ditshego yo le yena a iteilwego ke legadima. Gape mo go 'Ba bakile namane', Ramanake le morwedi le bona ba ile ba bolokwa morago ga go rathwa ke legadima; mola mo go 'Ngakane', pula e rile go na ka dikgadima tše bogale, legadima la itia Ditšhabe. Ka morago ga kgwedi Ditšhabe a bolokilwe, pulanyana ya rotoga ka magadima a mašoro, morago gwa kwewa gore dipudi tša Ngakane di gagarilwe ke legadima ka moka.

▪ **Dihoroskoupō**

Borateori ba Neugebaur le Van Hoesen (1959: 1), North (1986: 1-6), Brasil (1999: 76-77), Goldstein gotee le Pingree (1981: 155-156) le "The Astrologers of Super Horoscopes" mo go *Super Horoscopes' Compatibility Guide* (1971) ba hlaloša gore ye nngwe ya ditsela tša go hlagiša tekolapejana ke ka go diriša **dihoroskoupō**. Dihoroskoupō tše di arolwa go ya ka matšatši le dikgwedi tše batho ba belegwego ka tšona, gomme di bile di fiwa le maina. Mabakeng a mangwe di ngwalwa kgauswi le diswantšho tše di di emelago. Go fa mohlala, mo dikuranteng tša go swana le boSowetan, *Sunday Sun*, gotee le *dikgatišobaka*, go hwetšwa dihoroskoupō gotee le ditiragalo tše di di lekolago bjalo ka tše:

Leo: Jul. 23 – Agos. 23

Letela seemo se sekaone sa tša mašelang gotee le tša marato

Virgo: Agos. 24 – Set. 22

O tla ba le katlego ya go hwetša mošomo, le tša marato di eme gabotse.

[*Sunday SunSigns*, February 15, 2004]

Ka go realo, batho bao ba welago mo matšatšing le dikgweding tše di laeditšwego ka mo godimo, ba kgona go dula ba letetše ditiragalo tše ba boditšwego ka tšona, ka tumelo ya gore ka nnete di tlo phethega.

Le ge go lemogilwe ebile go amogelwa gore dihoroskoupō le tšona di kgona go lekola ditiragalo tše di tlogo hlagela motho, fela ka bomadimabe lebakeng la bjale go bonala go se gwa hlwa go eba mongwadi yo a thomilego go di diriša bjalo ka dibopego tša tekolapejana mo dingwalong tša Sepedi.

□ **Dibopego tše dingwe**

Ka ntle ga dibopego tše go boletšwego ka tšona ka mo godimo, e lego ditumelo le merero ya boso, go sa na le dibopego tše dingwe tše bangwadi ba di dirišago go bonagatša thekniki ye ya tekolapejana. Dibopego tše di akaretša dibopego tše bjalo ka **moriti, motifi, thaetlele, go reela leina, polelo ya moanegwa**, bjalobjalo.

▪ **Moriti**

Go ya ka Groenewald (1993: 22) mongwadi a ka šomiša moriti bjalo ka sebopego sa tekolapejana go gatelela le go utolla seo se tlogo direga kua pele. Mo go *Noto-ya-Masogana* (1954), Tsebe o tšweletša baratani ba, Lesibana le Mamahlo; gotee le Dikwata le Mosadinyana. Dikwata o ile go fihla Sekgoweng, a lebala moratiwa wa gagwe Mosadinyana. Ge Lesibana le yena a eya Sekgoweng, o tshepiša Mamahlo gore yena a ka se mo le bale. Fela Lesibana le yena ge a fihla Sekgoweng o lebala tshepišo ya gagwe, o lebala Mamahlo. Ka fao, Mosadinyana le Dikwata ba emela (ke meriti ya) Mamahlo le Lesibana, ka gore tiragalo ya go lebalwa ga Mosadinyana e lekotše go lebalwa ga Mamahlo.

- **Motifi**

Maila (1997: 177) o hlaloša gore ge motifi e le sebopego sa tekolapejana, mmolelwana o ka boeletšwa mo sengwalong makga a mmalwa ka nepo ya go nyareletša mmadi tiragalo yeo e tlogo direga ka morago. Go fa mohlala, Serudu (1991) o diriša motifi ka go re:

Mpho šea! O tla nkgopola tšatši le lengwe **a go swinne ngwanana' thakana** [letl. 14].

Ke bona banenyana bao ba go tšwa Thoseng. **Ba tla mo swina** [letl.41].

Ke tla mo swina nna ngwanana' thakana [letl.105].

Ka mmolelwana wo o tšweletšwago ka mantšu ao a swiswadišwego, mmadi o lemoga ka pela gore Mmatlala o tlo dira Lekope tša bošemanyana. Kgontho ya taba ye e tšwelela ge ngwanenyana yo a mo hula thoto a sa ile bookelong.

- **Thaetlele**

John Hollander (1959: 279-296) o hlaloša mehuta ye e fapanego ya dithaetlele. Gare ga mehuta yeo, o bolela ka mohuta wo o bitšwago sekatsšhišinyo ('*symbolic suggestion*'). Ka thaetlele ya sekatsšhišinyo, babadi ba lemošwa ditiragalo tše ba tlogo gahlana le tšona ka gare ga sengwalo. Ka go realo, mohuta wo wa thaetlele o ka dirišwa bjalo ka sebopego sa thekniki ya

tekolapejana. Nkadimeng (1984) o kgonthiša polelo ye ka go diriša thaetlele ya kanegelokopana ye 'Nna nka se je dipute' go utollela mmadi gore Galempotše o tlo gana go nyalwa ke Seporanentekeleke ka ge a sa nyaka go ya sekolong.

- **Go reela leina**

Kelly (1986: 27) o bolela gore go reela leina ke ye nngwe ya dibopego tšeo mongwadi a ka de šomišago go hlagiša tekolapejana. Ka go realo, leina la moanegwa le ka dirišwa go utolla tiragalo yeo e itšego, yeo e sa tlogo diragala mo sengwalong. Bopape le Ramakgwakgwa (2001), ba tiiša taba yeo ka go reelaieina yo mongwe wa baanegwa ba tiragatšo ya bona, Maphuma. La mathomo ge mmadi a kopana le leina le, o lemoga ka pela gore moanegwa yo o ile go senyetša yo mongwe selo se sengwe. Ka nnete Maphuma o ile go ratana le Dimakatšo, lerato la Tshepo le Dimakatšo la phumega. Ka fao, leina leo le lekola lerato la Tshepo le Dimakatšo leo le tlogo hlapelwa.

- **Polelo ya moanegwa**

Holman (1936: 418) gotee le Groenewald (1995: 34) ba bolela gore polelo ye e itšego ya moanegwa mo sengwalong, e ka utolla tiragalo ye e tlogo hlaga mafelelong. Kekana (1985) o tiiša taba yeo ka go tšweletša Mmane Sibongile a re:

Ditšhipi ... ditšhipi tša lenyalo ... la Tšhaledi le
Taamane. Naa wena ga o bone gore go
maatlakgogedi magareng ga bona? [letl. 19].

Ka mantšu a, Mmane Sibongile o lemoša Lesiba gore Tšhaledi o tlo nyala
Taamane. Ke nnete taba yeo e phethega letlakaleng la masometshelatee ge
Tšhaledi a ntšhetša Taamane magadi.

Go feta fao, polelo ya moanegwa e ka tšweletšwa ka ditsela tše di
fapafapanego, bjalo ka tirišo ya lefokontši, tirišo ya seema goba seka,
bjalobjalo.

- **Tirišo ya lefokontši**

Brown (1993: 242) o hlaloša gore lefokontši ge e le sebopego sa tekolapejana,
gantši mongwadi o diriša thabe ya mafelelo ya lona go hlagiša ditiragalo tše di
sa tlogo, tše di tlogo hlagela moanegwa yo a itšego. Ge a bontšha taba yeo,
Masenya (2003) o tšweletša Rapitsi a re:

Ke dio upša ke tšhoga gore basadi ba bantši bao
ba boetšego dikolong, **ba fetša ba thubegetšwe**
ke malapa [letl. 2].

Ge go lekolwa thabe ye e swiswadišwego mo setsopolweng, go lemogwa gore ka yona mongwadi o utollela mmadi gore mafelelong Selina o tlo re go rutega, a hlala monna wa gagwe, Rapitsi.

▪ **Tirišo ya seema goba seka**

Bruce (1995: 87) o bolela gore mongwadi a ka šomiša seema goba seka go utolla ditaba tše di tlogo direga mafelelong. Thokwane (2000) o hlatsela taba yeo ka go diriša Tshehla go utolla bokamoso bja Nakedi bjo bo sa kgahlišego ka go re:

Nnete ke gore **mpša ge e gafa e gafela go hwa.**

Mošemane yola **ga a di gadikele go di phura**

[letl. 4].

Melaetša ye e rwelwego ke seema le seka tše di swiswadišwego, e tlemagana le tiragalo ya go hloka bophelo bjo bobotse ga Nakedi, ka ge molao o ile wa mo laela go tšwa ka gabo; gomme a feletša a šoma go gama dikgomo polaseng ya Leburu, a sa ipshine ka selo.

Phillips (1974: 469) o hlaloša gore bangwadi ba ka diriša dimelo tša baanegwa bjalo ka boitshepo, megabaru, go se botege, mereba, bofšega, go ba le sebefedi, le tše dingwe go utolla ditiragalo tše di sa tlogo. Gape o bontšha gore dimelo tše, ge di tšwelela mo mothong yo a itšego, di amantšhwa le go hlagiša bošula bjo bo tlogo mo hlagela ka moso. Le ge go le bjalo, go bohlokwa go lemoga

gore ge mongwadi a diriša semelo sa molwantšhwa goba molwantšhi, semelo seo ga se thuše go lekola ditiragalo tša ka moso; eupša ge go dirišitšwe semelo sa moanegwathuši, se na le modiro wa go lekola ditiragalo tše di tlogo.

Go tšwela pele Phillips (1974:46) le Mojalefa (1995: 38) ba bolela gore ye nngwe ya dibopego tša go tšweletša tekolapejana, e lebane le tirišo ya thekniki ya poeletšo. Polelo ya borateori ba ga e kgotsogatše ka gobane thekniki ye nngwe le ye nngwe e na le mošomo wa yona, go swana le ge modiro wa poeletšo e le go gatelela. Ka fao e ka se dirišwe go lekola ditiragalo tše di sa tlogo.

Ka go le lengwe Holman (1936: 418) o bolela gore, tekolapejana e ka tšweletšwa ka tšhomišo ya kakaretšo ya puku. Le gona fa, go sa na le mathata ka gobane taba ya ge mongwadi a akaretša ditaba tša puku e lebane fela le letlalo la diteng gore mmadi a di kwešiše ka pela.

Go ruma ditaba tše go ka thwe, le ge basekaseki ba ba sekasekilego dibopego tše di ka thušago go tšweletša thekniki ya tekolapejana ka tsela ye, fela go sa na le mathata ao borateori bao ba sego ba a rarolla, ao a lebaganego le gore thekniki ye ya tekolapejana e ka lemogwa bjang ge e dirišitšwe mo sengwalong, gore e se hlakahlakanywe le tekolanthago. Pele go ka rotogwa ka tharollo ya mathata ao, mohlomongwe go ka ba kaone ge go ka tšwelwa pele, go hlalošwe le thekniki ya tekolanthago.

KGAOLO YA BONE

4.1 TEKOLANTHAGO

4.1.1 Matseno

Kgaolo ye e malebana le tlhalošo ya thekniki ye tekolonthago, go lebeletšwe dingwalo tša Sepedi. Dintlha tšeo di tlogo dirišwa ge go hlalošwa kgopolo ye ke:

- Tlhalošo ya tekolanthago
- Mehola ya tekolanthago
- Mehuta ya tekolanthago bjalo ka dibopego

4.1.1.1 Tlhalošo ya tekolanthago

Van Gorp (1991: 147) gotee le Gomez de Silver (1991: 90) ba re tekolanthago e hlolegile mantšung a maleme a a fapafapanego bjalo ka Seisemane '*flash-back*', Seafrikantshe '*flits-terug*', Selatini '*vetroversus*', Segerika '*analeps*', Setoitšhi '*Ruckwendung*', le Sepaniše '*retrospeccion*', gomme ka moka mantšu ao a molomong o tee wa go hlaloša gore tekolanthago ke **go gadima morago**. Go katološa polelo yeo, Cuddon (1991: 321), Beckson le Ganz (1961: 86), Giannetti le Eyman (1991: 501), Jacobus (1998: 86) gammogo le Yelland le ba bangwe (1983: 70) ba re le ge tekolanthago matšatšing a bolehono e šomišwa

mo go dingwalo bjalo ka dipadi, ditiragatšo, kanegelo, theto goba dinonwane tša sebjale, gabotse ke kgopolo yeo e hlolegilego le go tsebja kudu mo dipaeskopong. Ke go re e dirišwa kudu mo dingwalong tša paeskopo goba difilimi go feta mo dingwalong tše dingwe.

Go tšwela pele, Baldick (1990: 9) le Holman (1936: 225) ba rotoga ka tlhalošo ye e bolelago gore tekolanthago ke wo mongwe wa mekgwa ya go latelanya ditiragalo tša sengwalo. Ka setlwaedi, ditiragalo tša sengwalo di latelana ka lenaneo la ditiragalo tše di latelanago go tloga go 1-6, go fa mohlala. Le ge go le bjalo, Lazarus le Smith (1983: 12) ba hlaloša gore ge bangwadi ba diriša tekolanthago, ba tšweletša ditaba tša sengwalo ka tatelano yeo e sego ya mehleng. Ke go re, mongwadi a ka thoma ka tiragalo ya 3, a boela morago go 1 le 2, gomme a tla a tšwela pele ka 4 go fihla ka 6; mola yo mongwe a ka thoma ka tiragalo ya mafelelo goba ya gare, gomme a boela morago ditiragalong tša pele ga tšeo, ka nepo ye go utolla ditiragalo tšeo a bonago e le tše bohlokwa. Gape mongwadi o tla be a nyaka go otlolla goba go phurulla seemo sa ditaba. Tlhalošo ye e tiišwa ke borateori ba go swana le Ricoeur (1985: 83), Grobler (1989: 12), Cohen (1973: 185) le Serudu (1989: 45) ge ba re tekolanthago ke tsenatseno ya moela wa tatelano ya mehleng ya ditiragalo mo sengwalong. Gona fao Mafela (1997: 126) le Genette (1980: 42) ba gatelela gore ge mongwadi a tsenyatsenya ditiragalo tša morago mola kanegelo e tšwela pele, nepokgolo moo e tla be e le go tswalanya ditiragalo tšeo di fetilego le tša lebakeng la bjale.

Le ge go le bjalo, Perrine (1983: 47) le Cohen (1973: 70) ba lemoša gore ge mongwadi a kgetha go diriša thekniki ya tekolanthago, o swanetše go ba le bokgoni bja go latelanya ditiragalo tša mabaka a mabedi (lefetile le lebjale) gore tatelano yeo a e dirišitšego e tle e kwešišege.

Go ruma ditaba tše, Morson (1994: 236) o tšweletša dintlha tše bohlokwa mabapi le tekolanthago ka go re:

- Tekolanthago e ama ditiragalo tše di fetilego
- Ditiragalo tše di fetilego di tšewa go ba dika tše di hlotšego ditiragalo tše mpsha
- Ditiragalo tše di fetilego, di tsenelana gabonolo le tše tše mpsha
- Tatelano yeo ditiragalo di tšweletšego ka yona lebakeng le le fetilego, e swana le yeo e bonwago lebakeng la bjale
- Tatelano yeo ditiragalo di tšwelelago ka yona, go tšewa gore mmadi o a e lemoga. Ke go re mmadi o lemoga mathomo, bogare le mafelelo a tšona
- Ditiragalo tše di fetilego, di thuša mmadi go lemoga gore seo se tlogo hlaga se tla diragala ka nnete
- Ge mmadi a lemogile ditiragalo tše, o bile o tseba le ditlamorago tša tšona
- Dika tša ditiragalo tše di iponagatša go mmadi ka dinako tšohle
- Ge ditiragalo tše di tšwelela go babadi, go na le bao ba di bonago, ba di lemoga, le bao ba rego go di bona, ba se di šetše
- Ka tsela yeo, go lemogwa bohlale goba bošilo, go ipona molato goba go se ipone molato malebana le ditiragalo tše di hlolegilego lebakeng la bjale

Tekolanthago e ithekgile ka mabaka a mararo a bohlokwa e lego:

- Lebaka la tekolo
- Ditlamorago tša lebaka leo
- Lebaka leo molekodi a amanyago tiragalo ya lebaka la bjale le ya lebaka leo le fetilego

Le ge go le bjalo, mosekaseki yo ga a hlaloše mabaka ao ka botlalo ka ntle ga go no a bolela fela. Ge go lekolwa ditlhalošo tša borateori ba, go lemogwa bohlokwa bja thekniki ye ya tekolanthago, gomme go bohlokwa gore go lekolwe mohola woo wa yona.

4.1.1.2 Mehola ya tekolanthago

Abrams (1981: 139) le Cuddon (1977: 271) ba hlatholla gore mohola wa thekniki ye tekolanthago ke go gopotša le go lemoša mmadi ditiragalo tšeo di fetilego. Gape ba re go feta fao tekolanthago e bohlokwa ka gore e tsupolla kutu ya ditaba sengwalong. Go tlaleletša borateori ba, Baldick (1990: 9) o rotoga ka mošomo wo mongwe gape wa tekolanthago ka go bolela gore e thuša moanegi goba mongwadi go fa babadi tsebokamafuri yeo ba bego ba se na le yona malebana le baanegwa le ditiragalo. Ka go realo, le ge mongwadi a ka thoma kanegelo ka ditiragalo tša gare, fela ka tirišo ya tekolanthago, a ka kgona go boela morago go akaretša ditabana tšeo babadi ba bego ba sa di tsebe. Ka go dira bjalo, ba kgona go latela lenaneo la ditaba. Ke ka fao Lazarus le Smith (1983:121) ba rego mongwadi o gapeletšega go gomela morago ka ge a tla be a

nyaka go utolla le go gatelela ditiragalo tšeo a bonago e le tše bohlokwa, gomme babadi ba swanetšego go di tseba.

Go akaretša meholo ya tekolanthago, Mafela (1997: 128) o re thekniki ye, tekolanthago, ke karolo ye bohlokwa ya thulaganyo ya sengwalo ka gore ka yona mongwadi o kgona:

- Go utolla dimelo tša baanegwa tšeo babadi ba bego ba sa di tsebe
- Go fa babadi lesedi la selo seo se ka bego se šušumeditše moanegwa yo a itšego go dira taba ye e itšego
- Go tsupolla le go hlarolla ditaba tše bohlokwa tšeo di tlogo thuša mmadi go kwešiša seemo sa ditaba
- Go tsebiša babadi ditiragalo tšeo di diregilego mathomong a sengwalo, pele ga ge ba tla fihla go tšeo ba lebanego le tšona
- Go dira gore kanegelo e kwešišege, e be e kgodiše
- Go tšweletša moko wa ditaba wa sengwalo

4.1.1.3 Mehuta ya tekolanthago

Strachan (1990: 101) le Genette (1980: 49) ba re go na le mehuta ye meraro ya tekolanthago. Yona ke (a) tekolanthago ya ka ntle (*'external retrospection'*), (b) tekolanthago ya ka gare (*'internal retrospection'*) le (c) tekolanthago ya motswako (*'mixed retrospection'*).

- **Tekolanthago ya ka ntle**

Genette (1980: 49) le Strachan (1990: 101) ba bolela gore mo go tekolanthago ya ka ntle, ditiragalo tšeo mmadi a di elelwago ge a le mafelelong a sengwalo, di hwetšwa e le tšeo di hlagilego pele ga ge ditiragalokgolo tša sengwalo di ka thoma. Go ya ka borateori ba, mohuta wo wa tekolanthago o thuša go fa mmadi tsebo ya ka morago malebana le ditiro goba dikakanyo tša baanegwa. Go fa mohlala, mo go padi ya *Lenong la Gauta* (1982), Bopape o šomišitše mohuta wo wa tekolanthago ka go tsentšha ditaba tša kgale tša Mmatšhego ge a sa dula Gauteng, mola a hlokofetše, go utolla go se loke ga gagwe.

- **Tekolanthago ya ka gare**

Mo mohuteng wo, Genette (1980: 49) gotee le Strachan (1990: 101) ba bolela gore ditiragalo tša morago tšeo mmadi a di gopolago ge a lebane le tše mpsha, di hwetšwa ka gare ga nako ya ditiragalokgolo. Bohlokwa bja ditiragalo tšeo di tsenywago mo lebakeng la bjale, ke go tlaleletša ditiragalo tšeo di bego di tlogetšwe mo sengwalong. Ka go realo, ditiragalo tšeo di bego di tlogetšwe di a nyaretšwa, gore go kwešišwe tlholego ya tše mpsha. Motuku mo go 'Ralato I' (*Nka se lebale*, 1972), o diriša tekolanthago ya ka gare ka go hlagiša pego ya kuranta yeo e hlathollago lebaka leo le dirilego gore Ralato a se tle kerekeng mohlang wa lenyalo. Modiro wa thekniki ye mo, o lebane le go gakantšha babadi ge Ralato a fetoga wa go se loke.

Go tšwela pele Genette (1980: 102) le Swanepoel (1989:81) ba re go na le mehutana ye mebedi ya tekolanthago ya ka gare, e lego (a) mohuta wo o feletšego le (b) mohuta wo o ipoeletšago.

Rimmon-Kenan (1983: 47) o ruma ka go bolela gore tekolanthago ya ka ntle le ya ka gare di ka tšwelela e le mohutatselatee (*'homodiegetic'*) goba mohutatselantši (*'heterodiegetic'*). Mo go mohutatselatee, o bolela gore mongwadi o fa mmadi tsebokamafuri malebana le moanegwa o tee, tiragalo e tee le tatelano e tee ya ditiragalo; mola ka mohutatselantši, mmadi a fiwa tsebokamafuri malebana le moanegwa, tiragalo le tatelano ya ditiragalo tšeo di fapafapanego.

- **Tekolanthago ya motswako**

Genette (1980: 49) le Strachan (1990: 101) ba re gabotse tlhamego ya mohuta wo wa tekolanthago go ka thwe, ke mohuta wa thekniki wo o bopilwego ka go hlakanya mehuta ye mebedi; (a) tekolanthago ya ka ntle le (b) tekolanthago ya ka gare. Lebaka le le kgonthišago taba ye ke gore, mo go tekolanthago ya motswako, ditiragalo tšeo di hlagago mo gare ga nako ya ditiragalokgolo tša sengwalo, ke tšeo di hlagilego ka ntle ga nako ya ditiragalokgolo. Mo pading ya *Letsogo la Molao* (1984), Mphahlele o šomiša mohuta wo wa tekolanthago ka go tsentšha ditaba tša kgale tša Mathipa, gore semelo sa Moruti Makubu se tsebje.

Tlhalošo ya borateori ba e gateletše mehuta ye meraro ya tekolanthago, e lego (a) tekolanthago ya ka ntle, (b) tekolanthago ya ka gare le (c) tekolanthago ya motswako. Le ge mehuta yeo ba e boletšego e amogelwa ka mokgwa woo, fela go sa na le mehuta ye mengwe ye mebedi ye go tlogo bolelwa ka yona mo theseseng ye, e lego (a) go raraganya ditaba le (b) go swantšha ditaba. Mohuta wo wa go raraganya ditaba o na le mahlakore a mabedi, e lego (a) go fetola tatelano ya ditaba le (b) go tsentšha ditiragalo, e lego tekolanthago yeo e

hlalošitšwego ke borateori bao ba ka godimo. Bjale go yo hlalošwa lehlakore leo la go fetola tatelano ya ditaba le mohuta wo wa go swantšha ditaba.

- **Go fetola tatelano ya ditaba**

Go fetola tatelano ya ditaba ke go fetola ditiragalo tša go latelana, ke go re, tiragalo A e bolelwa mola tiragalo B e hlalošitšwe. Ka go realo, tatelano ya A le ya B e fetoga ya B le ya A. Mehlala ye mekaone e mo go *Megokgo ya Bjoko* (1968) ge Matsepe a thoma ditaba ka go tšweletša molato, mola ditaba tšeo di hlotšego molato woo, di bolelwa mo kgaolong ya bobedi; le mo go *Ke dirišitšwe ke Wena* (1994) moo Phasha a thomago padi ye ka tiragalo ya go lahlalwa ga lesea ka botshwelamare, yeo e tlogo direga mafelelong. Le ge go le bjalo, go lemogilwe gore mokgwa wo wa go anega ditaba, o na le mehola ye e rilego.

Bjale ge go bapetšwa mahlakore a mabedi a, (a) go fetola tatelano ya ditaba le (b) go tsentšha ditiragalo, go lemogwa gore le ge a nyakile go swana, fela a a fapana. Phapano e lebane le gore mo go lehlakore la go fetola tatelano, ge e le diteng, go bolelwa ka taba e tee; mola go lehlakore la go tsentšha ditiragalo, go bolelwa ka ditaba tše pedi. Taba ye nngwe ke gore go fetola tatelano ya ditaba le go tsentšha ditiragalo, go na le mediro ye e fapanego.

- Go swantšha ditaba

Mo go mohuta wo, taba ye e itšego e tšweletšwa mo mathomong a sengwalo, eupša ya se hlokomelwe. Fela ge ditaba di fihla mafelelong, taba ya go swana le yela e hlalošitšwego kua morago, e a tšweletšwa. Mohlala wo mobotse mohuteng wo, ke *Letsogo La Molao* (1984) ge ditaba tša go fegwa ga bagolegwa di hlalošwa mo mathomong (ge go fegwa batho ba šele); ebile di bolelwa gape mo mafelelong (ge go fegwa boFaro). Ka go realo, ditiragalo tšeo tše pedi tša go swana, di a swaragana, tša ba le mohola wo o itšego.

Le ge dithekniki tše pedi tše, tekolapejana le tekolanthago di hlalošitšwe ka mokgwa woo, fela go sa na le bothata bjo borateori bao ba sego ba fihla tharolong ya bjona, e lego tlhalošo ya dithekniki tše, gore di se fele di tšewa go ba selo se tee.

4.2 DIKOKWANE TŠE DI FAPANTŠHAGO TEKOLAPEJANA LE TEKOLANTHAGO

Mathomong a nyakišišo ye, go boletšwe gore tekolapejana le tekolanthago di nyakile go swana ka ge bobedi di na le dikokwane tše pedi, e lego kokwane ya poeletšo le ya boitemogelo. Le ge go le bjalo, go lemogilwe gore dithekniki tše pedi tše, di a fapana ka ge go na le dikokwane tše di itšego, tšeo go ka thwego ke motheo wa phapano magareng ga tšona. Go lekola dikokwane tšeo, go yo alwa tšeo di lebanego le tekolapejana pele, morago go hlokomelwe tša tekolanthago.

4.2.1 Dikokwane tša tekolapejana

- Tiragalo ge e tšwelela, e ba ye e sego ya tlwaelega ka ge mongwadi a rata gore mmadi a e hlokomele. Ge tiragalo e tšwelela ka tsela yeo e sego ya mehleng, e na le bohlokwa bja go sebotša mmadi ka ga tiragalo goba selo se sengwe seo se tlogo direga. Mo go *Leretheng la Mohwelere* (1996), Matsimela o tiiša kgonthe ya taba ye ka go diriša toro ya Ntemoge yeo e utollago kotsi yeo e tlogo wela monna wa gagwe Lekgeswa, e lego go hulwa tšhelete ke dikebeka. Ka go realo, bohlokwa bja toro yeo bo lebane le go utolla ditiragalo tšeo di sa tlogo.

- Tiragalo ge e hlaga, e makatša mmadi. Ka fao e dira gore a e ele hloko ka ge e mo lemoša bothata goba ditaba tšeo di tlogo hlagela moanegwa yo mongwe lebakeng leo le tlogo. Le gona fa, maikemišetšo a mongwadi e tla be e le go phafōša moanegwa yoo ka tiragalo ye e itšego, ye e sa tlogo. Go kgonthiša taba ye, Matsepe (1968: 48) o šomiša magokobu ao a topago le go metša ditaola tša mangaka a Kgoši Nthumule, morago a fofela bodikela. Tiragalo yeo ya go kgotsiša, e be e begela batho bao ba Kgoši Nthumule ka ga ntwa magareng ga bona le ba Kgoši Lefehlo, yeo e bego e kokota motseng wa bona. Ka gona go tšweletšwa ga magokobu ao go na le modiro wa tshedimošo.

- Tiragalo ge e tšwelela, e ba le maatlakgogedi. Ke go re, mmadi o kwa a eba le tšhušumetšo ya go bala sengwalo go iša pele go kwa gore ditaba tšeo di ukangwago, di yo phethega ka nnete, le gona di

yo felela ka tsela efe. Go fa mohlala, Phasha (1994) o diriša mantšu a Dipono ge a re:

Ngwana ... lekgarebe ... mooki
... botshwelamare ... [letl. 2].

Ge mmadi a kopana le mantšu a, o hlogohlega maikutlo, a ba a tlelwa ke tlhologelo ya go kwa pheletšo ya ona. Ka tsela yeo, mantšu ao a na le mošomo wa go hlohleletša mmadi go balela pele le pele.

- Tiragalo ya tekolapejana e tiišetša ditiragalo tšeo di sa tlogo ka gore ge mongwadi a e dirišitše mo sengwalong, mmadi o dula a letetše ditaba tšeo di tlogo latela, ka ge a seboditšwe ka tšona. Go hlatsela polelo ye, Matsepe (1981: 34) o diriša ditaola go sebotša Motšhelatšhego le Nthapedišeng gore morwa wa bona Seitshwenyeng o tlo timela, eupša ka morago a boe gae. Ka fao ditaola tšeo di na le mohola wa go utolla ditiragalo tša ka moso.

4.2.2 Dikokwane tša tekolanthago

- Ka tekolanthago, mongwadi o hlagiša tiragalo ye e tlwaelegilego, yeo ba bangwe ba babadi ba ka ikhwetšago ba se ba e lemoga, gomme o hwetša o ka re ba thoma go e bona ge e ipoeletša mafelelong. Mo go 'Roko ye ntsho' (1994: 23), Kobi o boela sekolong go yo tšwetša dithuto pele, a boe le purabura. Ge tiragalo

ye e tšwelela, mmadi ga a gakanegile ka ge e tlwaelegile. Ka fao o letela go bona Kobi a boile le purabura ya thuto. Fela ge ditaba di fihla mafelelong, mmadi o makala purabura yela e fetoga roko ya mosadi wa gagwe ge a mo iletše, ka ge a ile a boa a hlokofetše.

- Tiragalo ge e tšwelela, ga e makatše mmadi ka ge gantši e eba yeo e hlwago e direga. Le gona fa, gantši ge tiragalo e hloga, mmadi ga a e hlokomele ka ge a ipotša gore o tseba mafelelo a yona, gomme a tle a makale ge mafelelong ditaba di eme ka lešele. Go kgonthišiša taba ye, Mphahlele (1986: 7) o diriša lengwalo go tsebiša Nkwegadi gore monna wa gagwe, Bjanyeng, o hlokofetše Sekgoweng. Ge lengwalo le le tšwelela, mmadi ga a belaele selo ka diteng tša lona, o a le kgolwa; eupša mo mafelelong o utollelwa gore ditaba tša lengwalo leo e be e se nnete, ka ge Nkwegadi le motlabo wa gagwe ba be ba logile maano a gore lengwalo leo e be bohlatse kua mošate ge a leka go itšhireletša ge a šadile a hlala Bjanyeng.

- Ka tekolanthago, tiragalo ga e na maatlakgogedi ka gobane gantši bonnete bja taba bo utollwa ka mafelelong a sengwalo, ka nepo ya go fa mmadi tsebokamafuri ya tiragalo yeo go tlogo be go lebanwe le yona lebakeng leo. Mo go *Letsogo la Molao* (1984), Moruti Makubu, yo a bego a šoma go rapelela bagolegwa, o hlalošetša mogweragwe Mathipa ka ga masetlapelo ao a bego a a bona moo kgolegong ge bagolegwa ba fegwa. Mo mathomong ge a hlaloša ditaba tšeo, ga di godiše phišego ya mmadi ka ge di bonala eka ke karolo ya mehlamu yeo ba bego ba e swere; eupša ge mmadi a fihla mafelelong, ge go fegwa Faro, o thoma go lemoga gore tlhalošo yela ya moruti e be e le manyami a ge ngwana wa gagwe a fegwa.

- Tekolanthago e lebane le tiragalo yeo e utollago tlholego ya bothata. Ke go re, ka yona mongwadi o kgona go hlathollela babadi gore go tlile bjang gore taba ye e itšego e direge. Mo go *Sebego* (1985: 39-42), setšhaba sa Kgoši Mpholo se ile sa ikhwetša se swerwe ke sekatapowana/segateledi seo se ilego sa dira gore ba robale letšatši le be le hlatlogele godimo, ge ba be ba etetšwe ke ba Kgoši Kgobokanang. Erile ge baeng bao ba sepetše, Kgoši Mpholo a kgobokanya mangaka ao a ilego a tla a utolla ka ditaola gore baeng bao ba ba swarišitše boroko gore ba kgone go utswa tšhidi ya motse le go upolla methušo ya bona. Ka go realo, modiro wa ditaola fa, e bile go utollela bao ba Kgoši Mpholo gore go tlile bjang gore ba robale lebaka le letelele mohlang woo.

Go fihla fa, go lemogwa gore lehlakore la mathomo la maikemišetšo a nyakišišo ye, e lego tlhalošo ya tekolapejana le tekolanthago, le phethilwe. Go tloga fa go yo lekolwa ka fao bangwadi ba Sepedi ba dirišago dithekniki tše pedi tše, mo thulaganyong ya dingwalo tša bona.

KGAOLO YA BOHLANO

5.1 TIRIŠO YA TEKOLAPEJANA DINGWALONG TŠA SEPEDI

5.1.1 Tshepedišo

Ka lebaka la tekatekanyo ya dikgaolo tša lengwalonyakišišo le, tirišo ya tekolapejana e yo arolwa ka dikgaolo tše pedi, e lego tekolapejana I le tekolapejana II. Tekolapejana I e lebane le kgaolo ya bohlanano, mola tekolapejana II e lebane le kgaolo ya boselela.

5.2 TEKOLAPEJANA I

5.2.1 Matseno

Mo kgaolong ye, go yo lekolwa tirišo ya tekolapejana ka go šomiša dibopego tša yona tšeo di hlalošitšwego mo kgaolong ya boraro. Ka ge go lemogilwe gore dibopego tšeo tša tekolapejana ke tše dintši, go hlaotšwe fela di se kae, tšeo go tlogo tšewa gore di emetše tšeo tše dingwe. Dibopego tšeo di kgethetšwego tirišo kgaolong ye ke tše:

- Moriti
- Toro
- Tiragalo
- Polelo

Dipuku tšeo di hlaoletšwego tirišo tšona ke:

Noto-ya-Masogana (1954)

Megokgo ya Bjoko (1968)

Nonyana ya Tokologo (1985)

5.3 NOTO-YA-MASOGANA

5.3.1 Matseno

Ge go lekolwa tirišo ya thekniki ya tekolapejana pading ye, go tlo hlokomelwa dibopego tše pedi, e lego **moriti** le **toro**. Tekolo yeo e yo dirwa ka go latela lenaneo le:

- Kakaretšo
- Moriti
- Toro
- Thumo

5.3.2 Kakaretšo

Mo pading ye ya *Noto-ya-Masogana*, go bolelwa ka lesogana leo le sa tšwago go thopa bonna, e lego Lesibana. Yo Lesibana o ile a kganyoga kgarebjana ye

botsana ye e bitšwago Mamahlo. Morago ga tumelelano ya bona ka tša lerato, Lesibana a swanelwa ke go leba Makgoweng go yo šomela tšhelete ya magadi a go beka Mamahlo. Ge ba laelana, Mamahlo a botša Lesibana gore a se re go fihla Gauteng, a mo lebala bjalo ka ge Dikwata a dirile Mosadinyana bjalo. Gona fao Lesibana o tshepiša Mamahlo gore yena a ka se mo dire tša Dikwata; o tla boa kgauswinyana a tla a mo nyala. Fela ge Lesibana a fihla Gauteng, ditshepišo tšela tša sobelela le muši wa dikwekwele, a lebala Mamahlo. A se sa boela gae le magagabo; a ithuta bogwaragwara.

Ge batswadi ba Lesibana ba lemogile go se botege ga morwa wa bona, ba lokolla Mamahlo gore a tšame a di bona, a inyakele lesogana le lengwe. Mamahlo o ile a kganyogana le Lešala, yo yena a ilego a ya go mo šomela, a ba a boa. Kua Gauteng Lesibana yena, phokgo e gerema le makgarebe, a ba a forana le Nora, yo a feleditšego a dirile gore a lahlelwe kgolegong. Ge a le moo kgolegong, o lora a boetše gae, Mamahlo a mo amogetše.

Mo go kalotaba ya puku ye, Tsebe o tšweletša baanegwathwadi ba, Lesibana le Mamahlo, bao e lego baratani. Mmadi o ikgweranya le Mamahlo wa go loka go phala Lesibana. Le ge tatago Lesibana e le mohlomphegi, fela morwa wa gagwe Lesibana ke lesogana la go ikgodiša, la mereba. Ge a gahlana le Mamahlo, o mo loša ka go mo phetla letsogo. Le ge go le bjalo, mmadi o ikgweranya le yena ka gobane ke setšo, gape o ratwa ke Mamahlo. Le ge Lesibana a fetogela Mamahlo ge a fihla Makgoweng, taba yeo ga e tshwenye mmadi. Se se thabišago mmadi ke go lemoga gore Lesibana o tlo hwetša kotlo, yeo e tlogo mmušetša tseleng gape. Tabakgolo ke gore ge a kweša Mamahlo bohloko (ka go lebala ditshepišo tša gagwe), le mmadi o kwa bohloko. Ge mongwadi a tsenya ditaba tša lenyalo la Mamahlo le Lešala, mmadi ga a hlanogele Mamahlo; o tseba gore o dirile seo ka lebaka la bošaedi bja Lesibana bja go se boe gae.

Go rulaganya ditaba tša kalotaba ya padi ye, mongwadi o tšweletša tše di sa tlogo diregela boMamahlo ka go šomiša tekolapejana ka dibopego tše pedi, e lego **moriti le toro**.

5.3.3 Moriti

Ge Lesibana a eya Makgoweng, Mosadinyana le Mamahlo ba mo felegetša seteišeneng go yo namela setimela. Mosadinyana o kgopela Lesibana gore ge a ka gahlana le Dikwata, a mmotše gore o sa mo letetše. Taelo yeo ya Mosadinyana ya ba lerumo pelong ya Mamahlo. A tlelwa ke letšhogo ka ge a gopola gore Lesibana le yena o tlo mo lebala. Mamahlo a kgopela Lesibana gore a se mo lebale ge a le kua Gauteng. Lesibana a mo tshepiša gore a ka se mo lebale ka go re:

O ya kwa Mamahlo? Gwa r'yalo Lesibana. Ke a sepela, ke ya Makgoweng. Ke go ratile le wena o nthatile. Ga ke rate gore e re mohla re fetša kua mekoting, ke tle ke kwe tše dingwe. Ke tshepile wena. Ke yela wena kua Makgoweng, gomme ge nkare ke boa, ka hwetša tše sa thabišego, pelo ya ka e tla ba bohloko kudu. Ke a go tshepa gomme ke go rata ka pelo ya ka ka moka. Ke šetše ke ipona, ke le monna wa gago, ka gobane ga go na le selo se ka ntlošago go wena, ge e se ge wena o ka ntahla, wa bona ba bangwe. Ke ya go šomela wena, gomme ge ke boa, re tlo hloma mošašana wa rena gona ka mo fase ga motswiri wo, re tle re gopotšane ka mo re ilego ra thoma ditaba tša rena ka gona [letl. 18].

Taelo ye ya Lesibana e bohlokwa ka ge e šušumetša mmadi go bala a tiišitše, go bona ge Lesibana a tla botegelela Mamahlo. Go akaretša ditaba tše go ka thwe, mongwadi o tšweleditše taba yeo ya moriti ka go tsentšha baanegwa ba tlaleletšo, Mosadinyana le Dikwata. Ka go realo, go lemogwa gore Dikwata ke moriti wa Lesibana mola Mosadinyana e le moriti wa Mamahlo.

5.3.4 Toro

Pele ga ge go ka lekolwa tirišo ya sebopego sa toro, go swanetše go tsebje gore go tlile bjang gore Lesibana a tlelwe ke toro, gona a le kae. Ditaba di tlile ka mokgwa wo:

Erile ge Lesibana a sa iphile Sekgowa, a gahlana le kgarebe ya Bakgatla, Nora. Ba tshepišane tša lenyalo ka nako ya maikhutšo a Lesibana. Lesibana a fa Nora makgolo a mabedi a diponto gore a a boloke, a tle a kgone go mmeka ka ona. Tšatši le lengwe ge Lesibana a goroga, a hwetša setlakalana se fofile, Nora a sepetše le thoto gotee le tšhelete. Ge Lesibana a botšiša lesogana leo le mmonego ge a sepela, la mmotša gore Nora o re a tle a mo hwetše motsaneng wo mongwe, Greenside. Ge a fihla moo, o hwetša mong wa ntlo; ya ba kgalarulela, monna wa Lekgowa a mmotša ge yena a se a bona motho yo ba rego ke Nora fao. Ge ba sa keketišana, kganthe mosadi wa Lekgowa o leletša maphodisa, Lesibana a rwalelwa kgolegong. Ka letšatši la tsheko, Lesibana ka go hloka dihlatse tša go mo hlatsela gore o bolela nnete, a ahlolelwa dikgwedi tše tharo ntle le tefo.

Ka go realo, tiragalo ye ya go ratana ga Nora le Lesibana, e bohlokwa ka gore ke yona e dirilego gore Lesibana a lahlelwe kgolegong. Ka gona kgolego ke kotlo ya Lesibana ge a lebetše Mamahlo. Bjale ge a le kgolegong, mmadi o lemoga gore kotlo e lebane le go se loke; gomme kgolego e tla fetola Lesibana,

a boela ya ba wa go loka, gomme mmadi a ikgweranya le yena. Gape taba ya lerato la Lesibana le Nora, e godiša maatlakgogedi ka gore babadi ba rata go tseba gore ge Lesibana e le mo a ratana le Nora, Mamahlo yena o tla feletša kae le go letela Lesibana.

Bošegong bja mathomo ge Lesibana a le fao kgolegong, a thoma go gopola ka moratiwa wa gagwe Mamahlo. A sa balabala le menagano, o tanywa ke boroko, ebile o lora toro ye kgolo. O lorile a bona seetša se segolo seo ka gare ga sona a ilego a bona botse bjo bogolo bja go makatša, gape bja go natefa. O be a šitwa le go bo fularela, a na le dihlong le go tšhaba go bona seemo seo a bego a le go sona. Lebakeng leo a bona Mamahlo, yo botse bja gagwe bo bego bo feta bja makgarebe ka moka ao a a bonego mo Gauteng. Ge e le Mamahlo o be a sa bolele, a no nywanywa fela, go bonala gore o kgahlwa ke seo a se bonago. Go tloga fao Lesibana a bona ngatana ya mašelana a ditšhila, e wetše gare ga tuputupu ya lerole la tsela, batho ba e feta, mola ba bangwe ba e gata ebile ba e raga le ka maoto. Fela Mamahlo a leka go e topa, eupša go le bothata ka ge a be a kgorometšwa ge a e topa. Ka morago ga lebakanya, Mamahlo a ba a kgona go e topa. A e lebelela ka sefahlego se se thabilego. Ge Lesibana a lebelela ka diatleng tša Mamahlo, a hwetša gore ngatana yeo ke yena ka noši.

Ka toro ye, mongwadi o utolla go amogelwa ga Lesibana ke Mamahlo ka tsela ya sekai, ge ngatana yeo e emela Lesibana. Gape bohlokwa bja toro yeo, bo lebane le mafelelo a ditaba bjo bo thabišago babadi, ge ba bona gore batho bao ba itswalantšego le bona go tloga mathomong, ba boelane. Le ge ditaba di le ka tsela yeo, fela babadi ba sa lemoga mathata a:

Ge Lesibana a sa diegile Makgoweng, kua gae tatagwe o lokolla Mamahlo gore a inyakele lesogana le lengwe. Lešala o tshepiša Mamahlo lenyalo. Le ge Mamahlo a amogela lerato la Lešala, fela pelo ya gagwe e sa rata Lesibana.

Bjale taba ye e fago mmadi bothata ke gore Lešala ke motho wa go loka. Mmadi ga a nyake gore a nyamišwe ge Mamahlo a sa rata Lesibana. Taba ye e napile e hlola maatlakgogedi ge babadi ba nyaka go bona gore Mamahlo o tlo feletša a nyetšwe ke lefe lesogana. Ge Lešala a ekwa gore Lesibana o nyetše Mamahlo, pelo ya gagwe ya tuka mollo. A rapa masogana a gabo a mabedi, ba dika Lesibana. Le ge Lesibana a fentše ntweng yeo, fela mmadi o lemoga gore Lešala o fetogile wa go se loke. Ke ka fao ge a hwetša kotlo ya go palelwa ke go nyala Mamahlo, mmadi a sa mo kwelego bohloko.

5.3.5 Thumo

Pading ye go lemogilwe gore mongwadi o godiša maatlakgogedi ka go thulantšha go loka le go se loke. Phišegelo yeo e tlišwa ke ge mmadi a rata go bona tharollo ya mathata ao a golago kgato ka kgato. Go feta fao, Tsebe o šomiša tekolapejana ka tsela ya moriti le toro. Bohlokwa bja diboego tše ke gore, moriti o lebane le kutollo ya mathata ao a sa tlogo mola toro e lebane le tharollo ya mathata ao.

5.4 MEGOKGO YA BJOKO

5.4.1 Matseno

Mo go *Noto-ya-Masogana*, go hlokometšwe tirišo ya tekolapejana ge e tšweletšwa ke diboego tše pedi, e lego **moriti** le **toro**. Gape go lemogilwe ge bohlokwa bja moriti bo lebane le go utologa ga mathata ao a sa tlogo, mola toro

e na le mohola wa go laetša mafelelo a mathata ao. Bjale mo pading ya *Megokgo ya Bjoko*, tirišo ya tekolapejana e yo lekolwa ka go hlokomela sebopego sa **tiragalo ya magokobu**. Fela pele ga fao, go tlo lebelelwa thulaganyo ya Matsepe pading ye. Go yo dirišwa lenaneo le le latelago:

- Kakaretšo
- Thulaganyo ya *Megokgo ya Bjoko*
- Tiragalo ya magokobu
- Thumo.

5.4.2 Kakaretšo

Pading ye go bolelwa ka magoši a mabedi, Lefehlo le Nthumule, gotee le Leilane le Maphuthe. Leilane o be a bušwa ke Kgoši Lefehlo, mola Maphuthe e le wa Kgoši Nthumule. Bothata bo hlolega ge Leilane a itia mosadi wa gagwe Mohlatša, a bile a fetetša le mogogadi wa gagwe Morara. Sebakwa e be e le ge Mohlatša a hlatšišwa ke ge Leilane a eja nama ya serapolotšwana. Leilane o ile go sekišwa, a nanyetša ga Kgoši Nthumule ka maikemišetšo a go yo lweša magoši a mabedi ao. Mathata a kekela pele ge ba Kgoši Nthumule ba timelelwa ke Leilane yo a tšhabišitšwego ke Maphuthe bošego. Kgoši Nthumule a kgobokanya mangaka ka moka a motse wa gagwe gore ba laole tša timelo ya Leilane. Ba ile ba sa tšholotše ditaola, gwa rotoga magokobu ao a ilego a tla a ba makatša ka go topa ditaola tšela a di metša, a sepela. Ge magokobu a sobelela, gwa fihla barongwa ba Lefehlo go tla go botša Nthumule gore Lefehlo o re a mo thwanthwadiše Leilane. Go ile gwa se kwanwe ka dipolelo go fihlela barongwa bao ba ngala, ba sepela ntle le go laela. Morago ga fao gwa lwewa ntwaga ya kgaphamadi. Ke mo Leilane le Maphuthe ba thomilego go lwa,

Maphuthe a ba a lahlelwa ka legageng. Tšatši le lengwe ge Nthumule a sa kgobokantše mangaka gore ba ke ba fane maele, magokobu ale a boa gape ka bontši bjo bo fetago bja maloba. Ge a sobelela, gwa fihla batho ba Kgoši Lefehlo, ba tšea Nthumule, ba sepela naye. Morago ga fao magoši ale gotee le Leilane le Maphuthe, ba boelana.

5.4.3 Thulaganyo ya *Megokgo ya Bjoko*

Padi ye, *Megokgo ya Bjoko*, e na le thulaganyo ye e tataganego. Taba yeo e hlolwa ke gore Matsepe o šomiša molaodiši yo a anegelago batho ditaba. Malaodiši yoo ke motho yo a sa tsebjego ka ge a se na leina. Le ge go le bjalo, mmadi o mo lemoga ka dithekniki tše di itšego ge a bala.

5.4.3.1 Dithekniki tšeo di lemošago mmadi gore go na le molaodiši

- Gantši mo go nago le molaodiši, mmadi o go lemoga ka tirišo ya makgokasediri le mašalašala. Mohlala:

Ke taola ye **ke** sa ratego go ya le yona badimong, fela **wena** o ratago go ya le tša **gago** badimong – **o** ka ganetšwa ke mang?[letl. 9].

le

Banabešu, tšeo a **re** di tlogeleng[letl. 66], bjalobjalo.

Ka go dira bjalo, Matsepe o fapantšha mongwadi le molaodiši. Mongwadi o laodiša ka ga molaodiši yo a bolelago ka ga ditaba tša boLeilane. Ka gona mmadi o bala kanegelo yeo e lego ka gare ga

kanegelo. Phapano gare ga dikanegelo tšeo e bohlokwa ka ge e tšwetša moko wa ditaba pele.

- Molaodiši o fela a etšwa tseleng, a anega ditaba tše di sa amanego le tše a bego a di anega. Ka tsela yeo o hlakahlakanya ditaba. Go fa mohlala :

Ge e le mehlamu yona, aowa thobela,
e be e le gagaboyona gomme hle, o se
re ke go senyetša sebaka sa go kwa
tša Leilane le mogogadi gammogo le
mosadi wa gagwe ge ke gabola tšhipa
mosela ka go go sebela tše ke di
kwelego go Huwane [letl. 7].

Go tšwela pele o ruma ditaba tšeo ka go re:

Nxae ge ke go senyeditše sebaka, fela
o be o tla di kwa neng? Mmušo ga o
fele pelo, ngwana wa kgoši ya gešo,
yona taba yeo o sa tšwago go ekwa -
ke taola yeo ke sa ratego go ya le
yona badimong; fela ge wena o rata
go ya le tša gago badimong - O ka
ganetšwa ke mang? [letl.10].

- Molaodiši o tšama a tswaka ditaba tša kanegelo ya gagwe gore di se latelane. Ka tsela yeo o gakantšha mmadi, ka gobane ge ditaba di le ka mokgwa woo, ga di kwešišege gabotse. Ke ka fao go lemogilwego gore ditiragalo tša kgaolo I di hlathollwa mo kgaolong ya II; tša kgaolo ya III di hlalošwa mo go ya IV; mola tša kgaolo ya IV di hlathollwa kgaolong ya V; bjalobjalo. Mehlala še:

Mafelelong a kgaolo ya I:

... gomme ditaba tša ntshe di tlile ka tsela ye:
[letl. 3].

Mafelelong a kgaolo ya III :

Tša Leilane šidi: [letl.50].

Mafelelong a kgaolo ya IV :

... tša Lefehlo le Nthumule di sepetše bjang? Di
sepetše bjang hle gomme di sepetše ka tsela ye:
[letl. 72].

- Molaodiši o boeletša dikgopolo tšeo di lebanego le bophelo :

Re llela go phela, re llišwa ke go phela ...
[matl. 1, 34, 48].

Poeletšo yeo le phapantšho ya ditaba di na le mehola ye meraro: ya mathomo ke gore e šupa motho yo a laodišago; ya bobedi ke go tiiša ditaba; ya boraro ke go laetša phapantšho.

- Gape molaodiši o na le go šomiša mafoko le ditemana tšeo di hlalošago ditiragalo tše di fapanago. Mohlala:
 - Leilane o tsatsanka ... [matl. 31, 50].
 - Go lla diphalaafala ... [letl. 65].

- Bao ba tlogego ba eja ba enwa nabo ba re Nthumule o re Lefehlo ke lešimelakgano... Bao ba tlogego ba eja ba enwa nabo ba re Lefehlo o re Nthumule ke lešimelakgano... [letl. 83].

5.4.3.2 Semelo sa Molaodiši

Groenewald (1993: 51) ge a hlaloša semelo sa molaodiši o thoma ka go re:

Mathata a mmadi ke go kgetholla (a) mmakgonthe goba tebano (diteng goba histori, k.g.r., ditaba tše di lebanego le kanegelo ya mongwadi) le maaka goba seikgopolelo (ka mo molaodiši a hlalošago ditaba tša histori ka gona. Tlhalošo yeo e tšwetšwa pele ke dithekniki tše mongwadi a di šomišitšego, k.g.r. tše di lebanego le thulaganyo). Kgethollo yeo e tlo kgonega ge semelo sa molaodiši se lemogega. Ke ka lebaka leo Matsepe a hlalošago semelo sa molaodiši ka mo go loketšego tebanyo ya gagwe le moko wa ditaba ka gona. Bjale taba yeo e tlo hlokomelwa ka boripana.

- Molaodiši yo ga se motho wa go rata nnete, ga a tshepagale. Mohlala:

Se tshwenyeye ge ba re o huane, ka gore, ka gona go bolela maaka – o re tloša bodutu [letl.9].

- Molaodiši o rata go šomiša kgopolo goba filosofi ye e lebanego le bophelo, yeo a rego ke tlhathollo ya se sengwe le se sengwe se se

diregago bophelong bja motho yo mongwe le yo mongwe. Go fa mohlala:

Re llela go phela, re llišwa ke go
phela ...[matl.1, 34, 48].

le

Ge eba ke nnete lefase le ke la banna
le basadi ...[letl. 31].

Mantšu ao a boeletšwa mo taodišong gore kgopolo goba filosofi yeo e tie.

- Molaodiši o kwana le go laodiša ditaba tše le yena a sa di tsebego ka botlalo. Mabakeng a mangwe o tšama a kgopela gore le yena a di botšwe bjalo ka mmadi. Ke ka fao a rego:

Aowa, re tleleng natšo hle [letl. 2].

le

Gonabjale nna ke gakanegile, ke
gakanegilego, le se re ke le senyetša
sebaka ge ke re ga ke sa kwešiša gore
le bolela eng? [letl. 69].

A ba a re:

Bao ba bakago kgomo goba khudu,
tša bona ga di mpolaiše pelo kudu le
ge go di kwa gona ke rata go di kwa,

fela ke re hle, ga ke re ka kgang, ka
gore kgang ga e age motse - tša
magoši a mabedi a, di sepetše bjang?
[letl. 70].

- Bjale ge molaodiši a sa tsebe ditaba ka moka, mmadi o tla kgona go kgolwa tšeo a di bolelago bjang? Bothata bjo bo tlišwa ke ge molaodiši ka boyena a gana tšeo a di boletšego peleng. Mohlala:

Ke nnete gape gore o iteile mosadi wa
gagwe, gomme hle banabešo, le tla
ntshwarela ge ke re le nna nka be ke
dirile ka moo Leilane a dirilego ka
gona, ka gore le ge go lefa nka lefa –
le bona ba tla šala le mabadi le gona,
ba tla tlwaologa go hlatšišwa ke tše ke
di jago. Dihlaa ke tša ka, mpa ke ya
ka, bjale o tshwenywa ke eng?
[letl. 2-3].

Ka nako ye nngwe ge a sa bolele taba yeo o re:

Ga ke gane banabešo, nama ke a e
hwela ka ge mogologolo a šetše a ile
a re ga e bjalwe, fela godimo ga go ja
serapolotšwana gona, aowaowaowaa
[letl. 6].

- Molaodiši o tsentšha ditaba tše di fapafapanego, tše di sa lebanego le tšeo tša boLeilane, go swana le tša boHuwane, boTlhahlathi, boRathinyane, bjalobjalo (e sego tša histori / diteng). Ditaba tšeo di na

le mediro ye mebedi: wa mathomo ke go lemoša mmadi gore go na le molaodiši yo a laodišago ka go ratharatha ge a sa tsebe go anegela batho ditaba ka tshwanelo. Wa bobedi ke thekniki ye Matsepe a e šomišago ge a gatelela kgopolo goba thuto yeo molaodiši a e hlalošago mo taodišong ya gagwe, ka gobane di lebane le mathata a bophelo le bonganga, mereba, swele ya batho.

- Mabakeng a mangwe, molaodiši o diriša thekniki ya tebelelo (*'view point'*) go kgahla mmadi. Tebelelo ye e fapantšha nnete le kakanyo. Gona moo ke go fetola tebelelo. Phetolotebelelo yeo e bonala ka diretšistara tše tharo tša setaele / mongwalelo wa molaodiši; e hlaloša molaodiši wa go makatša, yo a hlanogago. Gona fao go bonala mahlakore a mararo a semelo sa molaodiši yoo:

- O a inagana

Re llela go phela, re llišwa ke go phela [letl. 1].

- O a laodiša

Banna ba ohlile maledu kua kgorong [letl.1].

- O a ruta

Šedio lena badimo – jang bose [letl.92].

le

Maphutha o hloma bjang Leilane e le yoo a bolela taba ye e kwalago [letl.87].

Go ka akaretšwa ka gore molaodiši wa Matsepe ke motho wa go se botege. Ka fao ditaba tša gagwe ga di kgodiše, di a gonotšha ka ge mmadi a lemoga gore o a mo gegea, gape o bapala ka yena. Gape go ka phethwa ka gore ke padi ya kgegeo ye e nago le metlae. Le ge go le bjalo, go lemogwa gore Matsepe o godiša maatlakgogedi ka go hlakantšha ditaba tšeo tša nnete le tša boikgopolelo.

5.4.4 Tiragalo ya Magokobu

Go beakanya ditaba tše di lebanego le tšwetšopele, Matsepe o diriša thekniki ya **tekolapejana** ka go šomiša tiragalo ya magokobu ao a tlogo ga Kgoši Nthumule makga a mabedi. Pele go ka tsinkelwa tirišo yeo ya tekolapejana, go bohlokwa go lemoga taba ye:

Ge molaodiši a hlaloša ditaba ka go di raragantšha, e ba semaka go mmadi ka gobane ditaba tšeo di beakantšwe ka tsela yeo a sa kgonego go bona ka fao di amanago ka gona. Go fa mohlala, go ya ka molaodiši, Nthumule o fentšwe ke ditaola le magokobu e sego Lefehlo le ngaka ya gagwe, Phethedi. Fela ge mongwadi a tšweletša tiragalo ya magokobu le naledi ya mosela wo motelele, e ba taba ya semaka se segolo kudu go feta tšeo tša molaodiši. Mongwadi o tšweletša tiragalo ye e sa tlwaelegago, gore mmadi a lemoge se sengwe se se tlogo. Ka fao ditsela tše pedi tše; ya molaodiši le ya mongwadi, di na le mešomo ye mebedi: ya molaodiši ke go ruma ditaba ka mokgwa wo mmadi a tlogo kgona go di amogela, mola ge mongwadi a tšweletša yeo ya semaka, a laetša mofenyi.

- **Tiragalo I**

Go timela ga Leilane ge a le ga Kgoši Nthumule go ile gwa bea Kgoši Nthumule gotee le setšhaba sa gagwe kgakanegong ye kgolo. Ge ba sa gakanegile ba ilalo, kganthe kua ga Kgoši Lefehlo le gona ba ja di sa thegele

ka phalalelo ya Leilane ga Nthumule, mola e le manaba go tloga kgale. Ge Lefehlo a roma barongwa ga Nthumule gore a mo thwanthwadiše, ka go le lengwe Nthumule o bothanya mangaka a gagwe ka moka go tla go laola ditaba tša timelo ya Leilane, yo ba bego ba mo tlemile. Kgoro ya mošate e ile mola e tletše ditaola go bile go hloka le botsenyo bja leoto, ba thoma go ya natšo ka lethetho, go bona ge ka moka di swere taba e tee. Ba ile ba sa swaragane le ditaola tše, ba bona semaka:

Thoko ya bohlabela go ile gwa rotoga leru leo le bego le šetšwe morago ke naledi ya mosela wo motelele. Le be le sešo la dikela, ka gona, ba se kwešiše gore ba ka re ke eng. Leru leo le tlike ka boiketlo go fihlela le le dihlogong tša bona moo le ilego la letela naledi yeo e ilego ya tla ya iphihla ka gare ga lona. Gore le iphihla go rotogile serupa sa magokobu a ba sa tsebego gore a tšwa kae, a re go fihla, a phatlalala gare ga motse le gare ga bona, mme a thoma go topa le go metša ditaola tšela, morago ga fao a fofela bodikela a šetše leru lela morago, ya ba gona go sepelela sa ruri ga ona! [letl.48].

Tiragalo ye ya magokobu e lebane le ditaba tše pedi tše bohlokwa:

- Letšhogo la Kgoši Nthumule.
- Maatla a Kgoši Lefehlo.

Ka tiragalo ye, mongwadi o nyaka go botša babadi gore go na le taba ye e tlogo direga. Taba yeo e lemogwa ka letšhogo le legolo la Kgoši Nthumule, leo mongwadi a le tšweletšago ka tsela ye:

Sebakeng sa go tlalwa ke pelo, Nthumule a thoma go itianya matolo ge a ba bona, a tiiša gore ke bona ba rometšego leru le naledi gammogo le magokobu ao. O be a sa tšhoga ka phošo [letl. 49].

Ka gona, letšhogo leo le lebane le batho bao ba bego ba rometšwe ke Kgoši Lefehlo. Gape tiragalo ya magokobu ao e gatelela maatla a a makatšago a Lefehlo, le gore e tla ba mofenyi wa ntwā.

▪ **Tiragalo II**

Morago ga ntwā ya Nthumule le Lefehlo, magoši a a ile a dira segwera seo go bego go le molaleng gore ke sa go no tšhelana phori mahlong, ka ge Nthumule a ile a rumula Lefehlo a sa ikhomoletše. Ge Nthumule a ekwa gore Lefehlo o ipeakantše, o re ntwā e ka no tla, a thoma go kgobokanya madira le mangaka gore ba tle ba eletšane. Ba ile mola ba sa kgobokane, e le lewatle la difahlego, yo mongwe wa bona a šupa godimo a goeletša a re bonang!

Ba ile ba bona eng ka ntle ga magokobu ale a go tla a metša ditaola tša bona! A tlile ka bontši bjo bo fetago mohlala wola, a re go fihla, a thoma go ba dikologa a fofela fasefase, ya re pele ga ge a sobelela kua go tsebjago ke ona, a be a ba agetše legora ka ditaola tšela, gona fao ba hlakana hlogo ka tshwanelo [letl 96-7].

Ba ile ba sa gakanegile fao, Phethedi a rotoga le basadi ba olela ditaola tšela ka diroto. Go tloga fao gwa ruthulwa koša ye kgolo, morago Phethedi a swara Nthumule ka seatla, ba sepela naye.

Ka fao tiragalo ya go tla ga magokobu la bobedi motseng wa Kgoši Nthumule, go ka thwe, e lebane le go tlemolla lehuto la padi ye. Gape bohlokwa bja tiragalo ye ke go gatelela ditaba le go laetša bofelo bja ditiragalo. Go ka thwe, mongwadi fa o laetša phenyo ya Kgoši Lefehlo.

5.4.5 Thumo

Go ruma ditaba tše go ka thwe, mo go *Megokgo ya Bjoko* go tšwelela mekgwa ye mebedi ya go laodiša ditiragalo. Mekgwa yeo e na le mešomo ye e fapanego. Ge molaodiši a laodiša ka go rarakanya ditaba, taba yeo e na le mošomo wa go ruma ditaba ka mo di ka kgodišago mmadi. Fela ge mongwadi a anega ditaba ka go tšweletša tiragalo ya semaka, gona go lebane le modiro wa go lemoša babadi ka tiragalo ye e sa tlogo.

5.5 NONYANA YA TOKOLOGO

5.5.1 Matseno

Ge go be go lekolwa tirišo ya tekolapejana mo go *Megokgo ya Bjoko*, go boletšwe ge Matsepe a dirišitše sebopego sa tiragalo ya magokobu le naledi ya mosela wo motelele. Go lemogilwe ge bohlokwa bja tiragalo yeo bo lebane le ditaba tše pedi, e lego letšhogo le phenyo. Mo go *Nonyana ya Tokologo*, go yo lekolwa tirišo ya tekolapejana, go hlokometšwe diboepgo tše pedi, e lego **toro** le **polelo ya Mmane Sibongile**. Tirišo yeo e yo lekolwa ka go latela lenaneo le:

- Kakaretšo
- Toro
- Polelo ya Mmane Sibongile
- Thumo

5.5.2 Kakaretšo

Nonyana ya Tokologo ke padi yeo mo go yona go bolelwago ka baratani ba babedi ba babotse, e lego Tšhaledi le Taamane. Lerato la bona le thoma ka setimeleng, ge bobedi bo etela Tshwane. Ge ba fihla Tshwane, Tšhaledi o etela ga rakgadiagwe kgafetšakgafetša ka ge a be a utswitšwe pelo ke lekgarebjana leo. Ba rile go gahlana gape bokgobapuku, Tšhaledi a phulela Taamane sa mafahleng a gagwe go tloga mola ba gahlanago ge ba swere leeto. Go tloga fao gwa napa gwa gotela mollo wa lerato magareng ga bona. Taba ya go ratana ga bona e thoma go lemogwa ke Mmane Sibongile, yo a go napa a lemoša monna wa gagwe Lesiba ka ga yona.

Bothata bo thoma ge Taamane a kganyoga mošomo wa bobontšhi. O tsenela diphadišano ebile o thopa difoka. Tšhaledi o ile a se kwane le taba ya go ba mmontšhi ga Taamane, a re ga se mošomo wo o swanetšego mosadi. Gona fao Taamane a bona e ke Tšhaledi o a mo gatelela, mola a nyaka bophelo bja bolokologi. Le ge go le bjalo, Tšhaledi a ntšhetša Taamane magadi. Morago ga lenyalo, dikgakgano tša no tšwela pele mo Taamane a go ba a tšhabela Tšhaledi. Ge a fihla Meadowlands, o ratana le Max, morago ba a kgaogana. Taamane o gahlana gape le Tšhaledi, ebile o a ima. Ka morago o boela go Max, ba a nyalana. Ge Max a bolailwe, Taamane o iša bana go Tšhaledi, o boela Gauteng. Ge tša Gauteng di mo hlafetše, o kgopela tshwarelo go Tšhaledi, ba a boelana.

Baanegwathwadi pading ye, ke Tšhaledi le Taamane. Ke baratani ba bafsa, bao ba thulanago ka dikgopolo. Le ge go le bjalo, mmadi o kgona go itswalanya le bona ka ge go se na bošula bjo ba bo dirago. Ge ba kopana leetong la go ya Tshwane, Tšhaledi o bontšha lerato leo a nago le lona go Taamane ka go mo thuša ge a nyaka go hlagelwa ke dikotsi. Morago ga fao o sa laetša kgahlego go yena ka go mmonšha ditsela tša go fihla ga rangwaneagwe gore a se lahlege. Ge ba arogana, Taamane o tlelwa ke kholofelo ya gore o tla bonana le Tšhaledi

gape, le gona kgauswinyana. Taba yeo e laetša bogolo bja lerato la gagwe go lesogana le.

Go tšwetša pele ditaba tša kalotaba ya padi ye, Kekana o diriša thekniki ya tekolapejana ka go šomiša **toro** ya Taamane le **polelo** ya Mmane Sibongile.

5.5.3 Toro

Bošegong bja mathomo ge Taamane a le ga Lesiba, o lora toro ye šoro. O be a sepela a sa tsebe mo a yago. Legodimo e le le lebotse ka mmala wa gauta. Ka mathoko ga tsela go le mabue a mebalabala, ka monkgo wo bosana. Dinonyana di fofela kua le kua ka boiketlo, mola meetse a noka a ela wa go thabiša pelo. O ile a dula fase moriting wa mohlare a ipotšiša dipotšišo malebana le sebopiwa se go thwego ke motho. O be a makala gore motho a ka no bopelwa go phela bophelo bja masetlapelo, morago ga fao a hlokofala? A sa ile le menagano, a kwa lentšu la Tšhaledi le mmitša le le bodibeng bja go šiiša. Tšhaledi o be a ntšhitše letsogo a mmiletša go yena. A sa dikadika go ya go Tšhaledi, gwa rotoga sefatanaga seo se tšamago se gata mabue ale a mabotse. Taamane a se namela, a ba mootledi. Tseleng a amogwa ke katse ya se lebanya leopeng la go šiiša. Tšhaledi a gogela Taamane ka ntle ga sefatanaga seo.

Tirišo ya toro e na le mešomo ye mebedi:

- Go utolla kgaogano ya Tšhaledi leTaamane.
- Go laetša poelano ya baratani bao.

Ka go realo, tšweletšo yeo ya toro, e lekola mathata a baratani bao le go felela ga ona, ge ba swarelana.

5.5.4 Polelo ya Mmane Sibongile

Ge Tšhaledi le Taamane ba sa iphihlile ka lerato la bona, mmaneagwe Sibongile o thoma go lemoga gore go na le se sengwe seo se belaetšago magareng ga bona. Taba yeo e utollwa ke polelo ya gagwe ge a botša monna wa gagwe Lesiba ka go re:

"Go reng naa tatagobanake, tša ka geno di eme ka sebopego sefe ge eka di tla re gakantšha bjale?"

"O ra eng? Etšwa ka taba mosadi".

"Ka tšwa ka taba nna! Aowa, o a nkwa ke botšiša wene gore tša geno di reng?"

"Di reng ka eng?"

"O ra gore ga o kwe ditšhipi ge di lla naa?"

"Ditšhipi! Tša eng? Nna ga ke kwe selo".

"Ditšhipi tša lenyalo la Tšhaledi le Taamane. Ke a le profeta. Hei! Banna le a makatša, taba e no direga ka fase ga dinko tša lena eupša la se e lemoge."

Ao! Kganthe Tšhaledi le Taamane ge ba ilalo ba a rata ..." [letl. 18-19].

Polelo ya Mmane Sibongile e bohlokwa ka ge e utolla taba ye nngwe ye bohlokwa, ye mmadi a swanetšego go e tseba, e lego lenyalo la Tšhaledi le Taamane le le lego kgauswikgauswi. Le ge go le bjalo, mmadi o lemoga gore lerato leo la Tšhaledi le Taamane le tswakilwe ka mathata. Taba yeo e tshwenya mmadi ka ge a sa tsebe gore banyalani bao ba tla feletša ba le mmogo goba aowa. Mathata ao a bona a ka akaretšwa ka mokgwa wo:

- Taamane o rata go ba mmontšhi, fela Tšhaledi o re ga se mošomo wa mosadi.

Bohlokwa bja thulano ye ke gore e godiša maatlakgogedi ka gore mmadi o lemoga kgaogano ya baratani ba, gomme o rata go bona ge taba yeo e tla ba nnete.

- Taamane o rata bolokologi, o tšhabela Tšhaledi, o ratana le Max.

Thulano ye e godiša taba ya go tlogelana ga boTšhaledi, ka fao e goga maikutlo a babadi, ba rata go tseba pheletšo ya ditaba.

- Taamane o a ima, fela ga a rate bana.

Ge ditaba di le ka tsela yeo, babadi ba rata go tseba gore Max o tla amogela Taamane le bana, le gore Tšhaledi o tla napa a hwelela bana na? Ka gona, thulano ye e hlogohla maikutlo a mmadi go balela pele.

- Taamane o nyalwa ke Max.

Thulagano ye e šupa gore Taamane le Tšhaledi ba ka se sa bonana. Fela mmadi o nyaka go tseba gore nnete mathata a a tla kgaoganya baratani bao sa ruri? Ka fao o gapeletšega go bala go iša pele.

- Taamane o iša bana go Tšhaledi.

Fa mmadi o lemoga gore Taamane le Tšhaledi ba tlogelana sa ruri, eupša o sa na le lehutšo la gore ba ka boelanywa ke bana bao ba lego go Tšhaledi. Taba yeo e napile e gapeletša mmadi go nyaka nnete.

5.5.5 Thumo

Go ka rungwa ka gore Kekana o dirišitše dibopego tše pedi tša tekolapejana, e lego toro le polelo ya moanegwathuši, Mmane Sibongile, go goka kgahlego ya mmadi. Toro yeo e lebane le mediro ye mebedi: wa mathomo ke go utolla mathata a Taamane le Tšhaledi mola wa bobedi e le go laetša babadi gore mafelelong ba tlo boelana. Polelo ya Mmane Sibongile e lebane le go bega lenyalo la Taamane le Tšhaledi. Ka fao go ka thwe, toro yeo gabotse e tlaleletša taba yeo e utollwago ke polelo ya Mmane Sibongile.

5.6 KAKARETŠO

Tirišo ya tekolapejana dipading tše, *Noto-ya-Masogana*, *Megokgo ya Bjoko* le *Nonyana ya Tokologo*, e sekasekilwe. Mo go *Noto-ya-Masogana*, go lemogilwe ge tirišo ya moriti e na le mohola wa go utolla mathata ao a tlogo hlagela Mamahlo; mola toro e lemoša gore mathata ao a tlo rarologa. Sebopego sa tiragalo ya magokobu mo go *Megokgo ya Bjoko*, se na le mošomo wa go sebotša ka ga ntwā yeo e tlogo lwewa le go fenyā ga Lefehlo. Mo go *Nonyana ya Tokologo*, go boletšwe ka dibopego tše pedi, toro le polelo. Mošomo wa toro ke go utolla mathata a lenyalo la Taamane le Tšhaledi, le go boelana ga bona. Polelo yona go boletšwe ge e lebane le go bega lenyalo la baratani bao, Taamane le Tšhaledi.

KGAOLO YA BOSELELA

6.1 TEKOLAPEJANA II

6.1.1 Matseno

Tirišo ya thekniki ya tekolapejana kgaolong ye, e yo ahlaahlwa ka go šomiša dibopego tše di latelago:

- Motifi
- Seema
- Letswalo
- Ditaola
- Pono

Tirišo yeo e tlo tsinkelwa mo dipukung tše:

A mo swina ngwanana' thakana (1991)

Leretheng la Mohwelere (1996)

Mahlatse a Madimabe (1981)

Ke dirišitšwe ke Wena (1994)

6.2 A MO SWINA NGWANANA' THAKANA

6.2.1 Matseno

Mo go *A mo swina ngwanana' thakana*, tirišo ya theknini ye ya tekolapejana e yo lekolwa ka go hlokomela sebopego sa **motifi** wo o tšweletšwago ke go boeletšwa ga thaetlele ya terama ye. Go yo latelwa lenaneo le:

- Kakaretšo
- Motifi
- Thumo

6.2.2 Kakaretšo

Terameng ye go boletwa ka lapa la Lekope le Mologadi. Ba na le barwa ba babedi, Modupi le Segola gotee le lebenkele. Bothata bo thoma ge Lekope a ntšha barwa ka fao lebenkeleng a re ba mo senyetša kgwebo. Ge go sa theeditšwe tša barwa, Mologadi o lemoga gore Lekope o na le motlabo, e lego Mmatlala. Go leka go buša Lekope ka gae, Mologadi o etela Ngaka Matonya gore a mo thuše. Ge Lekope a ekwa gore Mologadi o mo tšwela dingakeng, o a fufula, o tšwa ka lapeng, o dula le Mmatlala. Mmatlala o botša Lekope gore a mo nyale. Taba ya Lekope ya go ngala lapa e thoma go tshwenya ba lapa ka moka. Morwarragwe, Thomo, o a bitšwa gore a tle a mo eletše. Lekope o phaela dikeletšo tša bona thoko. Mmatlala o hlohleletša Lekope gore a hlale Mologadi ba tle ba kgone go aga lapa semmušo. Lekope o fiwa lengwalo la tlhalo, Mologadi o abilwa ngwako; barwa ba fiwa laesense ya ditaxi. Morago ga lenyalo, Mmatlala o tsoša mathata, o re Lekope o fa barwa ba gagwe tšhelete. O thoma go sepela le Mokalabi dihoteleng. Ge Lekope a thoma go lemoga mathaitshai ao a Mmatlala, o tlelwa ke malwetši, o išwa bookelong. Mmatlala o šala a hula Lekope thoto ya lebenkele. Lekope ge a boa, o kgopela tshwarelo go Mologadi, ba a swarelana.

Baanegwathwadi ba terama ye ke Lekope, Mologadi le Mmatlala. Mmatlala ke motho wa go se loke, wa moradia. Ka fao mmadi ga a ikgweranye le yena. Mmadi o rata go bona a nyamile ka ge a tshwenya Mologadi ka go mo amoga monna. Mologadi ke mosadi wa go loka, wa go rata go aga lapa la gagwe. Ka gona mmadi o itswalanya le yena, o mo kwela bohloko ge a hlalwa ke Lekope. Lekope ke motho wa go se loke, ka ge e le moradia ebile a sa hlomphe lapa la gagwe. Ka tsela yeo, babadi ga ba mo rate. Le ge go le bjalo, babadi ba

gapeletšega go ikgweranya le yena ka baka la go loka ga Mologadi. Ka lebaka leo, babadi ba nyaka gore a tlogele motho yoo wa go se loke (Mmatlala), a boele lapeng la gagwe ka gobane ke monna wa Mologadi, yo babadi ba mo kwelago bohloko. Godimo ga fao, babadi ba nyaka gore Mologadi a boe a phele a thabile a ratana le Lekope.

Go tloga mathomong a ditaba, go lemogwa gore terama ye e tletše ka dithulano tšeo di thulantšhago dikgopolo tše pedi, e lego go loka le go se loke. Go tloga fa go yo hlokomelwa dithulano tšeo le ka mokgwa wo di godišago mathata a terama ye ka gona.

- Thulano gare Lekope le barwa.

Lekope o raka boModupi ka lebenkeleng. Thulano ye e tšweletša mathomo a go šwalalanywa ga lapa la Lekope. E na le mošomo wa go godiša maatlakgogedi. Mmadi o rata go bona ge Lekope a tla thuba lapa.

- Thulano gare ga Lekope le Mologadi.

Mologadi o tšwa ga Ngaka Matonya. Thulano ye e napile e nametša seemo se se befilego sa ditaba thaba. Mmadi o lemoga kgaogano ya Lekope le Mologadi ka ge Lekope a befetšwe. Go gola phišego ya go rata go bona pheletšo ya ditaba.

- Thulano gare ga boModupi le Mmatlala.

Modupi o rongwa go loša Mmatlala. Lekope o befedišwa ke boitshwaro bja boModupi. Mmadi o lemoga gore Lekope a ka napa a ngalela lapa sa ruri. O fišegelwa go bona ge nnete a tla dira bjalo.

- Thulano gare ga Lekope le Thomo.

Thomo o leka go eletša Lekope gore a boe ka lapeng. Lekope o a ngangabala. Ge mmadi a lemogile gore Lekope o nyatša le ngwana' mmangwe, o thoma go bona gore Lekope a ka se sa boela gae. Le ge go le bjalo, mmadi ga a lese go balela pele, go bona seemo sa ditaba.

- Thulano gare ga Lekope le Mmatlala.

Mmatlala o re Lekope o fa barwa tšhelete, o thoma mathaitai le Mokalabi. Ye ke thulano ye e bontšhago gore ditaba di ya mafelelong. Ke thulano ye e laetšago kotlo ya Lekope. Fela mmadi o sa fišegelwa go bona ge a welwa ke kotlo yeo. Bohlokwa bja dithulano tše ke go godiša mathata ao a yogo direga kua mafelelong.

Ka ntle le tirišo yeo ya dithulano, Serudu o tšwela pele go godiša maatlakgogedi ka go diriša thekniki ya **tekolapejana** ka tsela ya **motifi** wo o tšwelelago ka poeletšo ya **thaetlele** ya terama ye, ye e rego *A mo swina ngwanana'thakana*. Fela pele go ka lekolwa tirišo yeo, go bohlokwa go hlaloša dikgopolo tše pedi tše, motifi le thaetlele.

- **Motifi**

Kayser o bolela ka ga motifi le *Leitmotiv*. Dithalošo tša dikgopolo tšeo di lebane gabotse le motifi wo o šomišwago mo theseseng ye. Ge a hlaloša *Leitmotiv* o re ke:

...das wiederholte Auftauchen eines Gegenstandes an bedeutsames Stelle [1948: 71].

Polelo ye e šupa gore *Leitmotiv* ke poeletšo ya selo mo lefelong le le itšego, gomme lefelo leo selo se se boeletšwago go lona, le bohlokwa, ka ge e le fao go utollwago taba yeo e tlogo direga kua pele. Gape Kayser (1948: 60) o tšwela pele ka go hlaloša kgopolo ye motifi, gomme o re:

Das Motiv ist eine sich wiederholende, typische und das heiszt also menschlich bedeutungsvolle Situation. In diesem character als Situation liegt es begründet, dasz die Motive auf ein Vorher und Nachher weinsen. Die Situation ist entstanden, und ihre Spannung verlangt nach einer Lösung.

Seo Kayser a se gatelelago fa ke gore motifi ga o šupe fela poeletšo ya selo, eupša o šupa le poeletšo ya ditiragalo. Gantši selo goba tiragalo yeo, e ba ye e tlwaelegilego. Gape motifi o na le mošomo wa go laetša tše di fetilego goba go lekola tše di sa tlogo.

- **Thaetlele**

John Fisher (Wilsmore 1987: 403) mo taodišwaneng ya gagwe ya go bitšwa, *Entitling*, o hlaloša kgopolo ye thaetlele ka go re:

Attending to titles, even subtitles, is in some instances absolutely essential to understanding, evaluating and interpreting.

Tabakgolo ye e tšweletšwago mo, malebana le thaetlele, ke gore thaetlele e swanetše go kwešišwa. Go tlaleletša le go gatelela kgopolo ye, Mojalefa (1995:97) o hlaloša thaetlele ka go re:

Thaetlele ke leina la puku goba kgoboketšo ya direto, bjalo ka ge re bolela ka *Megokgo ya bjoko* (Matsepe, O.K), goba *Seriti sa Thabantsho* (Ramaila, E.M), *Praise of Animals in Northern Sotho* (Lekgothoane, S.K), bjalobjalo. Ye e bitšwa thaetlele ya kgoboketšo goba puku. Gape go na le thaetlele ya sereto, 'Noko', 'Phiri' (Lekgothoane) 'Kgoši Mampuru', 'Kgoši Sekhukhune' (Ramaila), 'Nna nka se je dipute', 'Le ahlola sepitša bakgalabje' (Nkadimeng), bjalobjalo.

Ka fao go ka thwe, thaetlele ke kgopolo ye e šupago leina la sengwalo se se itšego; gape e bohlokwa.

o **Mediro ya thaetlele**

Fowler (1982: 96) o swantšha thaetlele le seka (*'emblem'*), lebja (*'tag'*) goba sekafoko, le ge e le senaganwa (*'abstraction'*) go kgethologanya mehuta ye e fapafapanego ya direto tše kopana ka yona. Godimo ga fao, kamano magareng ga dielemente tšeo tša sekai, di gapeletšwa go ba le thaetlele, sekathaetlelenyana (*'motto subtitle'*), diswantšho le seo a se bitšago (*'verse explanation'*). Ka gona, go ka thwe, thaetlele, ke karolo ya sereto goba tlhalošo ya sona.

Go tšwela pele John Hollander (Fowler, 1982: 26) o bolela gore dithaetlele ke maikemišetšo a dipego tše di itšego ka gobane di fela di tlaleletšwa sengwalong. Ke ka lebaka leo a rego thaetlele e na le modiro wa tlhagišo (*'presentational function'*). Gape Jerrold Levinson (Wilsmore, 1987: 401) o gatelela gore thaetlele e bohlokwa ka ge e kgona go ba le khuetšo godimo ga sengwalo.

o **Mehuta ya dithaetlele**

Go ya ka Mojalefa (1995: 95), mehuta ya dithaetlele e akaretša:

- Tša mokgwa wa Victoria tša direto tše kopana; tšona ke direto tše kopana tša go retwa ke batho ba Victoria kua bogare bja Afrika.
- Tša sererwa. Tšona di lebane le sererwa mo sengwalong. Mohlala, *Nonyana ya Tokologo* ya go ngwalwa ke Kekana (1985).
- Tša moko wa ditaba. Tšona di lebane le moko wa ditaba mo pukung. Mohlala, *Letsogo la Molao* ya Mphahlele (1984).
- Tša tsopolo ya ka gare, kudu mothaladi wa mathomo wa tlhabeletšo.
- Tša sekatšhišinyo (*'symbolic suggestion'*). Ke tšeo di lemošago babadi ka seo ba ka gahlanago naso ka gare ga sengwalo. Mohlala, *Megokgo ya Bjoko* ka Matsepe (1968).

Ge go tsinkelwa mehuta ye ya dithaetlele, go lemogwa gore thaetlele ye ya terama ya Serudu, *A mo swina ngwana' thakana*, ke mohuta wa yeo ya sekatšhišinyo (*'symbolic suggestion'*). Bohlokwa bja yona bo lebane le go lemoša babadi gore ka gare ga puku ye, yo mongwe wa baanegwa o tlo kwešwa bohloko. Ka tsela yeo, maatlakgogedi a a gola, ge babadi ba rata go tseba yo a tlogo wela mathateng.

Dikgopolo tše pedi tšeo, motifi le thaetlele, ge di hlalošitšwe, bjalo go yo lekolwa tirišo ya sebopego seo sa motifi terameng ye.

6.2.3 Motifi

Tirišo ya motifi mo go *A mo swina ngwanana' thakana* e tšweletšwa ka poeletšo ya thaetlele ya terama ye mo go kalotaba (1: 5); gomme ya boeletšwa le mo go tlemollo ya lehuto (5: 1, 5: 5, le 5: 6).

Tema 1:5

Lekope o kwele ka pudiyatsela gore Mologadi o tšwa ga Matonya. O leba gae a bedile. Ge a fihla Mologadi o mo amogela ka go mo fa dijo. Lekope o a di gana o re a ka mo loya. Ba a fotlelana, Lekope ebile o a ngala, o tšwa ka lapeng o re a ka se sa le bea ka fao ga gagwe. Ge a etšwa ka sefero, Mologadi o mo felegetša ka mantšu a:

Go lokile sepela o yo dula le mofefane yoo wa gago. Le tla bona. Mpho šea! O tla nkgopola tšatši le lengwe **a go swinne ngwanana' thakana**. O tla keta ka wena diketo. O tla go bintšha mmantshegele o sa rate. A lešilo la monna baetena! [letl. 14].

Mantšu ao a swiswadišwego mo temaneng ye, a bohlokwa ka ge a etšwa molomong wa motho yo mmadi a ikgwerantšego le yena (Mologadi). Ka ge e le motho wa go loka, polelo ya gagwe e gatelela gore wa go se loke (Lekope) o tlo welwa ke mathata.

Ge lehuto la terama ye le tlemollwa, Serudu o tšwela pele go diriša lefokwana leo la thaetlele ditemaneng tše di latelago ka tsela ye:

Tema 5:1

Ba lapa la Lekope ba lemogile gore Mmatlala o thomile go tlaiša Lekope. Modupi o tiišetša taba yeo ka go bolela gore o bone Mmatlala a na le monna yo mongwe hoteleng. Gona fao Mologadi o re go bona :

Ke mmoditše Lekope ka re **o tla mo swina
ngwanana' thakana** [letl. 85].

Mo go tlo lemogwa gore le ge Mologadi a ntšha mantšu ao, fela pelo ya gagwe e bohloko. O kwela monna wa gagwe bohloko ge a hlagetšwe ke bothata. Taba yeo e tiišetša go loka ga Mologadi.

Gape ge Mologadi a ekwa gore ba ga Nadinadi ba na le mathata, Mologadi o re:

Ašii! A ba ye kua! Ge Lekope a sepela ba be ba
ntshega sekwaebane, **ba re ngwanana' thakana
o ntshwinne!** A ba swinege [letl. 86].

Le gona fa, le ge Mologadi a realo, ga se gore o thabišwa ke mathata ao a lapa la Nadinadi. Taba ye e sa gatelela se se tlogo diregela Lekope.

Temana 5:5

Modupi le Segola ba hweditše Mmatlala gape hoteleng ya Mojasagagwe. Ba fihla gae ba laodišetša Mmagobona, le ka fao a ba befedišitšego ka gona ge a be a na le Mokalabi. Gona fao Mologadi o re:

Lekope yena ke mmoditše gore **o tla mo swina ngwanana' thakana**. Šo lehono o mo ntšheditše mokgwa [letl. 100].

Fa Mologadi o lemoga gore bjale gona monna wa gagwe o tsene ka mo go fišago. Ngwanenyana o keta ka yena diketo. Le ge a bolela pele ga bao boModupi ka mokgwa woo, fela pelo ya gagwe yona e robegile ge monna wa gagwe a ewa. Le gona fa, go ba le pelo ye botse ya Mologadi go sa gatelelwa. Gape ge Mologadi a ekwa gore Lekope o a babja, ka ge Mmatlala a mo fa mathata, o re:

Ge e le Lekope o tla bona ka go fetša. Ka mma a hwile, **o tla mo swina ngwanana' thakana**. Badimo le bona šeba ka mo ba tla mmintšha koša ya bošego [letl. 102].

Seo Mologadi a se lemogilego ke gore bjale go phethegile ka monna wa gagwe. Le ge a bolela ka mokgwa woo, ga se gore o thabišwa ke ge Lekope a wele. O sa mo kwela bohloko. Ka fao mantšu a gagwe a sa tiišetša gore ke motho wa go loka.

Tema 5:6

Lapeng la Lekope le Mmatlala. Lekope o malaong o babja wa lehu. O išwa bookelong. Ge Pebetse a kgala Mmatlala ge a kweša Lekope bohloko, Mmatlala ga a mo šetše, o šala a bolela a nnoši, o re:

Nka se tsoge ke ile go mo hlola. O tla re ge a boa mo, ge e le gore o sa tla boa, pelo ya mmeta a fetoga kota. **Ke tla mo swina nna ngwanana'**

thakana. O tla lahla go bapalela baneng, dithaka
tša gagwe di le gona [letl. 105].

Mmatlala o bolela ka boikgantšho. O tlo dira Lekope bošula. Polelo ya gagwe e laetša go se mo kwele bohloko. Gape o ka re o duma ge Lekope a ka yela sa ruri bookelong. Taba yeo e gatelela go se loke ga gagwe.

6.2.4 Thumo

Terameng ye go lemogilwe gore Serudu o thulantšha go loka le go se loke, ka ge Mmatlala wa go se loke a thulana le Mologadi wa go loka. Le ge Lekope a sa ratwe, ge a wetše mathatang, o kwelwa bohloko ka lebaka la go loka ga mosadi wa gagwe, Mologadi. Gape tirišo ya poeletšo ya thaetlele ya puku ye, e na le mediro ye mebedi: (a) wa go lekola pejana ge Lekope a tlo wela mathateng, le (b) wa go fapantšha go loka (Mologadi) le go se loke (Mmatlala). Taba yeo e godiša thulano, yeo e tlišago maatlakgogedi.

6.3 LERETHENG LA MOHWELERE

6.3.1 Matseno

Nakong ya ge go lekolwa tirišo ya tekolapejana mo go *A mo swina ngwanana' thakana*, go boletšwe gore Serudu o šomišitše thekniki ye ka sebopego sa **motifi** wo o tšweletšwago ke thaetlele ya terama yeo ka boyona. Gape go lemogilwe ge bohlokwa bja motifi bo lebane le go lekola gotee le go laetša mafelelong a ditaba. Mo tiragatšong ye ya *Leretheng la Mohwelere*, tirišo ya tekolapejana e ilo lekolwa ka go hlokomela diboepgo tše tharo, e lego **seema**, **letswalo** le **toro**. Lenaneo leo le yago go latelwa ke le:

- Kakaretšo
- Seema

- Letswalo
- Toro
- Thumo

6.3.2 Kakaretšo

Tiragatšo ye, *Leretheng la Mohwelere*, e mabapi le rakgwebo, Lekgeswa, le mosadi wa gagwe, Ntemoge, gotee le bana. Ba na le bašomedi ba babedi, Leuba le Kalatšane. Thulano terameng ye, e thoma ge Lekgeswa a thwala mošomedi wa boraro, Nkganyoge, ka kgang. Ge Ntemoge a etela lebenkeleng, o makala a ruthulwa ke letswalo ge a hwetša mosetsana yoo. Bothata bo golela pele ge Lekgeswa a loša Nkganyoge, ba bile ba kwana ka dipolelo. Ge Ntemoge a lemogile taba ya go ratana moo ga bona, o latelela Nkganyoga lebenkeleng, ba a hlapaolana. Ge Lekgeswa a fihla ka gae mantšiboa ao, o fotlelana le Ntemoge ebile o mo iša seatla. Ditaba di bile di fihla mošate, Lekgeswa o rengwa dikgomo tše pedi. Morago ga tsheko, Nkganyoge o hlohleletša Lekgeswa gore a rake Leuba lebenkeleng, go šale yena metšheneng ya tšhelete. Ge Nkganyoge a lemoga gore bjale gona tšhelete e kokotletše, o kwana le dikebeka gore di ka tla tša phethagatša morero wola wa bona. Pele ga leeto la go ya Manyeleti, Ntemoge o lora toro ya go hlobaetša. Ge a botša Lekgeswa tša toro yeo, Lekgeswa o di phaela thoko. Go fihleng ga bona fao Manyeleti, ba welwa ke leru le leso ge dikebeka di ba hlasela, Lekgeswa a bile a hulwa diketekete tša diranta. Ge a fihla gae o anegela mosadi, ya ba go itshola a sa fetše.

Lekgeswa, Ntemoge le Nkganyoge ke baanegwathwadi ba terama ye. Go lemoga dimelo tša bona, mmadi o thušwa ke maina a bona ao gape a mo kgontšhago go bona wa go loka le wa go se loke.

Lekgeswa ke motho wa go rata basadi. Leina la gagwe le bile le seabe go bopa semelo sa gagwe, ka gore o ile Nkganyoge a sa fihla, a be a setše a mo wela ka

tša lerato. Ke ka lebaka leo mmadi a sa ikgweranyego le yena. Ke motho wa go se loke.

Ntemoge ke motho wa go loka, yo a kgonago go lemoga ditaba di sa le kgole. O rile Nkganyoge a sa re phuu! a be a šetše a mo topile kgale gore o tlo mo amoga monna. Ka fao leina la gagwe le na le kamano le semelo sa gagwe. Ka lebaka la botho bja gagwe, mmadi o ikamanya le yena, o mo kwela bohloko ge monna a mo tlontlolla.

Nkanyoge ke kobaobane; lerato la gagwe ga le hlaole. Ka fao leina la gagwe le lebane thwii le mekgwa ya gagwe. Ka lebaka leo ga se wa go loka ebile mmadi ga a mo rate.

Ge ditiragalo tša terama ye di tšwelela, go lemogwa gore Matsimela o thulantšha molwantšhwa (Lekgeswa) le molwantšhi (Ntemoge), bao ba hlohleletšwago ke Nkganyoge. Ge thulano e le ka tsela ye, e tšweletša mathata ka ge go loka go thulana le go se loke. Le ge go le ka mokgwa woo, dithulano tšeo di bohlokwa ka ge di na le modiro wa go godiša maatlakgogedi, ao a hlolwago ke ge bothata bo gola kgato ka kgato. Bjale go yo hlokomelwa taba ya dithulano mo go *Leretheng la Mohwelere* le ka fao di kgonago go godiša mathata ka gona.

- Thulano gare ga Lekgeswa le Ntemoge

Lekgeswa o gapeletša go thwala Nkganyoge, ebile ba a ratana. Ntemoge ga a nyake mošomedi wa mosadi. Thulano ye e tšweletša bothata bjo bo tlogo hlaga ge Lekgeswa a nyatša mosadi. E na le modiro wa go godiša phišego ya mmadi. O rata go bona ge Lekgeswa a tla hlala mosadi.

- Thulano gare ga Ntemoge le Nkganyoge

Ntemoge o lwa le Nkganyoge lebenkeleng. Ge ditaba di eme ka tsela ye, babadi ba rata go tseba yo Lekgeswa a tlogo feletša a dutše le yena gare ga basadi bao ba babedi. Thulano ye e tšwela pele go godiša mathata a tlogelano ya Lekgeswa le Ntemoge. Ka gona babadi ba bala ba tiišitše, go bona sephetho sa Lekgeswa.

- Thulano gare ga Lekgeswa le Ntemoge.

Ge Ntemoge le Nkganyoge ba fapane, Lekgeswa o itia mosadi. Thulano ye e godiša maatlakgogedi go fetela pele. O ka re Lekgeswa o tla nyatša Ntemoge sa ruri. Ka tsela yeo, e aga maikutlo a phišego go mmadi.

- Thulano gare ga Lekgeswa le Ntemoge.

Lekgeswa o gapeletša go ya Manyeleti. Ntemoge ga a rate ge a tšea leeto leo, le na le kotsi. Ye ke thulano ye e laetšago gore bjale ditaba di fihla seremong. O ka re Lekgeswa o tlo aparelwa ke mathata. Fela mmadi ga a lese go balela pele, go kgonthiša bofelo bja ditiragalo. Ka gona, go ka thwe dithulano tše di bohlokwa ka gobane di utollela mmadi ditaba tšeo di tlogo direga ka mafelelong.

Ka ntle le tirišo ya dithulano, Matsimela o šomiša thekniki ya tekolapejana ka tsela ya **seema**, **letswalo** le **toro** go goketša babadi.

6.3.3 Seema

La mathomo ge mmadi a kopanya mahlo le terama ye ya Matsimela, o gahlana le thaetlele ya yona ye e rego *Leretheng la Mohwelere*. Thaetlele ye ke karolwana ya mafelelo ya lefokwana la seema se **'Popotela ye e sa kwego, e**

wetše leretheng la mohwelere'. Molaetša wa seema se o bolela gore gantši ge motho a gana dikeletšo, o atiša go fela a wela mathateng. Mo pukung ye, Lekgeswa o hlokomologile dikeletšo tša mosadi wa gagwe, gomme a wela mathateng.

6.3.4 Letswalo

Lekgeswa le Ntemoge ba ile ge ba rerišana ka ga go thwalwa ga Nkganyoge ka lebenkeleng, Ntemoge ka sesadi a leka go lemoša monna yo wa gagwe kotsi ya go šomelwa ke basetsana. Le ge go le bjalo, Lekgeswa o phaetše dikeletšo tša mosadi thoko, a gapeletša go thwala kgarebjana yeo ka kgang. Ge Ntemoge a fihla lebenkeleng, o thoma go gakanega ge a bona Nkganyoga a šetše a thwetšwe ebile a beilwe metšheneng ya ditšhelete, mošomo o tšhaba diatla. Morago ga go botšiša mosetsana maina le batswadi, Ntemoge o re go Leuba:

Motho yo monna Leuba, ga ke mmone gabotse.

Hleng ke no ba le **letswalo** ge ke mmona? [letl. 14].

Ka gona, go itiwa ke letswalo fao ga Ntemoge, go na le mohola wa go lemoša mmadi gore a hlokomele taba ye nngwe, ye kgolo yeo e yago go diragalela Lekgeswa kua pele. Ka tsela yeo go ka thwe mošomo wo mogolo wa letswalo ke go utolla mafelelo a ditaba.

6.3.5 Toro

Ka masa a letšatši le lengwe Lekgeswa o ile a sa patlamile, ya ba Ntemoge o šetše a tsogile a kokobane setulong. Gona fao a thoma go tšhela Lekgeswa ka tša toro ye ya go lala e mo hlobile boroko. O boletše gore o lorile Mmagokgaši a swere leeto la go ya Matibidi le Kganki. Ba ile ba sa itebetše, gwa fihla dikebeka tša ba hlakola dilwanalwana tšeo ba bego ba di swere.

Ge go hlokomedišišwa tirišo ya toro ye, go lemogwa gore e na le modiro wa go tlaleletša le go tiiša mošomo wa thaetlele le letswalo, ka gore mmadi o šetše a lemogile mafelelong a ditaba ge Ntemoge a itiwa ke letswalo, le ge ka nako yeo a be a sa tsebe gore ditaba tšeo di tlo felela ka mokgwa ofe. Le ge go le bjalo, toro yeo e sa godiša maatlakgogedi. Babadi ba rata go bona ge Lekgeswa a wela kotsing yeo e ukangwago.

6.3.6 Thumo

Go ruma ditaba tše go ka thwe, Matsimela o diriša dithulano tšeo di godišago mathata. Gape go lemogilwe ge dithulano tšeo di lebane le kgodišo ya maatlakgogedi. Godimo ga fao, mongwadi o goga šedi ya mmadi ka go diriša thekniki ya tekolapejana ka tsela ya thaetlele, letswalo le toro. Bohlokwa bja thaetlele ke go utolla ditiragalo tša sengwalo. Letswalo le lebane le thumo ya ditaba mola toro e tiišetša ditaba tšeo di laeditšwego ke letswalo.

6.4 MAHLATSE A MADIMABE

6.4.1 Matseno

Ge go be go lekolwa tirišo ya tekolapejana mo go terama ye, *Leretheng la Mohwelere*, go lebeletšwe dibopego tše tharo, e lego **seema**, **letswalo** le **toro**. Mohola wa seema, go thwe, o lebane le kutollo ya ditiragalo tša puku; letswalo le na le mošomo wa go laetša mafelelo a ditaba, mola toro e thuša go tiišetša ditaba tše di lekotšwego ke thaetlele le letswalo. Bjale mo go *Mahlatse a Madimabe*, go tlo hlokomelwa sebopego sa **ditaola** ka go šomiša lenaneo le:

- Kakaretšo
- Ditaola
- Thumo

6.4.2 Kakaretšo

Motseng wa Kgoši Sebego go na le mokgomana yo a bitšwago Motšhelatšhego, mola mohumagadi wa gagwe e le Nthapedišeng. Bona ba ile ba ba le mathata a go hloko falelwa ke bana ba bašemane kudu, go fihlela ge yo a bitšwago Seitshwenyeng a tlo ba phelela. Yena o ile go gola, a nyala Thanthakedi. Bothata bo thoma ge Seitshwenyeng a ba tlabana ka gore o hlokogetše felo tsoko, mo le yena a sa go tsebego. Ba sa theeditše tšeo tša gagwe, Kgoši Sebego a ntšha lesolo la go yo nyakela morwediagwe tšhwenegatšana ye e gampago gore a tle a remelwe ka yona. Kganthe lesolo leo le napile le thuša Seitshwenyeng go nyamelela. Batho ba batho ba nyakile le naga ye, ba palelwa, mo ba go ba ba mo hloboga. Ba ile ba dira lehu, fela Thanthakedi a palelana le bona tabeng ya go rwešwa diswiswi. Kganthe ge a nyakwa a ilalo, o bile o thwalwa ga Kgoši Molobi. Ge a fihla fao, o thoma go tšwela Kgoši mohola ka go mo alafa. Morago ga fao a ba a kgopelwa go ruta mangaka dihlare. Ge a le fao, gwa goroga baeng ba go sepediša lentšu la Modimo. Gona fao a thoma go gwerana nabo, mo Kgoši Molobi a go ba a gana ge a swanetše a boele nabo ga gabo. A ba a tlelwa ke mogopolo wa gore nkabe a bolawa. Ge tšeo di pala, a lokolla Seitshwenyeng a sepela le baeng bale. Ya ba e le gona ge a boetše gae.

Motšhelatšhego, Nthapedišeng le Seitshwenyeng ke baanegwathwadi ba padi ye, mola Thanthakedi e le moanegwathuši. Ke batho ba go iphelela setala, ba go hlompha ditumelo le setšo sa bona.

Mathata pading ye, a tšwelela ge Seitshwenyeng a eya le naga, ba lapa ba šala ba mo nyaka. Taba ya timelo ya gagwe e napile e tswala thulano gare ga ba lapa labo le Kgoši Sebego, ge ba mo sola gore ga se a ba theetša ge ba mo kgopela gore Seitshwenyeng a se ye lesolong. Gape Thanthakedi le yena o kgakgana le ba bogadi bja gagwe ka go gana go ilela Seitshwenyeng.

Ge go tsinkelwa dithulano tša padi ye, go lemogwa gore ke tšeo di se nago maatla go iša kae ka gore gantši go thulana batho ba lapa. Gape le yeo ya Kgoši Sebego, ga e na maatla ka ge e le motho wa go se ikgogomoše, mola a sa nyatše setšhaba sa gagwe. Le ge go le bjalo, dithulano tšeo di bohlokwa ka ge di thuša go tšwetša moko wa ditaba pele, kudu ka thekiniki ya tekolapejana.

Ka go realo, go godiša maatlakgogedi a padi ye, Matsepe o diriša thekniki ya **tekolapejana**. Taba yeo e tšwelela gabotse ka go šomiša sebopego sa thekiniki ye sa **ditaola**.

6.4.3 Ditaola

Erile pele ga gore Kgoši Sebego a ntšhe lesolo, letšatši tsoko gwa re go tsogwa, gwa hwetšwa Seitshwenyeng a le bodutwana. Ge a botšišwa, phetolo ya ba gore go na le fao a go hlologetšego, fela a sa go tsebego. Ge ditaba di eme ka mokgwa woo, gwa bitšwa ngaka ya lapa go tla go senka taba yeo. Tša mongake mongwadi o di tliša ka tsela ye:

Mongake o ile a di tšholla. Morago ga go di
šeleletša o ile a re di re mosepedi o nkga tsela, go
re tlela le tše botse gona o tla re tlela
[letl. 34-35].

Ditaola tše di na le modiro wa go utolla timelo le go boa ga motimedi (Seitshwenyeng). Le ge mafelelong taba yeo ya ditaola e phethega, fela go lemogwa mathata a:

- Seitshwenyeng ga a boe lesolong

Taba ye e tsoša mathata gobane ge ba bangwe ba boa, Seitshwenyeng a sa tle, go ba le maseme a gore afa o tla se ye le ruri. Ka gona mathata ao a godiša kgogedi.

- Seitshwenyeng o a hlobogwa, gwa dirwa lehu ka marapo ao go thwego ke a gagwe

Bothata bjo bo godiša bjola bja pele. Le ge go le bjalo, go felwa go balelwa pele, go fihla mafelelong a ditaba. Ka tsela yeo maatlakgogedi a golela pele.

- Kgoši Molobi o nyaka go fa Seitshwenyeng mosadi

Le ge Seitshwenyeng a ile a gana mosadi yoo, fela go ba le letšhogo la gore ge a ka retolla pelo, naa Thanthakedi e tla napa ya ba mohlologadi. Ka fao taba ye e godiša maatlakgogedi le go feta.

- Seitshwenyeng o ruta mangaka dihlare

Ge Seitshwenyeng a nyaka go boela gae, kgoši o mo ditela ka go mo fa mošomo. Ka go realo, taba yela e letetšwego ya go boela gae ga gagwe, e engwa ka pele. Le gona fao go sa hlolega kgogedi.

- Kgoši Molobi o rera go bolaya Seitshwenyeng

Taba yeo ya Kgoši Molobi e tsoša mathata. Le ge go le bjalo, go šetše go lemogwa gore ditaba di fihla mafelelong. Seitshwenyeng o tlo boela gae. Fela mathata ao a Molobi a na le mohola wa go dira gore go tšwelwe pele ka sengwalo. Ka gona, a godiša maatlakgogedi.

6.4.4 Thumo

Matsepe o diriša ditaola go utolla taba ye e tlogo direga mafelelong. Le ge go le bjalo, mo gare ga ditiragalo tša puku, o tšama a tšweletša mathata ao a paledišago tiragalo yeo ya ditaola go phethega. Fela go lemogilwe gore mathata ao a bohlokwa ka ge a efa babadi tlhohleletšo ya go balela pele, go bona thumo ya ditaba. Ka gona, mathata ao go ka thwe, a na le mohola wa go godiša maatlakgogedi.

6.5 *KE DIRIŠITŠWE KE WENA*

6.5.1 Matseno

Go lekola tirišo ya tekolapejana mo go *Mahlatse a Madimabe*, go dirišitšwe sebopego sa **ditaola**. Gona fao go lemogilwe ge ditaola tšeo di na le modiro wa go sebotša ba lapa la gaboSeitshwenyeng ka ga timelo le go boa ga gagwe mo lebakeng le le tlogo. Mo pading ya Phasha, *Ke dirišitšwe ke wena*, sebopego seo se yago go tsinkelwa ke sa **pono**, gomme lenaneo leo le tlogo latelwa ke le:

- Kakaretšo
- Pono
- Thumo

6.5.2 Kakaretšo

Pading ye go bolelwa ka Mothubi, yo e lego morutiši. O ratana le Dintenne wa moithuti. Mathata a thoma ge Dintenne a ima, Mothubi a mo phulela sephiri sa gore o na le mosadi, Tebogo le bana. Taba ye e ile ya kweša Dintenne bohloko, a ba a gopola go ntšha mpa yeo. Mothubi o ile a thulana le yena tabeng yeo, a mo tshepiša gore a ka se mo tlogelele sa ruri le ge a nyetše. Mathata a Dintenne a golela pele ge Kebone a mo raka ka lapeng. O ile go tšhabela go Mothubi.

Mothubi a loga maano a go mo tšhabišetša ga mogweragwe, Dintlabile. Ge ba le fao ga Dintlabile, Mothubi o lala a se a bo pata, a bona dipono tša go tšhoša. Ge ba tsoga, Mothubi o laya Dintenna gore a šale a itlhokometše. Ka go le lengwe, Dintlabile le yena o botša mosadi wa gagwe, Khomotšo tsebe go kwa gore a šale a hlokometše Dintenne. Le ge go le bjalo, ga a fetše ka Khomotšo fela, o tlaletša mantšu a Mothubi ka go laya Dintenne. Ge matšatši a šutelelana, Dintenne o thoma bakgotse, o gwerana le Moitshepi, yo a go napa a mmotša ka Mooki Baile. Ge Dintenne le Baile ba kwane ka dipolelo, o thuša Dintenne, gomme leseana le lahlelwa ka botshwelamare. Fela taba ye kaone ya ba ge Dipono a bona tiragalo yeo, leseana le phološwa.

Baanegwathwadi ba puku ye ke Mothubi, Dintenne le Tebogo. Mothubi ke motho wa megabaru le maitshwaro ao a sego botse. Le ge go le bjalo, ke motho wa maikarabelo ka ge a ikemišetša go hlokomela ngwana wa Dintenne. Dintenne o na le lehufa, mona, megabaru le mogofe. Mekgwa ye, ke yona e mo weditšego mathateng. Tebogo ke mosadi wa pelo ye borutho, wa lerato, tlhompheo le kwelobohloko.

Ge ditaba tša padi ye di thoma, go lemogwa gore mongwadi o thulantšha bophelo bja setšo le bja sebjalebja. Dintenne ke mosetsana wa selehono, yo a sa bonego bothata bja go ratana le monna wa lapa. Maemo a Mothubi tabeng ye, a gare, ka gore o ile go senya Dintenne, a bona e tla ba bothata go mo pataganya le Tebogo. Taba yeo e gatelela bophelo bja sebjalebja bja go nyala mosadi o tee. Fela ka thokong ye nngwe, o nyaka go hlokomela ngwana wa Dintenna le ge a sa nyale mmagwe. Ka go realo, o baba ke madi a gagwe. Ke ka tsela yeo setšo se lego ka gona. Le ge Tebogo a tsene sekolo, e le mooki, fela o sa na le ditlwaelo tša segologolo. Ka setšo monna ke hlogo ya lapa, le ge a ka aroga tsela, ga a nyatšwe goba a tlaletšwa mašata. Ke ka fao Tebogo a rego go kwa ditaba tša monna wa gagwe bookelong, a botšiša Mothubi ka boleta le tšhio. Ka go realo, o laetša bophelo bja setšo. Ka tsela yeo go ka thwe,

thulano gare ga segologolo le selehono pading ye, e bohlokwa, ka gore e godiša maatlakgogedi.

6.5.3 Pono

Ge Mothubi a lemogile gore Dintenne a ka se phele gabotse ka lebaka la kgaetšediagwe Kebone, a gopola go mo utamiša ga Dintlable go fihlela a phuhlama. Ge ba fihlile fao ga Dintlable, mongwadi o re ditaba di ile tša ba ka mokgwa wo:

Bjona bošegong bjoo Mothubi o ile a lala a katwa ke sekatapowana. O letše a bona **dipono** tšeo e sa lego a betlwa a sa kago a di bona. Seo sa go mo tlaetša kgopolo, ke go bona Dintenne a robetše po ka boroko. O ile a no bea pelo ka ge yo a mo hlobaetšago šo yena a le kaone. Tlhobaelo yeo ya gagwe e ile ya ba kaone [letl. 31].

Dipono tšeo Mothubi a di bonego, di bohlokwa ka ge di mo utollela taba ye nngwe yeo e tlogo mo nyamiša kua pele, ge Dintenne a leka go bolaya leseana la gagwe. Le ge go lemogwa fao ditaba di lebilego gona, fela mathata šea:

- Ge Dintenne a fihla ga Dintlable, mosadi wa Dintlable o fiwa tayo ye kgolo gore a mo hlokomele

Taba yeo ke mathata ka gobane e fetola seemo sa ditaba. O ka re Dintenne o tla fetola maikemišetšo a gagwe ka ge a dišitšwe kudu. Fela go sa tšwelwa pele go bala, go bona mafelelo a ditiragalo. Ka fao maatlakgogedi a a gola.

- Mothubi o fela a etela Dintenne ebile o rekela leseana diaparwana

Ye le yona taba, e thoma go gonontšha ka gore eke Dintenne o tla re go bona tlhokomelo yeo ya Mothubi, a fetola megopolo. Fela go lemogwa gore ke bothata bjo bo laetšago gore ditaba di ya seremong. Dintenne o tlo lahlela ngwana ka ntlwaneng ya botshwelamare. Ka fao, go fihlelela ditaba tšeo, go balelwa pele. Ka tsela yeo, go sa na le kgogedi.

6.5.4 Thumo

Go ka akaretšwa ditaba tše ka gore sebopego sa pono pading ye, se na le mošomo wa go utolla tiragalo ya masetlapelo yeo e tlogo hlaga mafelelong. Go godiša phišego yeo ya mmadi, Phasha o bea mapheko ao a paledišago tiragalo yeo go phethega ka pele. Ka tsela yeo, maatlakgogedi a a gola, ge mmadi a katana le go bona ditiragalo tša mafelelong.

6.6 KAKARETŠO

Mo go tekolapejana II, go tšwetšwe pele ka go lekola tirišo ya tekolapejana dipukung tše di fapafapanego. Mo go *A mo swina ngwanana' thakana*, go dirišitšwe sebopego sa motifi, wo modiro wa wona e lego go lekola mathata a Lekope. Gape motifi terameng ye, o lebane le go fapantšha go loka (Mologadi) le go se loke (Mmatlala). Go rulaganya ditaba ka tsela yeo, go bontšhitšwe ge go na le modiro wa go godiša maatlakgogedi.

Tirišo ya seema terameng ya *Leretheng la Mohwelere*, e lebane le go nyaretša ditaba tše di lego ka gare ga puku. Sebopego sa letswalo go boletšwe ge se šoma go utolla mathata ao Lekgeswa a tlogo wela go ona. Toro ya Ntemoge e na le modiro wa go tlaleletša mošomo wo o phethwago ke letswalo.

Go *Mahlatse a Madimabe*, go lekotšwe sebopego sa ditaola, tšeo modiro wa tšona e lego go sebotša ka ga timelo le go boa ga Seitshwenyeng.

Pading ya *Ke dirišitšwe ke Wena*, go šomišitšwe sebopego sa pono, yeo e lemošago Mothubi ka ga bošula bjo Dintenne a tlogo bo dira, ge a lahlela lesea ka botshwelamare.

KGAOLO YA BOŠUPA

7.1 TIRIŠO YA TEKOLANTHAGO DINGWALONG TŠA SEPEDI

7.1.1 Tshepedišo

Kgaolo ye e lebebane le tekolo ya tirišo ya thekniki ya tekolanthago mo dingwalong tša Sepedi. Tirišo yeo e yo arolwa ka dikgaolo tše pedi, e lego tekolanthago I le tekolanthago II, ka lebaka la go lekalekanywa ga dikgaolo tša lengwalonyakišišo le.

Ka fao tekolanthago I, e yo ahlaahlwa mo kgaolong ya bošupa, mola tekolanthago II e yo sekasekwa mo kgaolong ya seswai.

7.2 TEKOLANTHAGO I

7.2.1 Matseno

Mo go tekolanthago I, tirišo ya tekolanthago e yo tsinkelwa ka go šomiša mohuta wa mathomo wa tekolanthago, e lego go raraganya ditaba. Mo mohuteng wo, go yo dirišwa mahlakore a mabedi a wona, e lego lehlakore la (a) go fetola tatelano ya ditaba le lehlakore la (b) go tsentšha ditiragalo. Ka fase ga lehlakore la go tsentšha ditiragalo, go yo dirišwa mohuta wa mathomo wa lona, e lego tekolanthago ya ka ntle. Mehuta ya tekolanthago le dipuku tšeo di yago go dirišwa, e hlophilwe ka tsela ye:

- Go fetola tatelano ya ditaba
Megokgo ya Bjoko (1968)
Ke dirišitšwe ke Wena (1994)

- Go tsentsha ditiragalo
 - Tekolanthago ya ka ntle
Lenong la Gauta (1982)

7.3 GO FETOLA TATELANO YA DITABA

7.3.1 Matseno

Mo karolong ye ya mathomo ya kgaolo ye, go yo lekolwa tirišo ya tekolanthago ka go šomiša lehlakore la mathomo la go raraganya ditaba, e lego go fetola tatelano ya ditaba. Go fetola tatelano ya ditaba ke ge mongwadi a fapanya ditiragalo tše di latelanago goba a thoma ditaba tša sengwalo sa gagwe ka tiragalo yeo e lebanego le mafelelo. Go tsinkela tirišo ya lehlakore le, go tlo dirišwa dipadi tše pedi, e lego *Megokgo ya Bjoko* (1968) le *Ke dirišitše ke Wena* (1994). Tirišo yeo e yo ahlaahlwa ka go latela lenaneo le:

- Kakaretšo
- Go fetola tatelano ya ditaba
- Thumo

7.4 MEGOKGO YA BJOKO

7.4.1 Kakaretšo

Ka ge kakaretšo ya ditaba tša padi ye e šetše e dirilwe ge go be go hlalošwa tirišo ya tekolapejana mo kgaolong ya boselela, mo e ka se sa boeletšwa ka botlalo. E tla no ba go bea mabalankwe.

Leilane o ile go itia mosadi le mogogadi, a tšhabela ga Kgoši Nthumule. Go fihleng ga gagwe, o letše a tlemilwe. Taba ya go tlabana ya ba gore ge ba tsoga, ba hwetša a se gona. Nthumule a bitša mangaka gore go laolwe tša timelo yeo

ya Leilane. Ba sa kgobokane, gwa rotoga magokobu a topa ditaola tša mangaka ale, a sepela. Morago ga fao gwa lwewa ntwaga ye šoro. Ka morago ga lebakanyana, magokobu ale a boa gape. Ge a boela morago, gwa tla batho ba Kgoši Lefehlo, ba thopa Nthumule. Ya ba go boelana ga magoši ao.

7.4.2 Go fetola tatelano ya ditaba

Ditiragalo tša padi ye, di thongwa ka tsheko ya molato mo kgaolong ya pele, ge Matsepe (1968) a re :

Banna ba ohlile maledu kua kgorong, moo megopolo ya bona e šetšego e babaela. Ga se ka phošo ka gore ke matšatši e le leetong le molato woo, le ge la mathomo o be o sa abula, lehono o šetšego o ithuta mmeme le go katiša [letl. 1].

Ge ditaba di eme ka tsela ye, go lemogwa gore go na le taba ye e diregilego, yeo mongwadi a sego a thoma ka yona. Ka lebaka leo, o ruma kgaolo ye ya mathomo ka go re:

Ke nnete gore Leilane o iteile mogogadi, ke nnete gape gore o iteile mosadi wa gagwe, gomme hle bana bešo, le tla ntshwarela ge ke re le nna nka be ke dirile ka moo Leilane a dirilego ka gona, ka gore le ge go lefa nka lefa - le bona ba tla šala le mabadi, le gona ba tla tlwaologa go hlatšišwa ke tše ke di jago. Dihlaa ke tša ka, mpa ke ya ka, bjale o tshwenywa ke eng? Ke nnete gore o ba iteile gomme ditaba tša ntshe di tlile ka tsela ye: [letl. 2–3].

Ka go realo, mongwadi o lemogile go se latelane ga ditaba, o nyaka go di sokolla gore di tle ka lelaneo leo le nepagetšego. Ke ka fao mo kgaolong ya bobedi a alago ditaba tšeo di dirilego gore Leilane a sekišwe. Tšona di ka akaretšwa ka go re:

Go bile komelelo nageng ka bophara. Ka lebaka leo dikgomo tša thoma go fela, ka go borišwa ke tlala. Kgomo ya Leilane ya fofotšwa mola e be e duša. Leilane a apea serapolotšwana sa kgomo yeo. Ge mosadi a bona a eja nama ya mohuta woo, a thoma go hlatša. Leilane a gana go bona seo, a mo thiba lehlatšo leo ka lepara. Ge Mohlatša a ekwa dibabedi, a tšhabela ga gabo. Tatagwe a re ke dira setho, ka go yo botšiša ditaba, le yena tša mo fetela. Ge ba leka gore di boledišanwe ka sekgoro, Leilane a re bokaone di ye mošate.

Ge go hlokomedišišwa taodišo ye, go lemogwa gore e lebane le mathomo a ditaba tša puku ye, mola yela ya tsheko, e le ya bobedi.

Gape mo mafelelong a kgaolo ya bobedi, mongwadi o bolela ditaba tšeo di tlogo hlalošwa kgaolong ya boraro ka go re:

A ba nyaretše ka pela ka ge nnete gona le dikela, gobane ba gana a re a e be sekomanyanakomana etšwe ba tseba gore kgomo ka mo gobe e wetšwa ke namane. Ge bjale ba gana ge yena a re a bolawe - na ba gopotše gore lešaba le lekaaka la Nthumule le swanetše go tla go fela ka lebaka la Leilane? Aowaowaowaa! Go ile gwa tla gwa ba bjang? [letl. 30].

Tsopolo ye e bolela gore ba Kgoši Nthumule ba ile go amogela Leilane, a ba tlišetša mathata. Fela mathata ao ga a bolelwe semeetseng, eupša a hlathollwa mo kgaolong ye e latelago. Mathata ao a akaretšwa ka tsela ye.

Maphuthe o ile go ganwa ka Leilane, a mo tlemolla bošego. Ge le hlaba go hwetšwa a se gona, Kgoši a kgobokanya mangaka. Gona fao gwa direga semaka ge ditaola tša mangaka ao di topša ke magokobu a bile a di metša. Morago ga tirigalo yeo, gwa tla ntwae yeo e ilego ya gagara madira a Nthumule.

Ka go realo, Matsepe o fetotše tatelano ya ditiragalo tša dikgaolo tše pedi tše ka go thoma ka yeo e tlogo morago. Ka tsela yeo, babadi ba sengwalo ba ikhwetša ba timetše.

7.4.3 Thumo

Go ruma ditaba tše go ka thwe, Matsepe o diriša tekolanthago ka tsela ya go raraganya tatelano ya ditiragalo, ka gore o hlaloša ditiragalo tša kgaolo ya pele mo kgaolong ya bobedi; mola tša kgaolo ya bobedi di boletwa mo kgaolong ya boraro. Gona fao go lemogwa gore ge e le diteng, lenaneo la tatelano e ba A, B le C, bjalo bjalo; mola ge e le thulaganyo, tatelano yeo e fetogela go C, B le A, bjalo bjalo. Le ge mokgwa wo wa Matsepe go ka thwe, o hlakahlakantšha ditaba, fela go lemogwa gore o na le mehola ye mebedi, e lego (a) go godiša maatlakgogedi le (b) go hlaloša semelo sa molaodiši.

- Go godiša Maatlakgogedi

Go gola ga maatlakgogedi pading ye go hlolwa ke ge mongwadi a thoma ditaba tša puku ye ka tshoko ya molato. Go rulaganya ditaba ka tsela yeo go na le maatla ka gobane le ge mo mathomong modu wa molato woo o sa kwešišego, eupša ge kgaolo yeo e fihla mafelelong, mongwadi o lemoša gore tlhalošo ya molato woo e tlo boletwa mo kgaolong ye e latelago. Ka go dira bjalo, o fa tlhohleletšo ya go balela pele, go kwešiša seemo sa ditaba. Ka tsela yeo, maatlakgogedi a golela pele.

- Semelo sa Molaodiši

Kahlaahlo ya semelo sa molaodiši e šetše e dirilwe kua morago. Ka fao mo e tla bolelwa ka boripana fela, ka go gatelela dintlha tše bohlokwa tše di tšweletšago semelo sa molaodiši. Groenewald (1993: 52) ge a ala dintlha tše di lebanego le semelo sa molaodiši o re:

- Molaodiši yo ga a ile maaka. Go tiiša taba yeo, Matsepe o re;

Se tshwenyega ge ba re o huane, ka gore, ka gona
go bolela maaka - o re tloša bodutu [letl. 9].

- O na le kgopolo goba filosofi ye e lebanego le bophelo, yeo a rego ke tlhathollo ya se sengwe se se diregago bophelong bja motho yo mongwe le yo mongwe. Mohlala:

Re llela go phela, re llišwa ke go phela...
[matl. 1, 34, 48].

le

Ge eba ke nnete lefase le ke la banna le basadi...
[letl. 31].

- Molaodiši o rata go laodiša ditaba tše le yena a sa di tsebego ka botlalo. Nako ye nngwe le ye nngwe o kgopela gore yena le babadi ba anegelwe gore ba di tsebe. Ke ka fao Matsepe a rego:

Aowa, re tleleng natšo hle [letl. 2].

le

Gonabjale nna ke gakanegile, ke gakanegilego -
le se re ke le senyetša sebaka ge ke re ga ke sa
kwešiša gore le bolela eng? [letl. 69].

Go tšwela pele a ba a re :

Bao ba bakago kgomo goba khudu, tša bona ga di
mpolaiše pelo kudu le ge go di kwa gona ke rata
go di kwa, fela ke re hle, ga ke re ka kgang ka
gore kgang ga e age motse - tša magoši a mabedi
a, di sepetše bjang? [letl.70].

- Ge molaodiši a sa tsebe ditaba ka moka, mmadi o tlo kgona go kgolwa
tše o a di bolelago bjang? Bothata bo tlišwa ke ge molaodiši a gana tše a
di boletšego peleng. Mohlala šo:

Ke nnete gape gore o iteile mosadi wa gagwe,
gomme hle banabešo, le tla ntshwarela ge ke re le
nna nka be ke dirile ka moo Leilane a dirilego ka
gona, ka gore le ge go lefa nka lefa - le bona ba
tla šala le mabadi, le gona, ba tla tlwaologa go
hlatšišwa ke tše ke di jago. Dihlaa ke tša ka, mpa
ke ya ka, bjale o tshwenywa ke eng? [letl. 2-3].

Nako ye nngwe o fela a re:

Ga ke gane bana bešo, nama ke a e hwela ka ge
mogologolo a šetše a ile a re ga e bjalwe. Fela
godimo ga go ja serapolotšwana gona,
aowaowaowaa [letl. 6].

- Molaodiši o tsentsha ditaba tše di fapafapanego tše di sa lebanego le tše tša boLeilane, bjalo ka tša boHuwane, boTlhahlathi, boRathinyane, bjaloobjalo. Ditaba tše di na le mešomo ye mebedi. Wa mathomo ke go lemoša mmadi gore go na le molaodiši yo a anegago ka go rathatatha ge a sa tsebe go laodišetša batho ditaba ka tshwanelo. Wa bobedi ke thekniki ye Matsepe a e šomišago ge a gatelela kgopolo goba thuto yeo molaodiši a e hlalošago mo taodišong ya gagwe, ka gobane di lebane le mathata a bophelo le bonganga, mereba le swele ya batho.

Ka nako ya nngwe, molaodiši o šomiša thekniki ya tebelelo go kgahla mmadi. Gape o fapantšha therešo le maikgopolelo goba kakanyo. Gona fao ke go fetola tebelelo. Phetolotebelelo yeo e bonala ka direjistara tše tharo tša mongwalelo wa molaodiši: ge (a) a inaganela, (b) a laodiša le (c) a ruta.

Go ruma ditaba tše go ka thwe, molaodiši yo Matsepe a mo dirišago, ga se motho wa go tshepega ebile ditaba tša gagwe ga di kgodiše. Gape ke motho wa go rata go gegea le go bapala ka mmadi. Godimo ga fao go ka thwe, ka mokgwa wo molaodiši a laodišago ditaba tša padi ye ka gona, e feletša e le padi ya kgegeo goba metlae, mola ditaba tša yona di setla pelo. Ka go dira bjalo, o godiša maatlakgogedi ka ge ditaba tše e lego nnete, di hlakantšhwa le tša boikgopolelo.

7.5. KE DIRIŠITŠWE KE WENA

7.5.1.Matseno

Tshekatsheko ya tirišo ya tekolanthago mo pukung ya *Mekgogo ya Bjoko*, e dirilwe ka go šomiša sebopego sa go fetola tatelano ya ditaba. Bohlokwa bja mokgwa wo wa go fetola tatelano, go hweditšwe e le go godiša maatlakgogedi le go hlaloša semelo sa molaodiši. Bjale le mo go *Ke dirišitšwe ke Wena*, tirišo

ya thekniki yeo ya tekolanthago, e yo lebelelwa ka go diriša sona sebopego seo sa go fetola tatelano, go hlokometšwe lona lenaneo leo la ka godimo.

Pele go ka tšwelwa pele, go bohlokwa go bolela gore Groenewald (1998: 70) o lemogile kwano malebana le mongwalelo gotee le thulaganyo magareng ga Matsepe le Phasha. Gantši ge Matsepe a fetotše lenaneo la tatelano ya ditaba, o tšama a boetša babadi morago, go hlaloša ditaba tšeo di tlilego pele ga tšeo ka go diriša mafokwana a bjalo ka:

Ke nnete gore o ba iteile, gomme ditaba tša ntshe
di tlile ka tsela ye: [letl. 3].

le

Tša Leilane šedi: [letl. 50].

Mafokwana a mabjalo ka ao, le mo go Phasha a a bonala, ge a fela a re:

Tša gagwe di rotogile ka tsela ye: [letl. 3].

le

Beng ba tšona bao ba go kwa gore di hlolegile
bjang ba re di hlolegile ka tsela ye: [letl. 6].

Ka ge Matsepe e le yo mongwe wa bangwadi ba pulamadibogo dingwalong tša Sepedi, gona ka tsela yeo go ka thwe, Phasha o hweditše khuetšo go yena.

7.5.2.Kakaretšo

Diteng tša padi ye, *Ke dirišitšwe ke Wena*, di šetše di akareditšwe ka botlalo mo kgaolong ye e fetilego. Ka fao mo di tla bolelwa ka boripana fela, go gopotša babadi.

Dintenne le Mothubi ba ile ba sa itebetše ka tša lerato la bona , Dintenne a ima. Ge Mothubi a mmotša gore o na le lapa, gwa tsoga bothata. Bothata bjoo bo thoma go agela ge a rakwa ka lapeng. Gona fao a napa a thoma go gopola ka go ntšha mpa yeo. Ge Mothubi a lemogile seo, a mo tšhabišetša go mogweragwe, Dintlabile. Morago ga lebakanyana, Dintenne a thoma go etelana le Moitshepi, yo a go napa a mo thuša go nyaka Mooki Baile. Dintenne le Baile ba ile go boledišana, ba beelana mabaka. Nako yeo ge e fihlile, Dintenne a nwešwa dihlare gore lesea le fedišwe. Ge leseana le palela dihlare tšeo, ba bona bokaone e le go le lahlela ka botshwelamare le tomotše mahlwana. Kganthe ge ba iswaiswa ba ilalo, Dipono o a ba bona. Ya ba go swarwa ga bona.

7.5.3.Go fetola tatelano ya ditaba

Go rulaganya ditaba tša puku ye, Phasha o diriša thekniki ya tekolonthago ka tsela ya go fetola tatelano ya ditaba. Taba yeo e lemogwa ge a bula dikgoro tša padi ye, ka go hlaloša ditaba tša ge Dipono a bona Dintenne le Mooki Baile ba lahlela ngwana ka botshwelamare, ka go re:

Dipono o reng a bona masetlapelo mola a be a sa
bapadiša banana ka kgopolong ya gagwe? O reng
a šulelwa ke leeto mola a be a mona menwana ka
lebaka la mantlwantlwane ao a bego a bapalwa
monaganong wa gagwe? Ngwana....,

lekgarebe..., mooki..., botshwelamare, aowa, naa
ke reng? Afa ke tloga ke bona gabotse? [letl. 2].

Ge go hlokomedišišwa taba ye mongwadi a e hlalošago ka tso polo ye, go lemogwa gore ke tiragalo yeo e lebanego le mafelelo a ditaba tša puku ye, yeo e hlalošwago gape letlakaleng la masomešupatharo. Ka fao go lemogwa gore o thomile ka tiragalo yeo e sego ya mathomo. Ke ka fao a rego ge ditaba di tšwela pele, a thomago go retolla tatelano yeo ka go re:

Ke le boditše gore nna ke tloga ke di kwele pele
ga ge Dipono a di bona. Tša gagwe di rotogile ka
tsela ye: [letl. 3].

Morago ga go realo, mongwadi o thoma go tsebiša babadi gore Mooki Baile ke motho wa mohuta mang, gomme ditaba tša ntshe di ka akaretšwa ka mokgwa wo:

Mooki Baile e be e le motho wa lerato, botho le tlhompho. O be a phela ka lerato le leago le monna wa gagwe. Le ge a be a šoma bookelong, o ile a ba le megabaru ya go nyaka go ipatolla ka go šoma go ntšha batho dimpa.

Ge go tsebilwe tša Baile, mongwadi o tšwela pele ka go re:

Bjale ge bana bešo, naa Dintenne ke mang? O
reng a lla a etšwa botshwelamare? Afa le tloga le
ekwa tšeo di kwewago ke nna? Dintenne o reng a
etla ga Mooki Baile ge e le gore o a babja? Beng
ba tšona bao ba go kwa gore di hlolegile bjang ba
re di hlolegile ka tsela ye: [letl. 6].

Go tloga mo, o thoma go hlaloša tša lapa la boDintenne, go ratana ga gagwe le Mothubi go fihlela a ima, a tšhabišetšwa ga Dintlabile, a bile a leka go bolaya leseana. Ka fao go lemogwa gore ditiragalo tšeo tše pedi, e lego ya go hlaloša tša Baile le tša Dintenne, gabotse ke tšona di tlogo pele pading ye, mola ya go lahlela lesea , e le ya morago. Ke ka lebaka leo go thwego, ge e le diteng, tatelano ya ditiragalo e latela lenaneo le, A, B le C, mola ka thulaganyo, lenaneo leo le fetogela go C, B le A, bjalobjalo.

7.5.4 Thumo

Go akaretša ditaba tše go ka thwe, thulaganyo ye Phasha a e dirišago, ya go fetola lenaneo leo go tlwaetšwego ditaba di etla ka lona, e bohlokwa ka gore e dira gore sengwalo se be le maatlakgogedi.

- Go godiša maatlakgogedi

Maatlakgogedi pading ye a godišwa ke tirišo ya mantšu ao a hlalošago tiragalo yeo Dipono a e bonego, ao a rego:

ngwana... lekgarebe... mooki... botshwelamare

[letl. 1].

Le ge go lemogwa gore mantšu a a lebane le tiragalo ya mafelelo a puku ye, fela ge a thoma go bonwa, a hlohla maikutlo a mmadi; a thome go bala ka phišegelo ya go rata go tseba seo mantšu ao a se šupago. Ka fao Phasha o kgethile go thoma ka tiragalo ye ya mafelelo, ka nepo ya go goka mmadi. Ka gona tiragalo yeo go thomilwego ka yona, go lemogwa ge e na le maatla go feta ge nka be a thomile ka yeo go thwego, ke ya tshwanelo.

Gape thulaganyo ya mongwadi ya go tliša tiragalo yeo ya go lahlelwa ga ngwana ka botshwelamare pele, e dira gore go balwe sengwalo go gopotšwe

masetlapelo ao a kwelwego kua morago. Taba yeo e tšweletša maikutlo a manyami le kwelobohloko go mmagongwana. Le ge Dintenne a dirile bošoro, fela o kwelwa bohloko ge go gopolwa matshwenyego a gagwe.

7.5.5 Kakaretšo

Mo karolong ye, go hlokometšwe mokgwa wa go fetola tatelano ya ditaba ka go thoma ka puku ya Matsepe, *Megokgo ya Bjoko*. Gona fao go tlo lemogwa gore borateori ba, Serudu (1987), Grobler (1989) gotee le Groenewald (1998) ba šetše ba ngwadile ka ga taba yeo. Fela Groenewald (1998) yena o tšwetše pele go lekola tirišo ya mokgwa wo le mo pading ya Phasha, *Ke dirišitšwe ke Wena*. Godimo ga fao o lemogile gore mokgwa wo wa go raraganya ditaba, o dirišitšwe ke bangwadi ba bantši bjalo ka Ramaila ('Tshelete ya Sepoko', 1951: 7-10), Masoga wa Sebata (*Ngwana wa Lesedi*, 1994) le Rammala (*Lukas Motšheletšhele*, 1963). Ka lebaka leo, go ka thwe, le ge Matsepe a hueditše Phasha, fela le Matsepe ka boyena go bonala a hweditše khuetšo go Ramaila ka ge e le mongwadi wa mathomo. Taba yeo e šitlelwa ke Kgatla (2000: 251) ka go re:

Mo dingwalong tša gagwe, O.K. Matsepe o diriša molaodiši bjalo ka Ramaila. Gape o laodiša ditaba ka go di iša pele le morago (*Kgorong ya Mošate*, 1960). O diriša ditshwayotshwayo. Dithekniki tšeo, Matsepe o di tšere go Ramaila.

Ge Groenewald (1998: 70) a bapetša mongwalelo wa padi yeo ya Matsepe le ya Phasha, o lemogile kwano magareng ga tšona. Kwano yeo o re e tšwelela ge bobedi ba rata go diriša mafokwana a go swana goba a go nyaka go swana. Malebana le thulaganyo, bangwadi ba ba šomiša thulaganyo ye e raraganego ka ge ba fetola lenaneo la tatelano ya ditaba ka go thoma ditaba tša puku ka tiragalo yeo e lebanego le mafelelo, goba go fapantšha ditiragalo tšeo di

hlatlamanago. Le ge go le bjalo, mo go Matsepe go lemogilwe gore ditaba di ba ka sebopego seo o ka rego ke mudi wo o swaraganego ka pele le ka morago, ka gore tiragalo ya kgaolo ya pele, e hlalošwa mo go kgaolo ya bobedi, gomme ya kgaolo ya bobedi, e hlathollwa mo go kgaolo ya boraro, bjalobjalo.

Fela mo go Phasha, go bonala go fetolwa ga tatelano ya ditaba mo go tlogo gatee fela, ge go thongwa ka ditaba tša go lahlelwa ga lesea ka botshwelamare, mola e le tša ka mafelelong. Gape go lemogilwe gore mo go Matsepe mošomo wa molaodiši o lebane le go tšweletša kgegeo, mola mo go Phasha, molaodiši a na le modiro wa go tšweletša masetlapelo le go kwela molwantšhwa bohloko.

7.6 GO TSENTŠHA DITIRAGALO

7.6.1 Tshepedišo ya ditaba

Mo karolong ya pele ya kgaolo ye, go lekotšwe tirišo ya tekolanthago ka go diriša lehlakore la mathomo la go raraganya ditaba, e lego go fetola tatelano. Tirišo yeo e lekotšwe mo dipading tše, *Megokgo ya Bjoko* le *Ke dirišitšwe ke Wena*. Mo go *Megokgo ya Bjoko*, bohlokwa bja go fetola tatelano, go hweditšwe bo lebane le kgodišo ya maatlakgogedi le tlhalošo ya semelo sa molaodiši, mola mo go *Ke dirišitšwe ke Wena*, go boletšwe ge go fetola tatelano go na le mošomo wa go godiša maatlakgogedi le go tšweletša maikutlo a kwelobohloko.

Mo seripeng se sa bobedi sa kgaolo ye, go yo lekolwa tirišo ya tekolanthago ka go diriša lehlakore la bobedi la go raraganya ditaba, e lego go tsentšha ditiragalo. Mo mokgweng wo, mongwadi o re mola ditiragalo tša kanegelo di tšwela pele, a tsentšhe ditiragalo tšeo di hlagilego morago. Bjalo ka ge go šetše go boletšwe, lehlakore le le lebane le mehutana ye meraro ya tekolanthago, e lego (a) tekolanthago ya ka ntle, (b) tekolanthago ya ka gare le (c) tekolanthago ya motswako. Fela mo karolong ye ya bobedi ya kgaolo ye, go tlo hlokomelwa

tirišo ya tekolanthago ya ka ntle fela, ka ge mehutana yeo ye mengwe e lebantšwe le kgaolo ye e latelago.

7.6.2 Tekolanthago ya ka ntle

Mo go tekolanthago ya ka ntle, mongwadi o re mola ditaba tša sengwalo di lebantše mafelelong, a gomele morago go ditaba tšeo di hlagilego pele ditaba tša puku di ka thongwa. Mo mohuteng wo, go yo dirišwa padi ya *Lenong la Gauta* (1982) ka go šomiša lenaneo le:

- Kakaretšo
- Tekolanthago ya ka ntle
- Thumo

7.6.2.1 Kakaretšo

Padi ye, *Lenong la Gauta*, e mabapi le Morena Nkwe Maleka yo a ilego a nyala Mmatšhego. Yo Mmatšhego o be a hlokofaletšwe ke banna ba babedi ge a be a sa dula Gauteng, pele ga ge a tla gahlana le yo Nkwe Maleka. Morena Maleka o be a na le morwedi, a bitšwa Brenda. Yena o ile a dula le Nakedi le ge ba be ba se ba hlwe ba aga motse. Ge Nakedi le Thabo ba swerwe, Brenda a boela gae Seshego. Ge a le fao Seshego, a nyalwa ke Nnono Molaba. Morago ga go lokollwa ga Nakedi le Thabo kgolegong, ba ile ba thoma go nyakana le Brenda le Mmatšhego gore ba ba fe lehumo la bona. Brenda o ile a tshepiša gore o tla ba hweletša pheta yeo ya lenong la gauta go Mmatšhego. Ge a bona gore go e hwetša go a pala, a bona bokaone e le go bolaya Mmatšhego. Mna Maleka o ile a kwa bohloko, a ba a kgopela Nnono gore a mo thuše go hwetša mmolai wa mosadi wa gagwe. Dinyakišišong, Nnono o hweditše gore mmolai wa Mmatšhego ke mosadi wa gagwe, Brenda. Taba yeo e ile ya mo makatša kudu, mo a go ba a se kgolwe gore e ka ba nnete. Brenda ge a bona gore bjale ngwedi

o apogetšwe ke maru, a leka go tšhaba. Ge Nnono a mo kitimiša, koloi ya gagwe ya menoga. Ya ba go hlokofala ga gagwe.

7.6.2.2 Tekolanthago ya ka ntle

Mo go padi ye, mongwadi o diriša tekolanthago ya ka ntle ka go tsentšha ditaba tša Mmatšhego ge a be a sa dula Gauteng ka mokgwa wo:

O a bona Nnono, mengwaga ye mene ya go feta ge ke nyalane le Mmatšhego, ke be ke sa tsebe selo ka yena gomme le ge a sa ke a bolela kudu, gagolo bophelo bja gagwe bjo bo fetilego, ke ithutile se sengwenyana ka bjona... Mmatšhego o bile le bophelo bja manyami a magolo ka gore o nyetšwe gabedi pele a kopana le nna. O nyetšwe la mathomo ge a sa na le ngwaga e masomepedihlano eupša monna wa gagwe ga se a ke a gola go ipshina naye ka ge a ile a rathwa ke legadima morago ga mengwaga ye mene. Morago ga mengwaga ye mebedi, o ile a nyalwa ke monna wa mohlolo yo a bego a na le sa gagwe ka gore mengwaga ye seswai ya go feta ge a hlokofala, o ile a tlogelela Mmatšhego lefa la go tsebalega... Taba ye nngwe ke gore Mmatšhego o be a na le dilwana tše mmalwa tša go dirwa ka maswikana a bohlotlwa. O be a na le dipalamonwana tše pedi goba tše tharo tša go dirwa ka taamane. Dilo tše ka moka go itaetša a di humane go monna yoo wa mohlolo [letl. 28-29].

Ditaba tše tša morago tša Mmatšhego, di bohlokwa ka ge babadi ba kgona go tseba semelo sa gagwe. Ke motho wa go loka, wa kgotlelelo, eupša wa sephiri. Gape morago ga taodišo ye, go thongwa go lemogwa gore ke ka lebaka la eng ge a bolawa. Polao ya gagwe e bakilwe ke go nyakwa ga pheta ya lenong la gauta.

7.6.2.3 Thumo

Go akaretšwa ditaba tše go ka thwe tirišo ya tekolanthago ya ka ntle pading ye, e lebane le modiro wa go hlaloša semelo sa Mmatšhego. Mo mathomong ge Mmatšhego a bolailwe, o kwelwa bohloko ka ge go sa tsebje mekgwa ya gagwe. Lebakeng leo, o bonala eka ke motho wa go loka. Eupša ge Mna Maleka a hlaloša bophelo bja gagwe ge a sa le Gauteng, go lemogwa gore ke motho wa mathaithai. Ka go realo, ga e sa le Mmatšhego yola; o fetogile wa go se loke. Ka gona go ka thwe, tlhalošo yeo e utolotše semelo sa nnete sa Mmatšhego. Ka fao, mo mathomong seemo sa ditaba tša bophelo bja gagwe e be e le sephiri, gomme mongwadi o raraganya ditaba tša sengwalo, gore sephiri se gole. Ka go dira bjalo, maatlakgogedi a golela pele, ge go ratwa go tsebja gore mmolawa ke motho wa mohuta mang.

7.7 KAKARETŠO

Mo go lekotšwe tirišo ya tekolanthago dipukung tše tharo, ka go šomiša mehuta ya tekolanthago, e lego go **fetola tatelano ya ditaba le tekolanthago ya ka ntle**. Mo go *Megokgo ya Bjoko*, go hlalošitšwe ge mokgwa wa go rulaganya ditaba ka go fetola lenaneo la tatelano ya tšona, go šoma go godiša maatlakgogedi le go hlaloša semelo sa molaodiši. Gape mokgwa wo mo go *Ke dirišitšwe ke Wena*, go boletšwe ge o sa lebane le kgodišo ya maatlakgogedi. Ntle le go godiša maatlakgogedi, go fetola tatelano ya ditaba pading ye, go lebane le go tšweletša maikutlo a kwelobohloko. Tekolanthago ya ka ntle mo go *Lenong la Gauta*, e na le modiro wa go utolla go se loke ga Mmatšhego.

KGAOLO YA SESWAI

8.1 TEKOLANTHAGO II

8.1.1 Matseno

Mo go tekolanthago II, go yo tšwelwa pele ka tshekatsheko ya tirišo ya tekolanthago mo dipukung tša Sepedi. Go lekola tirišo ye, go yo šomišwa mehuta ya thekniki yeo ya tekolanthago gotee le dipuku tše:

- Tekolanthago ya ka gare:
'Ralato I' (Nka se lebale, 1972)
- Tekolanthago ya motswako:
Letsogo la Molao (1984)
- Go swantšha ditaba:
'Roko ye ntsho' (Le diphiri di tla Utologa, 1994)
le
Letsogo la Molao (1984)

8.2 TEKOLANTHAGO YA KA GARE

8.2.1 Matseno

Tekolanthago ya ka gare ke mohutana wa bobedi wa lehlakore la go tsentšha ditiragalo. Mo mokgweng wo, mongwadi o re mola ditiragalo tša puku di le gare di kгатlampana, a boele morago go ditiragalo tšeo di hlagilego mo gare ga puku. Go sekaseka tirišo ya mohuta wo, go ilo šomišwa kanegelokopana ya

Motuku, 'Ralato I' (*Nka se lebale*, 1972). Kahlaahlo yeo e tlo dirwa ka go latela lenaneo le:

- Kakaretšo
- Tekolanthago ya ka gare
- Thumo

8.2.2 Kakaretšo

Kanegelokopanatseka ye e mabapi le Ralato le lekgarebe la gagwe, Rebotile, bao ba bego ba swanetše go nyadišwa kerekeng. Ge nako ya gore ba nyadišwe e fihla, Moruti Malebo, Rebotile le dihlatse, ba tlabja ke go se rotoge ga monyadi. Rebotile o lekile go itielwa Ralato motato, fela a se arabje. Moruti ge a bona nako e mo tšhabela, a botša Rebotile gore o tla palelwa ke go leta go iša pele, ka ge a be a emetšwe ke modiro wa go boloka. Rebotile o lebogile kgotlelelo ya moruti gotee le dihlatse, gwa phatlalalwa. Ge Rebotile a swanetše go tshela mmila, a thulwa ke koloi ka ge monagano wa gagwe o be o šila matlabotša. Go fihleng ga gagwe bookelong, o amogetšwe ke Ngaka Tlhomogelo gotee le baoki Kholofelo le Mokgadi. Ka nako ya teye ge Tlhomogelo a bala kuranta, o kopana le ditaba tša go swarwa ga Ralato. Ke mo a thomilego go lemoga bothata bjo bo dirilego gore Rebotile a feletše a le moo bookelong. Ge seemo sa bophelo bja Rebotile se sa kaonafale, Ralato a kgopelwa go tla bookelong, ka kgopolo ya gore o tla boetša monagano wa Rebotile sekeng. Ge Ralato a fihla fao bookelong, ga go se sekaone seo a se boditšego Rebotile, ntle ga go mmotša gore a lebale ka yena, a inyakele monna yo mongwe. Morago ga go lokollwa ga Rebotile, Tlhomogelo a beeletša Rebotile, ba fela ba etelana. Bošegong tsoko ge baratani bao ba sa iketlile, ba hlaselwa ke Thongwane a ba a ba gapela go boRalato. Ge ba leka go bolaya bao boRebotile, Ralato a ba šireletša. Morago ga fao, Majoro Schoeman a

utolla gore Ralato ga se mmolai, ke letseka la sephiri. Ke mo Tlhomogelo a lokolotšego Rebotile go boela go Ralato.

8.2.3 Tekolanthago ya ka gare

Ge ditaba tša kanegelokopana ye di hloga, go kopanwa le Moruti Malebo, Rebotile gotee le dihlatsa, bao ba makadišwego ke go se bonale ga monyadi, Ralato, kerekeng. Go tšweletša kgakanego yeo, Motuku o diriša mantšu a Moruti ge a re:

Ngwanaka nako ya ka ya go le tšeiša e putlagane.

Hleng lesogana la gago ga le bonale? [letl. 1]

Nakong yeo ya tlabego, Rebotile o fetotše moruti ka ao a rego:

Moruti le nna ke a makala gore naa moratiwa wa ka Ralato a ka be a swerwe ke eng. Ga ke kgone go gopola gore molato e ka ba e le eng gobane maabane thapameng re be re le mmogo, gomme a tiišetša kopano ye ya rena mo [letl. 1].

Ge mantšu ao a Moruti Malebo le Rebotile a hlokomedišišwa, go lemogwa kgakanego yeo ba bego ba le go yona. Go be go tloga go se na lesedi la gore Ralato a ka be a swerwe ke eng. Fela ge ditaba tša kanegelo di tšwela pele, mongwadi o tloša kgakanego yeo ka go diriša pegu ya kuranta ka mokgwa wo:

Mna. Ralato Thipe, yo atrese ya gagwe e sa tsebjego gabotse, fela go kwagalago gore o tšwa go la Tshwane, Bokwena bja gaMogopa, moo ba rego ke Hebron, o swerwe maabane mesong motseng wa Kgalauwane, gomme o hlahletšwe kgolegong ya Nebo. Monna yo ke yo mongwe wa mafadi ao e lego manaba a lefase la gaborena la Repapoliki ya Afrika-Borwa. Ke yo mongwe wa bao ba thušago manaba a lefase la gaborena. Manaba ao boikemišetšo bja bona e lego go senya tše botse ka moka tšeo mmušo wa rena o re direlago. Molato wa gagwe o befile kudu ka maatla, moo e lego gore go ahlolelwa mengwaga ye mentši kgolegong go ka se makatše. Ba mohuta wa Ralato ga ba tsomege lefaseng la gaborena ka ge ba ferehla batho ba lefase ka go khupetša botse ka bobbe mahlong a batho. Le ba hlokomeleng ke diphiri tše di gagolago matlalong a dinku [letl. 7].

Pego ye ya kuranta ke tekolanthago ya ka gare, ke go re, mongwadi o tsentšhitše ditiragalo tša morago mola ditaba di tšwela pele. Go kwešiša bohlokwa bja thekniki yeo ka mokgwa wo Motuku a e šomišitšego ka gona, go swanetše go hlalošwe seo kanegelotseka e lego sona.

Groenewald (1993:29) o tsopola Boileau le Narçejac (1964:8) ge ba hlaloša kanegelotseka ka go re:

*Le roman policier est un enquête, à coupe sûr,
mais une enquête qui a pour but d'élucider un
certain mystère, un mystère en apparence
incompréhensible, accablant pour la raison.*

Ka polelo ye, ba gatelela gore kanegelotseka e bolela ka ga **nyakišišo** ye e utollago **sephiri**. Go tšwela pele Groenewald (1993:29) o re ge go balwa *Lenong la Gauta* (Bopape, 1982), sephiri seo ke bohlatse bjo letseka le tlogo lemoga mmolai ka bjona, e lego mengwapo mo mmeleng wa mmolai. Gape o re ge go balwa *Tšhipu e rile ke lebelo* (Moloto, 1962), sephiri seo ke leina la mosenyi.

Go iša pele Groenewald (1993:29) o bontšha gore ge e le dipaditseka tša Kekana, go swana le *Nnete Fela* (1989), goba dikanegelokopanatseka tša Lebopa, 'Ntlo ya monna yo mongwe' le 'Bomahlwabadibona' tše di kgobokantšhitšwego ke Mampuru mo pukung ya *Makhura' Lefehlo* (1991) go a makatša ka ge go laetša gore tlhalošo ya paditseka, ye e boletšwego ke Boileau le Narçejac (le ba bangwe), ga e kgotsofatše gabotse. Ka fao go tsongwa tlhalošo ye nngwe. Groenewald o re yona e fiwa ke Narçejac (1958:1660) ge a bolela ka ga *Le lois du roman policier*, e lego melao ya paditseka, ka go re:

*Le roman policier est un récit où le raisonnement
créé l'effroi qu'il est chargé d'apaiser.*

Ka mantšu a, go šupša gore kanegelotseka ke polelo ye e **tšhošago**, gape ke polelo ye e **homotšago**. Go fa mohlala, *Nnete Fela* e bolela ka ga bošula bja sindikheiti bjo bo tšhošago mmadi, ka gobane sindikheiti e tlo bolaya baanegwa ba go itswalanywago le bona. Gape e hlaloša tshepedišo ya ditaba, ye e homotšago mmadi.

Go ruma ditaba tše, Groenewald (1993:29) o bapetsa tlhalošo yeo ya Boileau le Narçejac le ya Narçejac ka go re:

Tlhalošo yeo ya mafelelo e bolela ka bophara ka go phatlalatša. Gape e swana le yeo ya mathomo, ka gobane **sephiri** se lebane le **letšhogo**; **nyakišišo** e lebane le go **homotša**. Phapano ye kgolo ke ya go rulaganya ditaba: Bopape o utela mmadi ditaba tše di tlogo mo utollela sephiri. Ka lebaka leo tlemollo ya lehuto la padi yeo e na le makalo (*'surprise'*). Kekana o raraganya ditaba gore mmadi a se ke a lemoga ka mo mathata a tlogo rarollwa ka gona. Ka lebaka leo tlemollo ya lehuto ke ya go homotša mmadi fela.

8.2.4 Thumo

Go akaretša ditaba tše go ka thwe, tirišo ya tekolanthago kanegelong ye ya Motuku, e na le mošomo wa go timetša mmadi, ka gore, mo mathomong a ditaba, o tšweletša Ralato e le motho wa go loka , yo a tlogo nyala mosadi. Fela ge moruti, Rebotile le dihlatse ba mo letile kua kerekeng, go thongwa dipelaelo. Go sa maketšwe, mongwadi o tšweletša pego ya kuranta yeo e bontšhago Ralato bjale a fetogile motho wa go se loke. Ka go realo, mongwadi o dirile taba ya semelo sa Ralato sephiri; gomme sephiri seo se utollwa mo sehloeng ge Majoro Schoeman a bolela gore Ralato o be a filwe mošomo wa go ba letseka la sephiring.

8.3 TEKOLANTHAGO YA MOTSWAKO

8.3.1 Matseno

Go lekola tirišo ya tekolanthago ya ka gare, go šomišitšwe kanegelokopanatseka ya 'Ralato I'. Mošomo wa tekolanthago yeo go boletšwe ge o lebane le go timetša mmadi. Lebakeng le, go ilo tsinkelwa tirišo ya tekolanthago ya motswako. Ka tekolanthago ye, mongwadi o tsentšha ditaba tša kgale mola ditiragalo tša sengwalo di lebantše sehloeng. Tsinkelo yeo e yo dirwa ka go šomiša padi ya *Letsogo la Molao*. Lenaneo leo le tlogo latelwa ke le:

- Kakaretšo
- Tekolanthago ya motswako
- Thumo

8.3.2 Kakaretšo

Letsogo la Molao ke padi yeo mo go yona go bolelwago ka sehlotshwana sa bašemane bao ba bego ba phela ka go utswa. Bona ke Themba , Fanyane le Faro. Faro e be e le morwa wa Moruti Makubu. Moruti o be a phela a tshwenyegile ka boitshwaro bja go se tsebalege bja Faro. O ile a tla tla ba Makubu, ya ba ge a senya Sarena a sa le sekolong. Le ge go le bjalo, molato o ile wa sekwa; tša Faro le ba ga Twala tša fela. Moruti Makubu o be a na le mogwera yo a bego a bitšwa Mathipa. Go be go sa fete matšatši a mararo yo Mathipa a se a etela ga moruti. Ke ka fao a ilego go kwa ditaba tša boFaro ge ba bolaile maphodisa, a leba ga Moruti Makubu le nthago a sa lebelele. Ba

hlwele ba kgotsa ditaba tšeo, morago a laela. Morago ga go kwa gore dinokwane tšeo tša go bolaya maphodisa di swerwe, Mathipa a gopola mogweragwe gape. Ge a fihla a hwetša moruti a se a hlwe a ekwa ditaba tšeo. Ka fao Mathipa a tšhaba go fa moruti kuranta a sa na le yena. Ke mo moruti a go hwetša sebaka sa go anegela Mathipa tša ge a be a sa šoma go rapelela bagolegwa pele ba fegwa. Ge Mathipa a sepetše, moruti a šala a phutholla kuranta yela Mathipa a go mo šadišetša yona. Manyami ya ba ge a hwetša dinokwane tšeo e le boFaro. Morago ga fao, batswadi ba bitšwa go tla go kwa kahlolo; gomme boFaro ba ahlololwa thapo.

8.3.3 Tekolanthago ya motswako

Tirišo ya tekolanthago ya motswako pukung ye, e tšwelela ka go tsentšhwa ga ditaba tša morago tše di lebanego le Mokgalabje Mathipa. Go tšweletša ditaba tšeo, Mphahlele o thoma ka go re:

Morena Mathipa o be a dula kgojana, ka kua Meadowlands. Yena mong o be a re o dula number 4765 Zone two, Meadowlands. Ke mokgalabje wa mengwaga ya go obamela masomešupa, wa lerapo le lethata, o be a sa kgona go fihla Phomolong ka maoto a be a boela morago ka maoto. Makgowa a gagwe a ile a mo laya tsebe go kwa ge a rola modiro gore a no fela a sepelasepela ka maoto go ikotlolla; go se go bjalo, a ka tla a ipiletša bokgalabje le bolwetši, a hwa. Bjale ga a le bale mantšu ao [letl. 33].

Ge go lekodišišwa kanegelo ye, go lemogwa gore e na le mohola wa go hlaloša seemo sa ditaba. Babadi ba thoma go kwešiša lebaka leo le bego le dira gore Mathipa a etele Moruti Makubu ka maoto, ka mehla. Go lemogwa gore o be a kile a fiwa tayo.

Ge ditaba tša sengwalo di tšwela pele, mongwadi o tsentsha gape ditaba tša mosadi wa bobedi wa Mathipa ka go re:

...Mathipa o ile a ipoeletša ka morago ga lehu la mmagobona. Wa bobedi o mo hweditše a na le bana. Se sengwe seo se bego se tšwafiša moruti go etela mokgotse wa gagwe e be e le gona go tseba gore go be go se bophelo ka mo lapeng. Mosadi wa Mathipa o be a sa tsebalege go swana le bana ba gagwe bao Mathipa a mo humanego ka bona. Mosetsana wa Mothosa o ile go bona a hloka madulo, ba masepala ba gana go mo fa ntlo ka gore a se na monna, a napa a itopela sekgalabjana sa batho. Mathipa o be a ikweša go ba monglapa mafelelong a kgwedi ge a tšo gola ya motlaodutše. Gona o be reteletšwa a bitšwa "Bari." Ka gore mosatšana wa gagwe o be a ikganetša gore bana bao ke ba gagwe, bona ba be ba tlwaetše go bitša Mathipa bari ke gore sebara goba molamo. Ge a se gona ba be ba no re "Pari yela e kae?" Gona moo go be go gakantšha gore Mathipa o a retwa goba o a nyefolwa, ka gore lentšu leo la pari le be le era gore setlaela. Batho bona ba be ba nagana gore ba lapa ba reteletša leina la gagwe la Barnabas [letl. 38-39].

Go laodišwa fao ga mosadi yo wa Mathipa, go na le mošomo wa go hlaloša semelo sa gagwe. Ke motho wa go se loke, wa go hloka mekgwa, wa go se be le lerato, gape wa lenyatšo. Gape taodišo ye go ka thwe, e lebane le go hlaloša lebaka leo le bego le dira gore Makubu a se rate go etela Mathipa. O be a sa kgahlwe ke mekgwa ya lapa leo.

8.3.4 Thumo

Go ka rungwa ditaba tše ka go re, Mphahlele o dirišitše tekolanthago ya motswako mo thulaganyong ya puku ye ka nepo ya go utolla bohlokwa bja moanegwa yo, Mathipa.

- Bohlokwa bja Mathipa

Taba ya mathomo ge go ratwa gore bohlokwa bja Mathipa mo pading ye bo tsebje, ke go re go swanetše go thongwe ka ditaba tša go ikgweranya le molwantšhwa wa padi ye, e lego Faro. Ditaba tša Faro di lebane le kanegelo ya masetlapelo. Ka fao ke motho wa maemo (ngwana wa Moruti); wa bofokodi (ke sekebeka); gomme o ya fase ka lebaka la bofokodi bjoo (o a fegwa). Go ya ka Groenewald (2000:69), le ge Faro e le sekebeka ka mokgwa woo, fela ditaba tša bonnyaneng bja gagwe di dira gore a kwelwe bohloko ge a hlagelwa ke mathata a go fegwa. Gape taba ya go ikgweranya le Faro le go mo kwela bohloko, e lebane le batho ba babedi, e lego lekgarebe la gagwe, Sarena, gotee le tatagwe, Makubu. Ka lebaka la baanegwa ba, go kgonwa go itswalanya le Faro le ge e le mmolai.

Groenewald (2000: 63) o hlaloša gore Sarena ke motho wa go itshwana a nnoši, wa go itshwara, gape wa tlhompho. Go hlaloša semelo sa Moruti Makubu, Mphahlele o šomiša mogweragwe, e lego Mathipa. Taba ya mathomo

ye e lebanego le go hlaloša semelo sa Makubu, ke ge a hlalošetša Mathipa ditaba tša kgolegong. Ge moruti a laodišetša Mathipa ditaba tšeo, o di bolela ka manyami a magolo. Ka go realo, go hlalošwa ga ditaba tšeo go thuša go bonagatša semelo sa Makubu. Gape ge Mathipa a lemogile kotsi yeo Faro a lebanego le yona, o botša Makubu. Le ge go le bjalo, Makubu o itlhokomologiša ditaba tšeo tša Mathipa. Ka tsela yeo, bofokodi bja gagwe bo tšwelela nyanyeng.

Taba ya bobedi ye e lebanego le tlhalošo ya semelo sa Makubu, ke ge Mphahlele a hlaloša semelo sa Mathipa ka go mo fapantšha le Makubu. Mathipa o tšweletšwa e le motho wa go rata bjala, basadi le bophelo bja setšo; mola tšeo ka moka Makubu a be a di hloile. Gape o re selo se tee seo Makubu a bego a se rata ke motšoko, mola e be e le selo seo Mathipa a bego a sa kwane le sona. Ka go realo, go lemogwa gore Mathipa o kgatha tema ye bohlokwa pading ye, ka ge go fapantšhwa ga gagwe le Makubu, go thuša gore semelo sa Makubu se utologe. Gape thekniki ye phapantšho, e tšweletša phapano gare ga baanegwa bao, go gatelela goba go nepiša seo Makubu a lego sona.

8.4 GO SWANTŠHA DITABA

8.4.1 Matseno

Go tsinkela tirišo ya tekolanthago ya motswako, go šomišitšwe padi ya *Letsogo la Molao*. Modiro wa mohuta wo wa tekolanthago pukung ye, go hweditšwe e le go hlaloša bohlokwa bja Mokgalabje Mathipa, bjo bo thušago go tšweletša semelo sa Moruti Makubu. Nakong ye, go ilo sekasekwa tirišo ya tekolanthago ka go šomiša mohuta wa bobedi wa yona, e lego go swantšha ditaba. Malebana le mohuta wo wa go rulaganya ditaba, mongwadi a ka re mo mathomong a sengwalo, a tšweletša tiragalo (goba selo) ye e itšego, ya re ge ditaba di fihla

mafelelong, a tšweletša tiragalo (goba selo) ye e swanago le yeo e boletšwego kua morago. Go sekaseka tirišo ya mohuta wo wa go swantšha, go yo dirišwa tshwantšhetšo ye ya, 'Roko ye ntsho' (Puleng, 1994) le padi ya *Letsogo la Molao* (1984), ka go hlokomela lenaneo le le latelago:

- Kakaretšo
- Go swantšha ditaba
- Thumo

8.4.2 ROKO YE NTSHO

8.4.2.1 Kakaretšo

Ditaba tša tshwantšhetšo ye di malebana le Kobi gotee le mosadi wa gagwe, Mmalehu. Ba na le bana ba babedi. Mathata a thoma ge Kobi a nyaka go boela sekolong, go tšwetša dithuto pele. Mmalehu o thulana le taba yeo ka mabaka a gore lenyalo la bona e sa le le lefsa, ga se ba fetša go aga, godimo ga fao o sesading. Ge a laela hlogo ya sekolo, le yena ka go kwa lehufa, o a ngangabala. O širela ka gore molao wa thuto ga o sa dumelela barutiši go tlogela mošomo. Le ge go le bjalo, Kobi ga a hwe matwa, o tšwela pele ka go sepediša mangwalo a go lokologa, morago o leba sekolong. Ge a fihla yunibesithi, o kopana le Jeff, o mo ruta bophelo bja boitaolo. Ka lebelo, ebile Kobi o ratana le Maserati, lekgarebe la Trevor. Sponono ka go kwa lehufa la ge a paletšwe ke go gapa pelo ya Kobi, o sebela Trevor ka mathaithai a Maserati. Trevor o napile o tsatsela bao boMaserati. Ge a fihla, o hwetša ditšhwene di sa sohlotše bana, go lla sethunya, ya ba go hlokofala ga Kobi, a ba a bolokwa.

8.4.2.2 Go swantšha ditaba

Ge ditiragalo tša tshwantšhetšo ye di hlaga, Puleng o tšweletša Kobi le mogatšagwe, Mmalehu, ba swere poledišano ka tsela ye:

Kobi: Mmalehu moratiwa, ke feditše le mogopolo wa ka gomme ke tšere sephetho.

Mmalehu (*Ka tlabego*): Ke sephetho sa eng?

Kobi: Ngwaga wo o šupologago ke nyaka go ikhwetša ke le *University of Alacrity*. (*Ka boikgantšho*). Kua lebopong la lewatle.

Malehu (*Ka pefelo*): O thomile! O thomile Kobi!

Kobi! (*Ka tlabego*): Ke thomile eng?

Mmalehu (*A hema ka bothata*): Kobi! Ke neng o nkopelela koša ya *yunibesithi, yunibesithi!*

(*O a galefa*). O mpotša matlakala. (*O kgatla motswiri*) Mps! Sis!

Kobi (*Ka boleta*): Aowa hle Mmalehu, mogatšaka. Na o reng o hlapola dinepo le maikemišetšo a bokamoso bja ka le lapa le?

Mmalehu (*Ka go tlala pelo*): Ga se selo tšeo. Bona! Gonabjale ke mmeleng. Ka mo re na le bana ba babedi. Gape, ga se wa fetša go aga mo gae. Batho ba tla re tšea bjang?

Kobi: Bona batho bao o ba šeditšego kudu, ba tla be ba fetogile dimumu mohla ke alogago, ke boa ke apere roko ye ntsho ya thuto [letl. 23].

Ge poledišano yeo ya Mmalehu le Kobi e hlokomedišišwa, ga go kgonono ka ge go bolelwa ka selo seo se tlwaetšwego, e lego taba ya thuto le seaparao seo motho yo a rutegilego a se apešwago. Eupša ge ditaba di fihla mafelelong, mongwadi o rotoša taba yeo ya roko ye ntsho ka tsela ye nngwe; gomme o re:

Magagešo, bonang taba ye bohloko; roko ye
ntsho yeo mohu a bego a e llela, lehono še, e
aperwe ke Mmalehu, mosadi wa gagwe [letl. 42].

Ge ditaba di le ka mokgwa wo, e lego ge go bolelwa ka roko ye ntsho ya lehu, go lemogwa gore thaetlele ya tshwantšhetšo ye, ga e lebane le roko ye ntsho ya ge Kobi a feditše lengwalo la B.A, eupša e šupa roko ye ntsho ya kilelo.

8.4.2.3 Thumo

Tirišo ya tekolanthago ya go swantšha ditaba mo go 'Roko ye ntsho' e tšweletšwa ka tirišo ya thaetlele ya tshwantšhetšo ye, yeo e šupago roko ya dikapešo; gomme ge ditaba di fihla mafelelong, go sa bolelwa ka roko ye ntsho, yeo bjale e fetogilego roko ya go ilela. Ka tsela yeo, taba e tlemaganywa le yeo e boletšwego kua mathomong a ditaba, ge Kobi a nyaka go ya sekolong. Gape mohola wa tirišo ya mohuta wo wa tekolanthago fa, o lebane le go tliša semaka: ge roko ye ntsho ya thuto, e fetoga ya lehu. Ka go realo, le ge diroko tšeo di swana, fela di fapana ka mošomo; gomme phapano yeo e godiša makalo: ya lethabo e fetoga ya manyami.

8.5 LETSOGO LA MOLAO

8.5.1 Matseno

Tirišo ya tekolanthago mo go 'Roko ye ntsho', e hlokometšwe ka go šomiša sebopego sa go swantšha ditaba. Mohola wa go swantšha tshwantšhetšong ye, go boletšwe ge o lebane le go tliša semaka ge roko ye ntsho ya kapešo e fetoga roko ya kilelo. Mo go *Letsogo la Molao*, tirišo ya tekolanthago e yo tsinkelwa ka go šomiša sona sebopego seo sa go swantšha. Lenaneo la go ahlaahla tirišo yeo e tla ba le:

- Kakaretšo
- Go swantšha ditaba
- Thumo

8.5.2 Kakaretšo

Ka ge kakaretšo ya diteng tša padi ye e šetše e adilwe kua morago, bjale e tla no bolelwa ka boripana.

Pading ye, Mphahlele o bolela ka bašemane ba bararo ba magwaragwara, e lego Themba, Fanyana le ngwana wa Moruti Makubu, Faro. Maitshwaro a Faro ge a šika le boThemba, a ile a lemogwa ke Mathipa gore a tlo mo wetša bothateng. Ke ka fao a ilego go kwa ditaba tša bona kuranteng, a tsebiša Makubu. Ke mo Makubu a thomilego go mo anegela ditragalo tša go fegwa ga bagolegwa ge a sa šoma go rapelela bagolegwa Tshwane. Ditaba tšeo tša kgolegong, di be di kwešitše moruti bohloko le ge go be go fegwa batho bao a

bego a sa ba tsebe. Ke ka fao a ilego a ba a botša Mathipa gore a ka se tsoge a boeletše go yo rapelela dibofša le ge a ka lefša tšhelete ye ntši. Polelo yeo ya gagwe e be e gatelela manyami a magolo a gagwe ka go fegwa ga bagolegwa. Ge moruti a anegetše Mathipa tša kgolegong, boFaro le bona ba a golegwa, ebile ba ahlololwa thapo. Le ge moruti a sa ka a laetša gore o kwele bohloko, fela go tsebja gore pelo ya gagwe e robegile go feta ge go be go fegwa batho ba šele kua Tshwane.

8.5.3 Go swantšha ditaba

Tekolanthago ya go swantšha ditaba pading ye, e tšweletšwa ka ditiragalo tše pedi tše di swanago: Ya mathomo e lebane le go fegwa ga bagolegwa kua Tshwane. Ya bobedi e lebane le go fegwa ga boFaro. Go tlo hlalošwa ya mathomo pele.

Ge Mathipa a etetše Moruti Makubu, moruti o ile a mo anegela ditaba tša kgolegong ka go re:

Ka kua dithapong ke mahlomoleng, Kolobe. Nna le ge ba ka ntefa sekete sa diranta ka kgwedi, nka se boelele go rapelela dibofša tšeo di ahloletšwego thapo. Ka nako ya 6h00 mesong bafegiwa ba fiwa difihlilo, dijo tša matsaka, tše bose go feta mehleng. Ba bangwe ba no itšhela mola ba bangwe ba gana go ja. Ka morago ga moo ba a gapša, ba bofilwe matsogo ka morago, mahlong ba pipilwe ka lešela le lesa, ba išwa ntlwaneng yeo e nago le dithapo ka fase. Ge ba tsene ka moo, ga go sa dumelelwa motho, le

moruti yoo a bego a ba rapelela, a ba kgothatša, o šala ka ntle. A ka no ba gona ge e šetše ba hwile, e le ditopo, goba a boa thapama go tla go ba boloka [letl. 88].

Kanegelo ye e utolla masetlapelo ao Moruti Makubu a a bonego ge go fegwa bagolegwa. Ditaba tšeo a di laodišetšago Mathipa, go bonala di mo kwešitše bohloko le ge a be a sa tsebane le bona.

Ge ditaba di fihla mafelelong, Mphahlele o tšweletša tiragalo ya bobedi ya go fegwa ga bagolegwa, yeo lebakeng le e lebanego le boFaro. Tiragalo ye ya go fegwa ga boFaro, e ile ya kweša Moruti Makubu, Mathipa gotee le batswadi ba Themba bohloko, bjoo mongwadi a bo tšweletšago ka go re:

Go bolela e be e no ba sehebehebe. Mathipa o be a tšhogile la masetlapelo o ka re go ya yena thapong. Pelo ya gagwe e betha ka maatla kudu mola mala ona a tšhabile, o ka re ga go selo ka mo gare. O ile ge a botšiša gore moruti o ikwa bjang, moruti a re: “Ke kgotleletše dilo tše ntši kudu bophelong bja ka Kolobe. Ke fetile gare ga dikgabo tša mello; gare ga mešwana, megaletlwa le mekgwaripa. Ke hwetšwe ke tate ke sa bala mphato wa bohloko, ka loga maano, ka šoma ka maikhutšo a dikolo, ka itapiša go fihlela ke fetša dithuto tša ka, le tša boruti. Le ge lehu la go fegwa e le sepoulo, lehu la Faro le ka se nthobe go swana le la mmagwe [letl. 110].

Ge tsopolo ye e lekodišišwa, go lemogwa letšhogo le bohloko bjo Mathipa a bo kwelego ge boFara ba fegwa. Le ge poledišano yeo ya bona e laetša o ka re Makubu ga a kwe bohloko, fela bohloko bja gagwe bo tšweletšwa ke (a) bjoo bja Mathipa le (b) bjoo a bo kwelego matšatšing a ge a sa šoma go rapelela bagolegwa ba šele, e sego ngwana wa gagwe. Malebana le bohloko bjoo batswadi ba Themba ba bo kwelego, mongwadi o re:

Ge ba boa go bona bašemane ke ge mmago
Themba a farafarilwe ke mogatšagwe le moruti e
le gore o nolegile moko, matolo a gana, mmele ka
moka o thosogane. Bakgalabje bao ba babedi le
bona ba be ba no šita kgang, ba re monna ke nku
o llela teng. Ba be ba fetogile difahlegong, ba
sehlefetše o ka re dipoko. Ba be ba tšhošitšwe ke
bana ba bona [letl. 110].

Mo go lemogwa gore batswadi ba Themba ba be ba dubagantšwe dipelo ke go fegwa ga morwa wa bona. Go kwa bohloko fao ga bona go be go gatelela bohloko bja Makubu le go feta.

8.5.4 Thumo

Go ka akaretšwa ditaba tše ka go re, mongwadi o rulagantše ditaba tša padi ye ka go diriša tekolanthago ya go swantšha ka go re, o bolela ka ditiragalo tše pedi tša go fegwa ga bagolegwa. Le ge go le bjalo, go lemogwa gore tiragalo ya mathomo ya go fegwa ga batho ba šele, e fetoga ya go fegwa ga boFaro mo mafelelong; gomme taba yeo e tliša makalo. Gape tirišo ya tekolanthago ya go swantšha ditaba mo pukung ye, e na le mošomo wa go bonagatša manyami a Moruti Makubu ge go fegwa bagolegwa. Taba ya go kwa bohloko ga Moruti

Makubu e tšweletšwa mo mathomong, ge go fegwa batho ba šele, le mo mafelelong ge bohloko bo golela pele ka go fegwa ga morwa wa gagwe.

▪ **Phego ya mathomo**

Mo mathomong ge Moruti Makubu a bona bagolegwa ba fegwa kua Tshwane, pelo ya gagwe e ile ya ba bohloko kudu. Le ge batho bao ba fegwago a be a sa ba tsebe, fela o be a nyamišwa ke tiragalo yeo. Mo mathomong ge a anegela Mathipa ditaba tšeo, Mathipa o be a tšhogile. Le ge go le bjalo, bohloko bja Mathipa bo be bo fetwa ke bja Moruti Makubu. Ka go fapantšha Mathipa le Makubu, mongwadi o rata go laetša bohloko bjo bogolo bjo Makubu a bo kwelego.

▪ **Phego ya bobedi**

Ge tiragalo ya go fegwa ga bagolegwa e lebane le boFaro, Moruti Makubu o ile a bonala a itshwere. O ka re bjale o be a amogetše seo se diregilego. Le ge go le bjalo, go itshwara moo go gatelela manyami a gagwe, ao a bonalago a feta ale a morago. Taba yeo e tiišwa ke gore go sa gopolwa mahloko ao a a kwelego kua morago; bjale go lemogwa gore ge go fegwa ngwana wa gagwe, o swanetše go nyama go fetišiša. Go godiša bohloko bja Makubu go iša pele, mongwadi o hlaloša seemo seo boFaro ba bego ba le go sona pele ba išwa thapong ka go re:

Ba ba hweditše ba dubagane, ditho di rephile, ba palelwa le ke go no emelela le go bolela. Faro yena thapo e be e ile go no fofotša. Ka morago ga lebakanyana ditšhipi tša iri ya bošupa di ile tša lla. Go batswadi ba Faro le Themba ditšhipi tšeo

di be di lla ka gare ga dipelo tša bona, di ba begela gore bjale molao o dira boithatelo ka bana ba bona. Gatee fela muši wo moteletšana o ile wa bonwa o re tsokee, o eya godimo marung, e le sešupo sa gore mphiri o kgalile [letl. 110].

Fa bjale go lemogwa gore le ge mo mathomong bašemane bao ba be ba bonala o ka re ba tieletše, fela ge letšhogo la bona le hlalošwa, go tsebja gore bohloko pelong ya Makubu bo thoma go oketšega le go feta. Le ge go le bjalo, bohloko bjoo bja Makubu go bonala bo okobatšwa ka go lebantšhwa le bja batswadi ba Themba.

8.6 KAKARETŠO

Mo go tekolanthago II , go tšwetšwe pele ka tsinkelo ya tirišo ya tekolanthago mo go, 'Ralato I', *Letsogo la Molao* le 'Roko ye ntsho'. Mo go 'Ralato I', go šomišitšwe tekolanthago ya ka gare, yeo go lemogilwego ge e lebane le go timetša mmadi ka ge ditaba di rulaganywa ka go hlakahlakanywa. Gona fao go bile go lemogilwe gore go na le kwano magareng ga tekolanthago le thulaganyo ya sengwalo sa botseka. Go *Letsogo la Molao*, go dirišitšwe tekolanthago ya motswako. Tirišo ya thekniki ye, go hlalošitšwe ge e utolla bohlokwa bja Mathipa, ka ge a thuša go tšweletša semelo sa Moruti Makubu. Taba yeo e bonagatšwa ke ge mongwadi a fapantšha bakgalabje bao. Go boletšwe gape le ka mohuta wa go swantšha mo go 'Roko ye ntsho' le *Letsogo la Molao*. Bohlokwa bja thekniki ye dingwalong tše pedi tše, bo lebane le go godiša makalo. Mo go 'Roko ye ntsho', semaka se tšwelela ge roko ya thuto e fetoga ya mahloko, mola go *Letsogo la Molao*, go fegwa ga bagolegwa ba Tshwane, go makatša ge go fetoga go fegwa ga bomorwa wa Moruti Makubu.

KGAOLO YA SENYANE

9.1 THUMO

9.1.1 Matseno

Kgaolo ye e lebane le kakaretšo ya dikgaolo ka moka tše di bopilego lengwalonyakišišo le. Morago ga go akaretša kgaolo ka kgaolo, go tlo rungwa ka tekodišišo ye e nepišago thekniki ya tekolanthago, ka gobane ke mo go yona, fao go ilego gwa oketšwa ka ditaba tše mpsha. Fela pele ga fao, go tla ke go boelwe morago, go lekodišišwe taba ya mošomo wa kgopolo ye, thekniki ka kakaretšo. Lenaneo leo le tlogo latelwa ke le:

- Mošomo wa thekniki
- Mehuta ya tekolanthago
- Kamano magareng ga tekolanthago le sebopego sa paditseka.

9.1.2 Kgaolo ya Pele

Kgaolo ye e thomilwe ka kalo ya bothata bjo bo lebanego le go nyaka go swana ga dithekniki tše pedi tša thulaganyo, e lego tekolapejana le tekolanthago. Kwano magareng ga dithekniki tše go hlalošitšwe ge e hlolwa ke ge bobedi di na le kokwane ya poeletšo le ya boitemogelo. Godimo ga fao go lemogilwe gore mathata a magolo a dithekniki tše, a hlolwa ke ka fao borateori ba bangwe ba di hlalošago ka gona. Go hweditšwe gore gantši di hlalošwa mo e kego ke mahlalošetšagotee. Taba yeo e lemogilwe ge Irwin (1988:285) a re tekolapejana ke go lebelela morago go tše di fetilego bjalo ka tsela ya go kgona

go bona tša ka moso; mola Morson (1994:234) yena a re tekolanthago ke tekolo ya ditiragalo tša morago, tšeo e lego ditšhupetšo tša ditiragalo tšeo di tlogo hlaga. Ka gona, ditaba tše e napile ya ba kgwathi ya gore go ke go tsenywe dinala fase, go fatišišwe modu wa phapano magareng ga dithekniki tše pedi tše.

Maikemišetšong go boletšwe ge nyakišišo ye e lebane le go hlaloša gotee le go tsinkela tirišo ya dithekniki tše pedi tše, tekolapejana le tekolanthago, mo dingwalong tša Sepedi. Diphatišišo tša basekaseki ba bangwe malebana le dithekniki tše, di tsinketšwe, gomme go lemogilwe ge ba gateletše fela mehola le tše dingwe tša diboego tša tšona.

Malebana le mekgwa ya nyakišišo, go hlalošitšwe ditsejanatsejana tše tharo, e lego go hlaloša, go hlatholla le go bapetša. Kgatla (2000:19) le Horward (1962:179) ba boletše ge go hlaloša e le go fa polelo ye e tseneletšego ya selo, gwa utollwa diphapantšho tša sona gore sebopego sa sona se šale se ikanegile molaleng. Mabapi le go hlatholla gona, Mahole (2002:5), Mampho (1999:5) gotee le Phala (1999:6) ba feditše ka gore go hlatholla ke go nepiša goba go gatelela mešomo ya diphapantšho tša selo seo se hlalošwago. Ka lehlakoreng le lengwe, go bapetša go hlalošitšwe ge go šupa go nyakolla kamano gare ga dingwalo tše di swanago.

Go tšwela pele go hlokometšwe taetšonyakišišo ye e bitšwago naratholotši ye e fetotšwego. Yona e bolela ge sengwalo se bopilwe ka matlalo a mararo, e lego diteng, thulaganyo le mongwalelo. Go matlalo ao, go utolotšwe gore nyakišišo ye e lebane thwii le letlalo la thulaganyo, ka ge e le fao dithekniki tše pedi tše di šomišwago gona. Kgaolo ye e tswaletšwe ka go hlaloša matlalo a mararo ao a sengwalo. Mo go diteng go gateletšwe kgoplo ya sererwa, go thulaganyo go

boletšwe ka moko wa ditaba, mola go letlalo la mongwalelo, go gateletšwe khuduego.

9.1.3 Kgaolo ya Bobedi

Kgaolong ye go hlalošitšwe kgopolo ya thekniki dingwalong ka kakaretšo. Go gateletšwe gore '*Russian Formalists*', ke basekaseki ba mathomo ba go lemoga bohlokwa bja tirišo ya dithekniki mo dingwalong. Ka ge thalošo ya borateori bao e ile ya se nweše a mkgako, Mampho (1999:89) o rotogile ka ye e rego thekniki ke kgopolo ye e lebanego le kamano. Kamano yeo e na le mahlakore a mabedi, e lego lehlakore le le tsepamego le leo le rapamego. Go tšwela pele Groenewald (1995:32) o boletše ge thekniki e lebane le go rulaganywa ga ditaba ka go di tiiša goba ka go di aroša. Mojalefa (1995:24) o feditše ka gore thekniki ke ditsejanatsejana tšeo mongwadi a di tšeago ge a rulaganya ditaba tša sengwalo sa gagwe.

Mabapi le mohola wa thekniki, '*Russian Formalists*', ba hlatholotše ge mošomo wa thekniki e le go swantšha. Groenewald (1995:32) o hlalošitše ge thekniki ka bophara, e na le mediro ye mebedi, e lego (a) go gatelela, go godiša le go tiiša kgopolo ye e itšego le (b) go lebantšha kgopolo yeo le moko wa ditaba.

Go mehuta ya dithekniki, go utolotšwe ye mebedi, e lego (a) mohuta wa thekniki wo o lebanego le mohuta wa sengwalo le (b) mohuta wo o lebanego le sebopego sa sengwalo. Malebana le dithekniki tša mohuta wa sengwalo, go boletšwe ka tša theto, metlae, terama le kanegelo. Go tša mohuta wa sebopego sa sengwalo, go boletšwe ka tša thulaganyo le mongwalelo. Mo go matlalo a mabedi ao, go gateletšwe tša letlalo la thulaganyo, ka ge dithekniki tše pedi tšeo, tekolapejana le tekolanthago, di wela mo go lona.

9.1.4 Kgaolo ya Boraro

Mo kgaolong ye go hlalošitšwe kgopolo ya tekolapejana. Borateori ba, Serudu (1989:43), Cohen (1973:183), Rimmon-Kenan (1983:46), Swanepoel (1989:80), Yelland le ba bangwe (1983:121) le Mojalefa (1994:89) ba bile molomong o tee wa gore tekolapejana ke thekniki yeo mongwadi a e dirišago ge a rata go hlagiša seo se tlogo direga mafelelong, goba seo se utollago gannyane ditiragalo tšeo di sa tlogo diragala ka moragonyana mo sengwalong sa gagwe.

Mehola ya tekolapejana e akareditšwe ge e lebane le:

- Go utolla ditaba tše di sa tlogo
- Go godiša maatlakgogedi
- Go lootša megopolo ya babadi
- Go maatlafatša atmosfere
- Go fa terama atmosfere ya boteramatiki
- Go tlemaganya dielemente tša thulaganyo

Go mehuta ya tekolapejana go boletšwe ka ye meraro, e lego (a) tekolapejana ya ka ntle, (b) tekolapejana ya ka gare le (c) tekolapejana ya motswako. Dibopego tša tekolapejana di hlophilwe ka magoro a mararo, e lego (a) ditumelo, (b) merero ya kakanyo ya boso le (c) dibopego tše dingwe.

9.1.5 Kgaolo ya Bone

Kgaolo ye e lebantšwe le tihalošo ya thekniki ya tekolanthago. Go ya ka Genette (1980:42), Mafela (1997:126), Ricoeur (1985:83), Cohen (1973:185), Baldick (1990:9), Holman (1936:225) le Lazarus le Smith (1983:12), tekolanthago ke tsenatseno ya moela wa tatelano ya mehleng ya ditiragalo mo sengwalong. Gona fao go gateletšwe gore ka go tsenyatsenya ditiragalo tšeo, mongwadi o tswalanya ditiragalo tše di fetilego le tše mpsha.

Mehola ya tekolanthago, go boletšwe ge e lebane le:

- Go gopotša babadi ditiragalo tše di fetilego
- Go tsupolla kutu ya ditaba sengwalong
- Go fa babadi tsebo ya ka mafuri malebana le baanegwa le ditiragalo
- Go tšwetša moko wa ditaba pele

Go tšwela pele go boletšwe le ka mehuta ya tekolanthago, e lego (a) tekolanthago ya ka ntle, (b) tekolanthago ya ka gare le (c) tekolanthago ya motswako. Go tlaleletša mehuta ye, go boletšwe ka mehuta ye mengwe gape ye mebedi, e lego (a) go raraganya ditaba le (b) go swantšha ditaba. Mahlakore a mabedi a go raraganya ditaba, e lego go fetola tatelano ya ditaba le go tsentšha ditiragalo a hlalošitšwe. Lehlakore la go tsentšha ditiragalo go lemogilwe ge le akaretša mehuta yela ye meraro ya tekolanthago, e lego tekolanthago ya ka ntle, tekolanthago ya ka gare le tekolanthago ya motswako. Kgaolo ye e rumilwe ka go tšweletša dikokwane tše di fapantšhago tekolapejana le tekolanthago ge di dirišitšwe mo dingwalong.

9.1.6 Kgaolo ya Bohlano

Ka ge tekolapejana e le kgopolo ye e hlalošitšwego ka bophara, go lekanyetša dikgaolo tša nyakišišo ye, e arotšwe ka dikgaolo tše pedi, e lego tekolapejana I le tekolapejana II.

Kgaolo ye e lebantšwe le tekolapejana I, yeo go yona go lekotšwego tirišo ya thekniki ya tekolapejana mo dingwalong tša Sepedi. Dipuku tseo di kgethetšwego tirišo e bile: *Noto-ya-Masogana*, *Megokgo ya Bjoko* le *Nonyana ya Tokologo*. Tirišo ya thekniki ye mo go *Noto-ya-Masogana*, e lekotšwe ka go šomiša dibopego tše pedi, e lego **moriti** le **toro**. Sebopego sa moriti pading ye, go boletšwe ge se na le mohola wa go utolla mathata ao a tlogo hlagela Mamahlo. Toro go hlalošitšwe ge e lebane le go rarollwa ga mathata ao. Go *Megokgo ya Bjoko*, go dirišitšwe sebopego sa **tiragalo ya magokobu** ao a tlilego ga Kgoši Nthumule gabedi. Mo lekgeng la mathomo, magokobu ao a na le mošomo wa go laetša letšhogo la Nthumule, mola ge a boa la bobedi, a na le modiro wa go laetša phenyo ya Kgoši Lefehlo. Mo go *Nonyana ya Tokologo*, go šomišitšwe **polelo** ya Mmane Sibongile gotee le **toro** ya Taamane. Bohlokwa bja polelo yeo, go boletšwe ge bo lebane le go utolla lenyalo la Tšhaledi le Taamane, mola toro ya Taamane e šoma go utolla mathata a lenyalo la bona le tharologo ya mathata ao.

9.1.7 Kgaolo ya Boselela

Kgaolo ye ya boselela e lebane le tekolapejana II. Mo go yona, go tšwetšwe pele ka tsinkelo ya tirišo ya tekolapejana dipukung tše: *A mo swina ngwanana' thakana*, *Leretheng la Mohwelere*, *Mahlatse a Madimabe* le *Ke dirišitšwe ke Wena*. Mo go *A mo swina ngwanana' thakana*, tekolapejana e sekasekilwe ka go šomiša sebopego sa **motifi**. Tirišo ya motifi go hweditšwe e na le mediro ye

mebedi, e lego (a) go lekola mathata ao a tlogo wela Lekope le (b) go fapantšha go loka le go se loke, fao go godišago maatlakgogedi. Tirišo ya tekolapejana mo go *Leretheng la Mohwelere*, e hlokometšwe ka go diriša dibopego tše tharo, e lego **seema**, **letswalo** le **toro**. Modiro wa seema go hlalošitšwe ge e le go sebotša mmadi ka ga seo a tlogo bala ka sona ka gare ga terama ye. Gape go boletšwe ge letswalo le lebane le mošomo wa go utolla mathata ao a tlogo hlagela Lekgeswa, mola toro ya Ntemoge e na le modiro wa go tlaletša mošomo wa letswalo. Go *Mahlatse a Madimabe*, go hlokometšwe sebopego sa **ditaola**, tšeo mošomo wa tšona e lego go utolla timelo le go boa ga Seitshwenyeng. Go ruma ditaba tša kgaolo ye, go lekotšwe tekolapejana ka go šomiša sebopego sa **pono** mo pading ya *Ke dirišitšwe ke Wena*. Bohlokwa bja pono yeo, go hlalošitšwe ge e le go lemoša Mothubi ka ga masetlapelo ao Dintenne a tlogo a dira, e lego go lahlela ngwana ka botshwelamare.

9.1.8 Kgaolo ya Bošupa

Ka lebaka la bogolo bja tlhalošo malebana le tirišo ya kgopolo ye tekolanthago, go hweditšwe e le tshwanelo gore e ripaganywe ka dikgaolo tše pedi, e lego tekolanthago I le tekolanthago II, gore go be le tekatekanyo ya dikgaolo tša nyakišišo ye.

Kgaolo ye e lebane le tekolanthago I. Mo go yona go tsinketšwe tirišo ya thekniki ya tekolanthago mo dingwalong tša Sepedi. Go ahlaahla tirišo yeo, go šomišitšwe mahlakore a mabedi a mohuta wa go raraganya ditaba, e lego (a) go fetola tatelano ya ditaba le (b) go tsentšha ditiragalo. Go lehlakore la go fetola tatelano ya ditaba, go dirišitšwe dipadi tše pedi, e lego *Megokgo ya Bjoko* le *Ke dirišitšwe ke Wena*. Mo go *Megokgo ya Bjoko*, bohlokwa bja go fetola tatelano ya ditaba bo lebane le go godiša maatlakgogedi le go hlaloša semelo sa molaodiši. Mokgwa wo wa go fetola tatelano ya ditaba go *Ke dirišitšwe ke Wena*, o sa lebane le kgodišo ya maatlakgogedi. Gape go fetola tatelano ya

ditaba pading ye, go lebane le go tliša maikutlo a kwelobohloko go mmagolesea, Dintenne. Mo go lehlakore la go tsentsha ditiragalo, go šomišitšwe mohutana wa mathomo fela wa lona, e lego tekolanthago ya ka ntle. Go tsinkela tirišo ya mohuta wo wa tekolanthago, go dirišitšwe padi ya Bopape, *Lenong la Gauta*. Mohola wa tekolanthago ye mo pukung yeo, go boletšwe ge e le go utolla go se loke ga Mmatšhego le go godiša sephiri.

9.1.9 Kgaolo ya Seswai

Mo kgaolong ye go tšwetšwe pele ka tekolo ya tirišo ya tekolanthago ka go diriša tekolanthago ya ka gare, tekolanthago ya motswako le mohuta wa go swantšha ditaba. Go tekolanthago ya ka gare, go dirišitšwe kanegelokopanatseka ya 'Ralato I'. Modiro wa tekolanthago yeo go boletšwe ge e le go gakantšha mmadi. Go tekolanthago ya motswako, go šomišitšwe *Letsogo la Molao*. Go hlalošitšwe ge mohola wa tekolanthago ya motswako pading ye, o lebane le go tšweletša bohlokwa bja Mokgalabje Mathipa.

Go mohuta wa go swantšha ditaba, go šomišitšwe tshwantšhetšo ya 'Roko ye ntsho' le padi ya *Letsogo la Molao*. Tekolanthago ya go swantšha ditaba mo go 'Roko ye ntsho', go boletšwe gore e na le mošomo wa go tliša makalo, ge roko ya kapešo e fetoga roko ya kilelo. Le mo go *Letsogo la Molao*, modiro wa tekolanthago ye go hlalositšwe ge o lebane le makalo, ge go fegwa ga batho bao ba sa tsebjego, go fetoga go fegwa ga bao ba tsebjago.

9.1.10 Mošomo wa thekniki

Mohola wa thekniki o hlalošitšwe mo kgaolong ya bobedi. Le ge mediro yeo ya yona e boletšwego e amogelwa, fela go tlo lemogwa gore gabotse kgopolo

ye thekniki, e lebane le kamano. Ka gona, thekniki ye e itšego, ga e na mošomo wo o itšego. Ke go re, mošomo wa yona o laolwa ke tikologo ye e šomišitšwego mo go yona. Ka fao go ka thwe, thekniki ke kamano gare ga ditaba. Go fa mohlala, ge go lekolwa mešomo ya thekniki ya tekolanthago, go lemogwa gore e fapana go ya ka mabaka ao e dirišitšwego go ona. Mo gongwe e a utolla, go swana le mo go *Lenong la Gauta*, moo tekolanthago ya ka ntle e šomago go utolla mekgwa ya Mmatšhego ye e sa lokago. Mabakeng a mangwe e na le mohola wa go swantšha, go swana le mo go 'Roko ye ntsho', fao Puleng a dirišago diroko tše pedi tša go swana tšeo di fapanago ka mediro; ka gore ya mo mathomong ke roko ya kapešo, mola ya mafelelong e le roko ya lehu.

9.1.11 Mehuta ya tekolanthago

Ge go be go ahlaahlwa mehuta ya tekolanthago mo lengwalonyakišišong le, go hweditšwe gore borateori ba, Strachan (1990:10) gotee le Genette (1980:49) ba bolela ka mehuta ye meraro ya tekolanthago, e lego (a) tekolanthago ya ka ntle, (b) tekolanthago ya ka gare le (c) tekolanthago ya motswako. Mehuta yeo e yo hlalošwa ka boripana, ka tsela ye:

- **Tekolanthago ya ka ntle**

Genette (1980:49) le Strachan (1990:101) ba bolela gore mo go mohuta wo, ditragalo tšeo di gopolwago ge ditaba tša puku di fihlile mafelelong, go hwetšwa e le tšeo di diregilego pele ga ge ditabataba tša puku di ka thongwa. Mo go *Lenong la Gauta* (1982), Bopape o diriša thekniki ye ka go tsentšha ditaba tša kgale tša Mmatšhego, mola a bolailwe, gore go se loke ga gagwe go tsebje.

▪ **Tekolanthago ya ka gare**

Mo mohuteng wo, Genette (1980:49) le Strachan (1990:101) ba hlaloša gore ditaba tše di fetilego, tše di elelwago ge go lebanwe le tše mpsha, di hwetšwa ka gare ga nako ya ditabakgolo. Motuku mo go 'Ralato I' (*Nka se lebale*, 1972), o šomiša mohuta wo wa tekolanthago ka go tšweletša pego ya kuranta, yeo diteng tša yona di hlalošago go se loke ga Ralato. Taba yeo e timetša babadi ka gobane mo mathomong, Ralato ke motho wa go loka.

▪ **Telokanthago ya motswako**

Borateori ba, Genette, (1980:49) le Strachan (1990:101) ba bolela gore ka tekolanthago ya motswako, ditiragalo tše di gopolwago ge ditaba tša sengwalo di lebile sehloeng, go hwetša e le tše di hlagilego ka ntle ga nako ya ditabakgolo. Mo go *Letsogo la Molao* (1984), Mphahlele o diriša mokgwa wo wa go tsentšha ditaba tša kgale tša Mathipa, go tsebagatša semelo sa Moruti Makubu.

Le ge borateori ba ba hlalošitše mehuta ye meraro yeo ka mokgwa woo, fela nyakišišo ye e utolotše gore go sa na le mehuta ye mengwe ye mebedi, e lego mohuta wa (a) go raraganya ditaba le wa (b) go swantšha ditaba. Mohuta wo wa go raraganya ditaba, o na le mahlakore a mabedi, e lego lehlakore la (a) go fetola tatelano ya ditaba le la (b) go tsentšha ditiragalo. Ka ge lehlakore le la go tsentšha ditiragalo le akaretša mehuta ye meraro yeo e hlalošitšwego ka godimo ke boStrachan, le ka se sa hlalošwa gape mo, eupša go tlo tšwela pele go bolelwe ka lehlakore la go fetola tatelano ya ditaba le mohuta wa go swantšha ditaba.

- **Go fetola tatelano ya ditaba**

Go fetola tatelana ya ditaba ke ge mongwadi a fapanya ditiragalo tšeo di latelanago. Ke gore, tiragalo ya 1 e bolelwa mola go šetše go hlalošitšwe tiragalo ya 2. Ka lebaka leo, tatelano yeo e tlwaetšwego, e lego ya 1, 2 le 3 e fetoga ya 3, 2 le 1. Mohlala wo mobotse ke padi ya Matsepe, *Megokgo ya Bjoko* (1968), ge go thongwa ka ditaba tša tsheko ya molato wa Leilane mo kgaolong ya pele, gomme kgaolong ya bobedi ya ba gona go hlalošwago ka fao molato woo o tlilego ka gona.

Mahlakore a mabedi a, go fetola tatelano ya ditaba le go tsentšha ditiragalo ge a bapetšwa, go lemogwa gore le ge a nyakile go swana, fela a na le phapano. Phapano e tlišwa ke gore mo go lehlakore la go fetola tatelano, ge e le diteng, go bolelwa ka taba e tee, eupša mo go lehlakore la go tsentšha ditiragalo, go bolelwa ka ditaba tše pedi. Phapano ye nngwe ke gore mahlakore a mabedi a, a na le mediro ye e sa swanego.

- **Go swantšha ditaba**

Ka mohuta wo wa tekolanthago, taba goba selo se se itšego se tšweletšwa mo mathomong a sengwalo, ya re ge ditaba di fihla mafelelong, mongwadi a tšweletša gape taba goba selo sa go swana le sela sa mathomong. Mo go 'Roko ye ntsho' (*Le diphiri di tla Utologa*, 1994), Puleng o diriša thaetlele ye e bolelago ka roko ye ntsho ya kapešo. Ge ditaba di fihla mafelelong, o sa bolela gape ka roko ye ntsho, le ge lebakeng le, e le roko ye ntsho ya go ilela. Gona fao go lemogwa gore le ge diroko tšeo di swana, fela di fapana ka mošomo.

9.1.12 Kamano magareng ga tekolanthago le sebopego sa paditseka

Ge go tla kwešišwa tswalano magareng ga tekolanthago le sebopego sa paditseka, go swanetše go lebelelwe thulaganyo ya ditaba yeo mongwadi wa paditseka a e dirišago ge a beakanya ditaba tša sengwalo sa gagwe. Ge a hlaloša peakanyo yeo ya ditaba tša paditseka, Dresden (1957:64) o bolela gore:

De schrijver van detectiveverhalen moet van te voren de oplossing kennen en is verplicht de lezer langs hoeveel dwaalwegen dan ook naar deze oplossing te voeren en tevens te doen alsof hij zelf (en zijn detective) deze ontraadseling ook niet kende. Psychologisch besien, worden detectiveromans van achteren naar voren geschreven! De oplossing is de schrijver van begin af bekend.

Polelo ya rateori yo, e hlatholla gore mongwadi wa paditseka ge a thoma go ngwala sengwalo, o thoma ka ditiragalo tša ka mafelelong pele, morago a tle go tša ka mathomong. Mohlala, Motuku ge a rulaganya ditaba tša kanegelotseka ya 'Ralato I', o re mola Ralato e le lesogana la go loka, o tsentšha ditaba tša kuranta, tšeo di timetšago mmadi ka ge di fetola Ralato motho wa go se loke. Fela ge ditaba di fihla mafelelong, sephiri sela se a utologa, ge Majoro Schoeman a bolela gore Ralato o be a beilwe go ba letseka la ka sephiring. Eupša ge ditaba tšeo tša 'Ralato I', di lekodišišwa, go lemogwa gore gabotse pele mongwadi a thoma go di ngwala, tatelano ya tšona e be e thoma ka tša ge Majoro Schoeman a efa Ralato mošomo wa go ba monyakišiši wa sephiri, gomme e felela ka tša ge dikebeka di swarwa.

Ditaba tše di lemoša gore gabotse paditseka e na le dikanegelo tše pedi tša go hlaloša taba e tee: kanegelo ye nngwe ke ya bofora, mola ye nngwe e le ya nnete. Mo go 'Ralato I', kanegelo ya bofora e lebane le ge Motuku a diriša kuranta go hlaloša gore Ralato ke motho wa go se loke, mola ya nnete e le ya ge Majoro Schoemana a hlaloša ge Ralato a ile a fiwa modiro wa go ba letseka la sephiri. Gape ge go hlokomedišišwa dikanegelo tše pedi tše, ya bofora le ya nnete, go hwetšwa gore go na le kwano magareng ga tšona. Mohlala, ge go lekolwa 'Roko ye ntsho' (Puleng, 1994), go lemogwa gore roko ye ntsho ya kapešo (bofora), e swana le roko ye ntsho ya kilelo (nnete).

Go ka akaretšwa ditaba tše ka gore thekniki ya tekolanthago le sebopego sa paditseka, di na le kamano. Kamano yeo e bonala ge bobedi di ama ditaba tše pedi, e lego (a) sephiri le (b) kutollo ya sephiri.

10. Bibliografi

Bibliografi ya nyakišišo ye e arotšwe ka dikarolo tše tharo, e lego (a) dipuku tša mothopo, (b) dipuku tša teori tše di tsopotšwego le (c) dipuku tša teori tše di badilwego, eupša tša se tsopolwe.

A. DIPUKU TŠA MOTHOPO

1. Bopape, H.D.N. 1982. *Lenong la Gauta*. Pretoria: J.L van Schaik.
2. Kekana, M.A. 1985. *Nonyana ya Tokologo*. Johannesburg: Educum.
3. Matsepe, O.K. 1968. *Megokgo ya Bjoko*. Johannesburg: Educum.
4. Matsepe, O.K. 1981. *Mahlatse a Madimabe*. Pretoria: J.L. van Schaik.
5. Matsimela, A.M. 1996. *Leretheng la Mohwelere*. Kenwyn: Juta.
6. Motuku, H.Z. le H.H. Ramokgopa. 1972. *Nka se lebale*. Bloemfontein: Via Afrika.
7. Mphahlele, M.C. 1984. *Letsogo la Molao*. Pretoria: De Jager-Haum.
8. Phasha, R.R. 1994. *Ke dirišitšwe ke Wena*. Pretoria: J.L. van Schaik.
9. Puleng, N.S. 1994. *Le diphiri di tla Utologa*. Pretoria: Kagišo.
10. Serudu, M.S. 1991. *A mo swina ngwanana' thakana*. Pretoria: Out of Africa.
11. Tsebe, D.G.P. 1954. *Noto-ya-Masogana*. King William's Town: Thandapers.

B. DIPUKU TŠA TEORI TŠE DI TSOPOTSŠWEGO

1. Abrams, M.H. 1971. *A Glossary of Literary Terms*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
2. Abrams, M.H. 1981. *A Glossary of Literary Terms*. New York: Cornell University.
3. Abrams, M.H. 1993. *A Glossary of Literary Terms*. Cornell: Harcourt Brace Jovanovich.
4. Baldick, C. 1990. *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*. Oxford: Oxford University Press.
5. Beckson, K. le A. Ganz. 1961. *A Reader's Guide to Literary Terms*. London: Thames and Hudson.
6. Bertens, H. 2001. *Literary Theory: The Basics*. London: Routledge.
7. Bilham, E.G. 1947. *Here is the Weather Forecast*. London: Golden Galley Press.
8. Bitzer, C. 1998. *The Comic Techniques of Douglas Adams and Terry Pratchett: A Comparative Study of Selected Works and Illustrations of the Role of Comedy in Science Fiction/Fantasy*. Unpublished M.A. dissertation. Bloemfontein: University of Orange Free State.
9. Boileau le Narçejac. 1964. *Le roman policier*. Paris: Payot.
10. Bopape, M.L. le M.F. Ramakgwakgwa. 2001. *Ke eng?* Florida Hills: Vivlia Publishers & Booksellers.
11. Boulton, M. 1975. *Anatomy of the Novel*. London: Routledge & Kegan Paul.
12. Brasil, J. 1999. *Horoscope*. New York: Poets & Writers.

13. Brooks, C.; J.T. Purser le R.P. Warren. 1975. *An Approach to Literature*. Eaglewood Cliffs: Prentice Hall.
14. Brown, A. 1993. 'Welty's 'A Curtain of Green'.' *The Explicator*. 51(4): 242-243.
15. Bruce, C. 1995. 'Thackeray's 'Vanity Fair'.' *The Explicator*. 53(2): 85-87.
16. Chatman, S. 1967. *Story and Discourse*. London: Cornell University Press.
17. Chatman, S. 1978. *Story and Discourse*. London: Cornell University Press.
18. Cohen, B.B. 1973. *Writing about Literature*. Glenview, Illinois and London: Scott Foresman.
19. Cuddon, J.A. 1977. *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. Great Britain : Andre Deutsch.
20. Cuddon, J.A. 1982. *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. New York: Penguin Books.
21. Cuddon, J.A. 1991. *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. Cambridge, Mass.: Basil Blackwell.
22. Culler, J.C. 1981. *The Pursuit of Signs*. London: Routledge & Kegan Paul.
23. Dietrich, R.F. le R.H. Sundell. 1978. *The Art of Fiction*. New York: Holt, Reinehart and Winston.
24. Dresden, S. le S. Vestdijk. 1957. *Marionettenspel met de Dood*. Den Haag: Bert Bakker.

25. Eagleton, T. 1983. *Literary Theory: An Introduction*. Oxford: Basil Blackwell.
26. Fela, N.M. 1961. *Sebilwane*. Pretoria: J.L van Schaik.
27. Fisher, J. 1984. 'Titles of Artworks and their Implicit Meanings.' *Entitling*. 11(2): 286-298.
28. Fokkema, D. 1998. *Theories of Literature in the Twentieth Century: Structuralism, Marxism, Aesthetics of Reception, Semiotics*. London: Humanities Press International.
29. Forster, E.M. 1978. *Aspects of the Novel*. Middlesex: Penguin Books.
30. Fowler, A. 1982. *Kinds of Literature*. London: Oxford University Press.
31. Genette, G. 1980. *Narrative Discourse*. Oxford: Basil Blackwell.
32. Giannetti, L. le S. Eyman. 1991. *Flashback: A Brief History of Film*. Eaglewood Cliffs: Prentice Hall.
33. Goldstein, B.R. le D. Pingree. 1981. *Horoscopes from the Cairo Geniza*. JMES.125 (3): 154-189.
34. Gómez de Silver, G. 1991. *Elseviers' International Dictionary of Literature and Grammar*. Amsterdam: Elseviers.
35. Grobler, G.M.M. 1989. *Time Order in Three Novels of O.K. Matsepe: the Story Behind the Text*. Thesese ya D.Litt. Pretoria: University of South Africa.
36. Grobler, G.M.M 1991. 'The Story Behind the Text: O.K. Matsepe's Sense of Time.' *South African Journal of African Languages*. 11(1): 9-13.
37. Groenewald, P.S. 1991. *Sesotho sa Leboa*. Dingwalo. Yunibesithi ya Pretoria.
38. Groenewald, P.S. 1993. *Thutadingwalo ya Sesotho sa Leboa 1*. Pretoria: Via Afrika.

39. Groenewald, P.S. 1995. *Thutadingwalo ya Sesotho sa Leboa 4*. Pretoria: Via Afrika.
40. Groenewald, P.S. 1998. R.R. Phasha: Twee Vertelstrategieë. *South African Journal of African Languages*. 8(3): 68-71.
41. Groenewald, P.S. 2000. Letsogo la Molao: 'n Stilistiese Analise van 'n Prosateks. *South African Journal of African Languages*. 20(1): 61-69.
42. Harris, W.V. 1992. *Dictionary of Concepts in Literary Criticism and Theory*. London: Greenwood Press.
43. Hawthorn, J. 2000. *A Glossary of Contemporary Literary Theory*. London: Arnold.
44. Heese, M. le R. Lawton. 1988. *The New Owl Critic: An Introduction to Literary Criticism*. Goodwood: Nasou.
45. Hirsch, E.D. 1967. *Validity in Interpretation*. New Haven: Yale University Press.
46. Hollander J. 1959. 'The Metrical Emblem.' *Kenyon Review*. 21: 279-296.
47. Holman, C.H. 1936. *A Handbook to Literature*. New York: The Odyssey Press.
48. Horward, E.H. 1962. *Aspects of Fiction*. Toronto: Little Brown.
49. Irwin, J.T. 1985. 'Foreshadowing and Foreshortening: The Prophetic Vision of Origins in Hart Crane's 'The Bridge'.' *Word and Image*. 1(3): 288-312.
50. Jacobus, L.A. 1998. *Substance, Style and Strategy*. New York: Oxford.
51. Jafta, D.N. 1978. *A Survey of Xhosa Drama*. Unpublished M.A. Dissertation. Durban: University of Zululand.

52. Jefferson, A. le D. Robey. 1989. *Modern Literary Theory: A Comparative Introduction*. London: Batsford.
53. Jones, A.E. le C.W. Faulkner. 1961. *Writing Good Prose: Structural Approach to Writing Paragraphs and Themes*. New York: Charles Scribner's Sons.
54. Kayser, W. 1948. *Das sprachliche Kunstwerk*. Bern: Francke Verlag.
55. Kekana, M.A. 1989. *Nnete Fela*. Johannesburg: Educum.
56. Kekana, M.I. 2000. *Moelelwa: Padinyana ya Boitshwaro*. Thesese ya M.A. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
57. Kelly, E.H. 1986. 'Trollop's 'Barchester Towers'.' *The Explicator*. 44(2): 27-29.
58. Kennedy, G.A. 1989. *The Cambridge History of Literary Criticism*. New York: Cambridge University Press.
59. Kerkhoff, E.L. 1962. *Kleine deutsche Stilistik*. Bern/München: Francke Verlag.
60. Keuris, M., G.M.M. Grobler, A. van der Merwe le M.S. Serudu. 1997. *Tiragatšo: Pukukgakollo ya Baithuti*. Pretoria: Van Schaik.
61. Kgatla, P.M. 1988. *E.K.K. Matlala: Mongwadi wa Tšhukudu*. Thesese ya M.A. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
62. Kgatla, P.M. 2000. *Kgolo, tšwelopele le katlego ya kanegelokopana ya Sepedi 1951-1999*. Thesese ya D.Litt. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
63. Kgobe, D.M. 1992. *Tebu ya Legapu*. Pretoria: L.Z. Sikwane Publishers.
64. Kgobe, D.M. 1994. *Content, Form and Technique of Traditional Modern Praise Poetry in Northern Sotho*. Thesese ya D.Litt. le Filosofi. Pretoria: University of South Africa.

65. Koma, M.J. 1985. *Maganogano*. Pretoria: J.L. van Schaik.
66. Lazarus, A. le H.W. Smith. 1983. *A Glossary of Literature and Comparison*. Illinois: Urban.
67. Lebaka, K.J. 1999. *Megokgo ya Lethabo: Kanegelorato ya Sepedi*. Thesese ya M.A. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
68. Lebopa, P.M. 1975. *Motho wa Maloba*. Pretoria: J.L. van Schaik.
69. Lekganyane, E.M. 1997. *Noto-ya-Masogana: Padi ya Boitshwaro*. Thesese ya M.A. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
70. Lekgothwane, S.K. 1938. 'Praises of Animals in Northern Sotho.' *Bantu Studies*. 12(3): 189-213.
71. Lemon, L.T. le M.J. Reis. 1965. *Russian Formalist Criticism: Four Essays*. Lincoln: Nebraska University Press.
72. Lentsoane, H.M.L. 1992. *Megokgo ya Lethabo*. Pretoria: Kagišo.
73. Lieberman, M.M. le E.E. Foster. 1968. *A Modern Lexicon of Literary Terms*. Illinois: Scott Foreman.
74. Lucas, F.L. 1974. *Style*. London: Cassel.
75. Maake, N.P. 1996. 'The Narrative Perspective in Segoete's Novel *Monono ke Mohodi ke Mouwane*.' *South African Journal of African Languages*. 6(14): 127-131.
76. Mafela, M.J. 1997. 'Flashback and the Development of Action in T.H. Makuya's Short Story *Vho-Dambala*.' *South African Journal of African Languages*. 17(4): 126-129.

77. Magapa, N.I. 1997. *Papetšo ya Dikanegelotseka tša Lebopa*. Thesese ya M.A. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
78. Magee, J. 1995. 'Hardy's *The Return of the Native*.' *The Explicator*. 53(3): 216-217.
79. Mahole, B.F. 2002. *Lenong la Gauta: Padi ya Botseka*. Thesese ya M.A. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
80. Mahon, W.D.M. 1988. *Critical Texts: Plato to the Present Day*. Cape Town: Maskew Miller Longman.
81. Maibelo, J.R., P.S. Nkomo, H.L.M. Lentsoane le M.J. Mojalefa. 1991. *Direti tše nne 3*. Randburg: Vivlia.
82. Maila, R.A. 1997. *Tshekatsheko ya A mo swina ngwanana' thakana*. Thesese ya M.A. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
83. Makwala, A.J. (s.a.). *Lehlaka la Legare*. Giyani: Lingua Franca.
84. Mamabolo, M.R. 1995. *The Development of Northern Sotho Poetry from 1950-1980*. M.A. dissertation Pretoria: VISTA University.
85. Mamogobo, P.M. 1953. *Kgamphuphu*. Pretoria: Unieboekhandel.
86. Mampho, E.E. 1999. *Mamogobo: Mongwadi wa Padisetšo ya mathomo*. Thesese ya M.A. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
87. Mampuru, D.M. 1991(a). *Makhura'Lefehlo*. Pretoria: De Jager-Haum.
88. Mampuru, D.M. 1991(b). *Senakangwedi 5*. Pretoria: Out of Africa.
89. Marggraff, M.M. 1994. *The Moral Story in Zulu (1930-1955)*. Thesese ya M.A. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.

90. Marggraff, M.M. 1996. *A Study of Style: D.B.Z. Ntuli's Ucingo*. Thesese ya D.Litt. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
91. Masenya, M. 2003. *Dikgomo Tšešo*. Pietersburg: Bateleur Books.
92. Masola, I.S. 1988. *Bohwa bja Rena*. Pietermaritzburg: Palm Publishers.
93. Masola, I.S. le P.M. Kgatla. 1993. *Makgonatšohle*. Pietermaritzburg: Shuter and Shooter.
94. Matsepe, O.K. 1960. *Kgorong ya Mošate*. Pretoria: J.L. van Schaik.
95. Matsepe, O.K. 1974. *Lešitaphiri*. Pretoria: J.L. van Schaik.
96. McDonell, H.C. le E.M. Cohen. 1979. *Literature and Life*. Illinois: Scott Foreman.
97. Mogale, N.S. 1991. *Motsinkedi*. Pietersburg: Review Printers
98. Mohlala, M.J. 1994. *Tshekatsheko ya Di sa re šaletše Monaganong*. Thesese ya M.A. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
99. Mojalefa, M.J. 1993. *Tshekatsheko ya Sebilwane bjalo ka thetokanegelo*. Thesese ya M.A. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
100. Mojalefa, M.J. 1995. *Ntlhahle ya Bobedi (BA) Sepedi 202*. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
101. Mojalefa, D.D. 1994. *Tshekatsheko ya Hlwayang Tsebe*. Thesese ya M.A. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
102. Moloti, D.D. le W.M. Legodi, W.M. 1995. *Tšhaba Mediti 5*. Pietermaritzburg: Shuter and Shooter.
103. Moloto, D.N. 1962. *Tšhipu e rile ke lebelo*. Bloemfontein: Via Africa.

104. Morson, G.S. 1994. *Narrative and Freedom: The Shadows of Time*. New Haven: Yale University Press.
105. Mosidi, M.H. 1994. *Khuetšo ya O.K. Matsepe go bangwadi ba Sesotho sa Leboa*. Thesese ya M.A. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
106. Moswane, J.M. 1985. *Sebego*. Pretoria: J.L. van Schaik.
107. Mpepele, D.L.M. 1985. *Medupi ya Megokgo*. Johannesburg: Educum.
108. Mphahlele, M.D. 1986. *Hlwayang Tsebe*. Johannesburg: Educum.
109. Mphahlele, M.P.N. 1986. *Le Wena*. Pretoria: De Jager-Haum.
110. Murray, H.F. 1996. *The Problem of Style*. Oxford: Oxford University Press.
111. Narçejac, T.H. 1958. *Le Roman Policier: Histoire des Litteratures III Encyclopédie de la Pleiade 1644-1670*. Paris: Gallimard.
112. Nellis, M.K. 1986. 'Peele's 'Edward I'.' *The Explicator*. 44(2): 5-8.
113. Neugebaur, O. le H.B. van Hoesen. 1959. *The American Philosophical Society*. Philadelphia: Independence Square.
114. Ngoepe, J.D.N. 1980. *Seswai sa Ditabanatodi*. Pretoria: J.L. van Schaik.
115. Nkadimeng, N.S. 1984. *Mantšhaotlogele*. Johannesburg: Educum.
116. North, J.D. 1986. *Horoscopes and History*. London: University of London.
117. Notestein, L.L. 1974. *The Modern Short Story*. Folcroft: Folcroft and Library.
118. Ohman, R.M. 1972. 'Prolegomena to the Analysis of Prose Style.' in: Babb, H.S. (ed.) 1972. *Essays in Stylistic Analysis*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
119. Owley, S. 1991. 'Chaucer's *The Pardoners Tale*.' *The Explicator*. 49(4): 204.
120. Peck, J. le M. Coyle. 1986. *Literary Terms and Criticism*. London: McMillan.

121. Perrine, L. 1983. *The Story and Structure*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
122. Persall, J. (ed.) 1999. *The Concise Oxford English Dictionary*. London: Oxford University Press.
123. Phala, R.S. 1999. *Thellenyane Batlabolela: Tiragatšo ya Boitshwaro*. Thesese ya M.A. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
124. Phillips, K.K. 1974. 'Ironic Foreshadowing in 'La Celestina'.' *Kentucky Romance Quarterly*. 21(1): 469-482.
125. Potter, J.L. 1967. *Elements of Literature*. New York: Odyssey Press.
126. Prince, G. 1987. *A Dictionary of Narratology*. Lincoln and London: University of Nebraska Press.
127. Puleng, N.S. 1991. *Thellenyane Batlabolela*. Pretoria: De Jager-Haum.
128. Ramaila, E.M. 1951. *Molomatsebe*. Pretoria: J.L. van Schaik.
129. Ramaila, E.M. 1953. *Taukobong*. Pretoria: J.L. van Schaik.
130. Ramaila, E.M. 1955. *Seriti sa Thabantsho*. Johannesburg: Afrikaanse Pers.
131. Rammala, M.M. 1963. *Lukas Motšheletšhele*. Pretoria: J.L. van Schaik.
132. Rice, P. le P. Waugh. 1989. *Modern Literary Theory*. London and New York: Arnold.
133. Ricoeur, P. 1985. *Time and Narrative*. Chicago: University of Chicago.
134. Rimmon-Kenan, S. 1983. *Narrative Fiction: Contemporary Poetics*. London: Methuen.
135. Scholes, R. le R. Kellogg. 1971. *The Nature of Narrative*. London: Oxford University Press.

136. Sebate, P.M. 1994. 'O foo, ke fano! The Angle from which the Narrator Tells it.' *South African Journal of African Languages*. 14(3): 133-139.
137. SehloDIMELA, M.M. 1940. *Moelwa*. Bloemfontein: Nasionale Pers.
138. Sekeleko, D.M.G. 1985. *Teaching of Drama in Setswana*. Pretoria: Educamus, D.E.T.
139. Selden, R. le P. Widdowson. 1993. *A Reader's Guide to Contemporary Literary Theory*. London: Harvester Wheatsheaf.
140. Serudu, M.S., G.M.M. Grobler, D.J.R. Botha le R. Schoeman. 1980. *Northern Sotho I: Guide 3*. Pretoria: University of South Africa.
141. Serudu, M.S. 1987. *The Novels of O.K. Matsepe: A Literary Study*. D.Litt thesis. Pretoria: University of South Africa.
142. Serudu, M.S. 1989. *Koketšatsebo*. Pretoria: De Jager-Haum.
143. Serudu, M.S. le R.I. Makena. 1995. *Sesotho sa Leboa sa Mahlahla*. Pretoria: Kagišo.
144. Shipley, J.T. 1968. *Dictionary of World Literary Terms*. Boston: The Writer.
145. Shipley, J.T. 1970. *Dictionary of World Literature*. New Jersey: Littlefield.
146. Sklovskij, V. 1921. 'Der Parodistische Roman: Sterne's 'Tristram Shandy'. 'in: Striedter', 1969: 245-300. Translation of Parodijnij, roman: 'Tristram Sendi' Sterna.
147. Strachan, A. 1988. 'Uthingo Iwenkosazan' van D.B.Z. Ntuli: 'n Narratologiese Ondersoek. D.Litt. thesis. Pretoria: University of Pretoria.

148. Strachan, A. 1990. 'Time in Ntuli's Short Stories with Specific Reference to 'Uthingo Lwenkosazana'. *Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Afrikatale*. 10(3): 98-108.
149. Strunk, W.J.R. 1959. *The Elements of Style*. New York: McMillan.
150. *Sunday Sunsigns*. February 15, 2004.
151. Swanepoel, C.B. 1989. 'Prolepsis en Analepsis: Aspekte van Temporele Volgorde in die Verhaalkuns Toegepas op 'n Kortverhaal deur E.M. Ramaila.' *Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Afrikatale*. 9(2): 79-86.
152. Swanepoel, C.F. 1990. *African Literature: Approaches and Applications*. Pretoria: Haum Tertiary.
153. Taylor, R. 1981. *Understanding the Elements of Literature: Its Forms, Techniques and Cultural Conventions*. London and Basingstake: McMillan.
154. Tennyson, G.B. 1966. *An Introduction to Drama*. Los Angeles: University of California.
155. The Astrologers of Super Horoscopes. 1971. *Super Horoscopes' Compatibility Guide*. London: Cassell.
156. Thobakgale, R.M. 1996. *Tshekatsheko ya Dikanegelokopana ka S.N. Nkadimeng*. Thesese ya M.A. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
157. Thokwane, M.D. 2000. *Tša tsebe le molomo*. Lebowakgomo: Mogopo.
158. Tladi, M.M. 1996. *A Critical Evaluation of the Poetry of S.R. Machaka*. M.A. dissertation. Pretoria: University of South Africa.
159. Tleane, N.N. 1989. *A Critical Survey of a Plot of a Detective Novel with Special Reference to Tšhipu e rile ke lebelo*. B.A.Honours. Pietersburg: University of the North.

160. Van Gorp, J., H. van Gorp, R. Ghesquiera, D. Delabastita le J. Flamend. 1991. *Lexicon van Literaire Termen*. Netherlands: Wolters Noordhoff & Groningen.
161. Van Luxemburg, J., M. Bal le W.J. Weststeijn. 1981. *Inleiding in die Literatuur/Wetenschap*. Muiderberg: Dick Coutinho.
162. Wales, K. 1995. *A Dictionary of Stylistics*. London: Longman.
163. Wa Sebata, M. 1994. *Ngwana wa Lesedi*. Pretoria: Kagišo.
164. Wellek, R. le A. Warren. 1942. *Theory of Literature*. London: Lowe and Brydone.
165. Wilsmore, S.J. 1987. 'The Role of Titles in Identifying Literary Works.' *Journal of Aesthetics and Art Criticism*. 45 (4): 403-408
166. Yelland, H.L., S.C. Jones le K.S.W. Easton. 1983. *A Handbook of Literary Terms*. London: Angus and Robertson.
167. Zulu, N.S. 2000. 'Temporal Aspects in Chaka.' *South African Journal of African Languages*. 20(1): 29-39.

C. DIPUKU TŠA TEORI TŠE DI BADILWEGO, EUPŠA TŠA SE TSOPOLWE

1. Bal, M. 1980. *Narratology: Introduction to the Theory of Narratology*. Toronto: University of Toronto.
2. Boshego, P. 1996. 'Clarity and Effective Communication : The Nature and Aims of I.T. Maditsi's Use of Figurative Language.' *Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Afrikatale*. 16(2): 41-45.
3. Con, D.R. le R. Schleifer. 1989. *Contemporary Literary Criticism: Literary and Cultural Studies*. New York and London: Longman.
4. Fowler, R. 1973. *A Dictionary of Modern Critical Terms*. London and New York: Routledge and Kegan Paul.
5. Guerin, L.W., M.L. Hall, E. Labor, L. Morgan, B. Nass le J.R. Willingham. 1986. *Literature and Interpretive Techniques*. New York: Harper and Row.
6. Guma, S.M. 1967. *The Form, Content and Technique of Traditional Literature in Southern Sotho*. Pretoria: J.L. van Schaik.
7. Groenewald, P.S. 1974. D.G. Palaki Tsebe, Noto-ya-Masogana 'Lesibana.' *Studies in Bantoetale*. 3: 18-57.
8. Groenewald, P.S. 1987. 'Periode van Nostalgie.' *Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Afrikatale*. 7(2): 58-63.
9. Groenewald, P.S. 1988. 'Poësie in Noord-Sotho vanaf 1935.' *South African Journal of African Languages*. 8(3): 81-87.

10. Groenewald, P.S. 1989. 'Story-telling and the Telling of Stories.' *Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Afrikatale*. 9(1): 14-18.
11. Groenewald, P.S. 1991. 'Stylleer: Sehlabeng.' *South African Journal of African Languages*. 11(1): 75-80.
12. Hayman, D. 1987. *Re-forming the Narrative: Toward a Mechanics of Modernist Fiction*. Ithaca and London: Cornell University Press.
13. Jones, E.D. le E. Palmer. 1982. *African Literature Today 12: New Writing, New Approaches*. Nairobi: Heinemann.
14. Kane, T.S. le L.J. Peters. 1986. *Writing Prose, Techniques and Purposes*. New York: Oxford University Press.
15. Komati, P.R. 2000. *Manyobonyobo: Padi ya Boitsholo*. Thesese ya M.A. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
16. Leary, T. 1983. *Flashbacks*. Melbourne: Toronto.
17. Lehong, M.D. 1995. *Language of Poetry in H.M.L. Lentsoane's Poetry*. M.A. dissertation. Pretoria: VISTA University.
18. Lentricchia, F. le T. McLaughlin. 1990. *Critical Terms for Literary Study*. Chicago and London: University of Chicago.
19. Maila, R.A. 1998. 'Tšwetšopele ya A mo swina ngwanana' thakana.' *South African Journal of African Languages*. 18(1): 45-49.
20. Milubi, N.A. 1983. *The Poetry of R.F. Ratshitanga*. M.A. dissertation. Pietersburg: University of the North.
21. Milubi, N.A. 1991. 'Aspects of Defamiliarization in W.M.R. Singwavhulimu's Poetry.' *Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Afrikatale*.

- 11(1): 36-39.
22. Mkonto, B.B. 1990. 'Some Satirical Narrative Devices in Sinxo's Works.'
Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Afrikatale. 10(1): 18-21.
23. Mobley, J.P. 1992. *NTC's Dictionary of Theatre and Drama Terms*.
Lincolnwood, Illinois: National Textbook Company.
24. Mokitimi, M.I. 1996. 'The Sesotho Riddle as a Poetic Text.' *South African Journal of African Languages*. 16 (3): 96-100.
25. Ngcongwane, S.D. 1987. *The Novel and Life*. KwaDlangezwa, South Africa: University of Zululand.
26. Nokaneng, K.P. 1997. *Naming as a technique of characterization in S.P.P. Mminele's Novel*, Ngwana wa mobu. M.A. dissertation. Johannesburg: Rand Afrikaanse Universiteit.
27. Ralf, N. 1976. *Techniques of Ambiguity in the Fiction of Henry James*. ACTA Academiae: Aboensis.
28. Rogers, T.J. 1970. *Techniques of Solipsism: A Study of Theodor Storm's Narrative Fiction*. Cambridge: The Modern Humanities Research Foundation.
29. Selepe, T.J. 1995. 'Metaphor in the Interpretation of 'Mohokare le Phofung'. *Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Afrikatale*. 15(3): 136-139.
30. Short, M. 1989. *Reading, Analysing and Teaching Literature*. London and New York: Longman.
31. Swanepoel, C.F. 1985. 'Catalogue Versification in Southern Sotho.' *South African Journal of African Languages*. 5(2): 63-101.

Summary

Foreshadowing and flashback are two techniques that look alike because they share certain features, namely repetition and experience. These two techniques nevertheless differ in many ways and this research study thus intends differentiating between the two. Existing descriptions of the two techniques provided by critics such as Irwin and Morson do not clearly indicate the differences between them. Terminology pertaining to foreshadowing and flashback is confusingly similar. This makes the identification of these techniques in literary texts difficult, and indeed no theorist explains clearly how to go about such an identification procedure. In order to achieve the aim of this research study, the descriptive, interpretive and comparative methods are used. In addition, an adapted narratological model is employed. In this model, a text is seen as having three levels, namely content, plot and style. In the analysis of content, the topic is emphasised, while theme and atmosphere are emphasised in plot and style analysis respectively.

The concept 'technique' has been explained by placing emphasis on its functions and types. With regard to types, the emphasis is on structural techniques with the focus on the second level of a text, i.e the plot, because the two techniques under study, namely foreshadowing and flashback are part of the plot.

Foreshadowing is described as a technique whereby an author uses details to suggest the ultimate outcome of the plot or to meaningfully precede the appearance of other details in a literary work. The functions and types of this technique are explained. Forms of this technique include **knucklebones, dreams, language, character's name, shadow, conscience, beliefs**, etc.

Flashback is defined as the author's interruption of the chronological sequence of events in a work of literature. The importance of this technique is also emphasised. The different types of flashback are (a) external retrospection, (b) internal retrospection, and (c) mixed retrospection. A problem with regard to the types of this technique is the fact that not all types have been identified in existing research. This study has thus added two more types of flashback, namely (a) events that have been complicated and (b) events made similar to one another. There are two ways of complicating events, namely (a) changing the chronological order of events and (b) inserting events.

Differences between the above-mentioned techniques that have not received attention from theorists are identified as follows in this study:

1. In the case of foreshadowing, an unusual event appears, while in flashback, a known event is encountered, i.e. a common, everyday event.
2. With foreshadowing, the event itself seems to be amazing. In the case of flashback, however, the event may not seem amazing in itself at first, but

only causes surprise later when the reader realises that his notion of what has happened and what he thinks he has understood so far is undermined.

3. Foreshadowing whets the reader's interest, while this does not happen in the case of flashback.
4. Foreshadowing emphasises coming events. Flashback on the other hand reveals the origin of the problem.

The application of foreshadowing has been analysed by examining its forms in various Sepedi literary works. On the other hand, the application of flashback has been analysed by investigating the use of its different types rather than its forms.

In the concluding chapter, the relationship between flashback and the structure of a detective narrative has been looked into. It has been realised that there is a relation between the two concerning (a) the secret and (b) the revelation/unveiling of the secret.

Key concepts

1. Technique
2. Foreshadowing
3. Flashback
4. Features of foreshadowing/flashback

5. Forms of foreshadowing/flashback
6. Relationship between flashback and the structure of a detective narrative
7. Functions of foreshadowing and flashback
8. Types of foreshadowing and flashback
9. Amazement
10. Secrecy in the detective narrative

Samevatting

Vooruitskouing en terugskouing is twee min of meer eners literêre verteltegnieke wat bepaalde kenmerke, naamlik herhaling en ervaring, deel. Desondanks verskil hulle in menige opsig, en hierdie proefskrif poog om dié onderskeid uit te lig. Bestaande beskrywings deur o.a. Irwin en Morson bied geen duidelike uiteensetting nie, daar die definisies verbasend eners is. Daarom is dit soms heel moeilik om die aanwending van die onderskeie tegnieke in literêre tekste te identifiseer. Boonop word daar geen behoorlike uiteensetting van 'n identifikasie prosedure gegee nie. Om die doelstelling van die ondersoek te bereik, word daar van 'n beskrywende, 'n vertellende en 'n vergelykende metode gebruik gemaak.

As beskrywingsraamwerk word 'n aangepaste narratologiese model aangewend, 'n beskrywingsmodel waarin die literêre werk beskou word as bestaande uit drie vlakke, nl. inhoud, samestelling van gegewens en styl. By die inhoudslaag word die onderwerpsbegrip, en by die struktureerslaag die temabegrip as van besondere belang beskou.

Die tegniekbegrip word verduidelik aan die hand van sy funksie en soorte. T.o.v. lg. val die klem op die strukturele begrippe waar die samestellingsvlak van die literêre werk belangrik is, omdat die twee tersaaklike tegnieke deel van die struktureerslaag uitmaak.

Vooruitskouing is 'n tegniek waarmee die outeur die uitkoms van sake of sekere belangrike gebeurtenisse in die vooruitsig stel. Die funksie en die soorte van hierdie tegniek word daarna uiteengesit. Die tegniek kan in die **dolos**, 'n **droom**, **taalgebruiksvorme**, **karaktername**, **motiewe**, **voorgevoelens**, **bygelofies** of selfs die boek se titel herken word.

Terugflitsing of terugskouing word kenbaar waar die outeur die normale gang van die beskrewre gebeure onderbreek. Die belangrikheid van hierdie tegniek word uitgelig. Die soorte is (a) eksterne retrospeksie, (b) interne retrospeksie en (c) gemengde retrospeksie. Bestaande navorsing rakende dié tegniek het die verskillende soorte van hierdie tegniek nog nie by benadering volledig beskryf nie. In hierdie studie is daar twee verdere vorme van die terugflitstegniek beskryf, nl. (a) die verwikkeling van gebeure en (b) die enersmaking van gebeure. Daar is twee maniere om gebeure te verwickel: (a) die versteuring van die chronologiese orde van die gebeure en (b) die inlas van gebeurtenisse.

Die verskille wat teoretici omtrent bogenoemde tegnieke geïgnoreer het, is die onderstaande:

1. Vooruitskouing kan aan 'n vreemde gebeurtenis uitgeken word, terwyl die terugflits aan 'n doodgewone alledaagse gebeurtenis herken word.
2. Vooruitskouing hou 'n verrassingselement in; die terugflits het aanvanklik geen verrassingselement nie, hoewel dit later in uitwerking wel verrassend kan werk.

3. Vooruitkoning skep spanning; die terugflits doen dit nie.
4. Vooruitskouing is toekomsverwysend; terugflits ontbloot die wortel van die probleem of saak.

Die toepassing van vooruitskouing is in die verskillende gedaantes daarvan in die Sepedilletterkunde nagegaan. Die toepassing van die terugflitstegniek is eerder aan die hand van die verskillende soorte daarvan beskryf as wat daar op die gedaantes daarvan gekonsentreer is.

In die slothoofstuk word op die strukturele verband tussen die terugflitstegniek en die speurverhaalsamestelling gelet. Dat daar in opvallende ooreenkoms bestaan, spreek hieruit dat die speurverhaal uit twee verhale van dieselfde gebeurtenis bestaan, en dat laasgenoemde eersgenoemde in sy ware gedaante openbaar.

Sleutelbegrippe

1. Tegniek
2. Vooruitskouing
3. Terugflits/ terugskouing
4. Kenmerk van vooruitskouing en terugflits
5. Die gedaantes van vooruitskouing en terugflits.
6. Die verband tussen terugflitstegniek en die speurverhaalsamestelling.
7. Die funksie van vooruitskouing terugflits.

8. Die soorte vooruitskouing- en terugflitstegnieke
9. Verrassing
10. Die raaisel en die speurverhaal